

Masterproef van de opleiding
'Master in de rechten'

DE ERFENISSPRONG

Welke rol kan de vrijwillige erfenissprong vervullen
binnen een modern erfrecht?

Ingediend door

Lien Van Goethem

(studentennr. 01205107)

Academiejaar 2016 – 2017

Promotor: prof. dr. Mark Delanote

Commissaris: Sylvie De Raedt

Voorwoord

Daar waar voor velen de masterproef het sluitstuk van hun studie vormt, is het voor mij het begin van een nieuwe studie binnen het notariaat. Mijn interesse ging van bij het begin uit naar het burgerlijk recht, waarbij dagdagelijkse problemen van de man in de straat worden verholpen. Deze belangstelling is gedurende mijn rechtenstudie enkel gegroeid. Het erfrecht wist in het bijzonder mijn aandacht te trekken, daar het de keerzijde vormt van enkele van de moeilijkste momenten in het leven. De *verdriettaks* kan echter hoog oplopen en dus is een goede successieplanning van fundamenteel belang.

Mijn zoektocht naar een geschikt en wetenswaardig onderwerp binnen de successieplanning kwam uit op de generatiesprong. Hoe kan men beter de heffing van successierechten vermijden dan door een generatie over te slaan? Bij deze generatie komt het geld ook goed van pas. Het behoeft geen betoog dat iedere pas afgestudeerde opziet tegen een lening die hem of haar nog jarenlang achternazit. Een relatief recente vorm van *generation skipping* is de vrijwillige erfenissprong, waarbij het kind van de erflater verwerpt en het kleinkind diens plaats in de nalatenschap vervult. Of dit een meerwaarde uitmaakt, wordt in deze bijdrage uitvoerig nagegaan. De vrijwillige erfenissprong is immers weinig gekend en in de modernisering van ons erfrecht kan een kritische reflectie zeker zijn nut bewijzen.

Alvorens de bespreking van de vrijwillige erfenissprong aan te vatten, is het gepast een dankwoord te richten aan enkele belangrijke personen. Allereerst gaat een bijzonder woord van dank uit naar mijn mama. Zij heeft me steeds mijn eigen keuzes laten maken en heeft me de kans geboden verder te studeren. Daarnaast wil ik prof. dr. Mark Delanote en Sylvie De Raedt bedanken om op treden als mijn promotor respectievelijk mijn commissaris, in het bijzonder omwille van de vrijheid bij de keuze van mijn onderwerp en de onmiddellijke bereidheid mijn voorstel te aanvaarden. Vervolgens ben ik evenzeer mijn broer dankbaar voor

de hulp bij de *lay-out* en het nalezen van mijn masterproef. Verder kan ik mijn vriend niet genoeg bedanken voor de onvoorwaardelijke liefde en steun tijdens mijn opleiding. Hetzelfde geldt voor de geweldige vrienden die de rechtenopleiding me heeft bezorgd. Tot slot wil ik twee bijzondere personen bedanken, met name mijn grootouders, voor het vleugje inspiratie die tot dit onderwerp en vooral de concrete uitwerking ervan heeft geleid.

Inhoudsopgave

Voorwoord	iii
Inhoudsopgave	vii
Inleiding	xi
Hoofdstuk I De overlevingskansen	1
Afdeling I Wedergeboorte van een klassieke rechtsfiguur	1
Afdeling II Huidige maatschappelijke context	3
§1. Vergrijzing	4
§2. Het succes van successieplanning.....	5
Afdeling III <i>Ratione legis</i>	6
§1. Memorie van toelichting	6
§2. De vroegere gekunstelde erfenissprong	7
Hoofdstuk II Erfrechtelijk kader	9
Afdeling I Plaatsvervulling	10
§1. Wettelijk kader.....	10
§2. Burgerrechtelijke ontleding	11
§3. Fiscaalrechtelijke ontleding	23
Afdeling II Reserve	25
§1. Wettelijk kader.....	26
§2. Burgerrechtelijke ontleding	27
Afdeling III Verbod op erfovereenkomsten.....	34
§1. Wettelijk kader.....	34
§2. Burgerrechtelijke ontleding	35

	§3. Toekomstig recht	40
Hoofdstuk III	De vrijwillige erfenissprong	43
Afdeling I	Burgerrechtelijke ontleding	44
	§1. Mechanisme	44
	§2. Initiatief	50
	§3. Modaliteiten	51
	§4. De gedeeltelijke erfenissprong: een gemiste kans	51
Afdeling II	Fiscaalrechtelijke ontleding	52
	§1. Successierechten in de rechte lijn	52
	§2. De vrijwillige erfenissprong vanuit fiscaal oogpunt	61
Afdeling III	Beïnvloedende factoren	61
	§1. Ontbreken van de gedeeltelijke sprong	62
	§2. Vermogenspositie	62
	§3. Fiscaal element	62
	§4. Keuze van de erfgenaam	63
	§5. Kleinkinderen	63
	§6. Verwerping	64
	§7. Eenvoud	64
Afdeling IV	De vrijwillige erfenissprong als lapmiddel?	65
Hoofdstuk IV	Alternatieven	67
Afdeling I	Testament	69
	§1. Rechtsfiguur	70
	§2. Testament als alternatief	74
	§3. Combinatie van testament met vrijwillige erfenissprong	78
Afdeling II	Schenking	79
	§1. Rechtsfiguur	80
	§2. Schenking als alternatief	90
	§3. Combinatie van schenking met vrijwillige erfenissprong	95

INHOUDSOPGAVE

Afdeling III	Levensverzekering	96
	§1. Rechtsfiguur	96
	§2. Levensverzekering als alternatief	97
	§3. Combinatie van levensverzekering met vrijwillige erfenissprong	99
Afdeling IV	Maatschap	100
Afdeling V	Gesplitste aankoop	102
Afdeling VI	Schenking en testament	105
Hoofdstuk V	Besluit	107
Bibliografie		117
Afdeling I	Wetgeving	117
	§1. Interne normen	117
	§2. Voorbereidende documenten	118
	§3. Administratieve beslissingen en standpunten	119
Afdeling II	Rechtspraak	119
Afdeling III	Rechtsleer	120
	§1. Boeken	120
	§2. Bijdragen in tijdschriften	121
	§3. Verzamelwerken en reeksen	125
Afdeling IV	Overige bronnen	126
Lijst van figuren		128
Lijst van tabellen		129

INHOUDSOPGAVE

Grandparents are the footsteps to future generations.

Inleiding

1. De gemiddelde levensverwachting neemt gestaag toe en dus komen erfenissen in vele gevallen ‘te laat’. Op het moment dat de ouders het tijdelijke voor het eeuwige verwisselen, hebben de kinderen hun lening afbetaald en kijken ze reeds opgetogen uit naar dat langverwachte pensioen. De centen verkregen uit de nalatenschap vormen een mooie aanvulling op het (erbarmelijk) pensioengeld, maar vaak zullen de kleinkinderen van de overledene meer nood hebben aan een financieel duwtje in de rug. Het kan bijgevolg nuttig zijn om de nalatenschap onmiddellijk aan hen te laten toekomen. Zij hebben veelal nog niets opgebouwd en moeten zonder financiële steun eveneens een zware lening terugbetalen.

De doctrine wacht al jaren op de vrijwillige erfenissprong, waarbij de nalatenschap een generatie overslaat. De politiek heeft de gebeden aanhoord en voert met de uitbreiding van plaatsvervulling in geval van onwaardigheid evenzeer de plaatsvervulling na verwerping in. Het kind kan voortaan de nalatenschap verwerpen met als bedoeling de kleinkinderen van hun grootouder te laten erven. Zij vervullen immers de plaats van hun ouder in de nalatenschap. De vrijwillige erfenissprong ziet bijgevolg het levenslicht door deze intrede van plaatsvervulling na verwerping met de wet van 10 december 2012.

De vrijwillige erfenissprong heeft echter bakken kritiek over zich heen gekregen en blijkt in de praktijk ook zelden te worden toegepast. Het gebrek aan de mogelijkheid om een gedeeltelijke erfenissprong te realiseren en het ontbreken van een onmiddellijk fiscaalrechtelijk voordeel worden hierbij dikwijls aangehaald als mogelijke verklaringen. Gaat het om een vergeefse poging van de politiek om tegemoet te komen aan een maatschappelijk probleem of verdient de vrijwillige erfenissprong zijn plaats binnen een modern erfrecht? In voorkomend geval wordt nagegaan hoe de erfenissprong adequater kan worden gerealiseerd.

De modernisering van het erfrecht is thans volop aan de gang, waardoor een kritische reflectie van oude, maar ook nieuwe vehikels zinvol is. In deze bijdrage zal worden nagegaan waar de mogelijke problemen zitten bij deze rechtsfiguur. Daarenboven wordt de vrijwillige erfenissprong geplaatst ten aanzien van haar alternatieven. De plaatsvervulling na verwerping *as such* is hoe dan ook een wenselijke evolutie, zodat het kind alleszins niet met het badwater mag worden weggegooid. Het gebruik van dit mechanisme als *tool* voor successieplanning wordt daarentegen onder vuur gelegd. In dit werkstuk wordt nagegaan of de vrijwillige erfenissprong haar plaats zal weten te verdedigen.

2. Een eerste hoofdstuk wordt geweid aan het verleden (Hoofdstuk I: De overlevingskansen). Om te weten waar het erfrecht naartoe moet, is het belangrijk om weten waar het vandaan komt. In een eerste afdeling wordt ingegaan op de lange weg van bij de Romeinen, naar de invoering van de *Code Napoléon*, tot uiteindelijk het erfrechtelijk kader waarin de vrijwillige erfenissprong is tot stand gekomen. De erfenissprong heeft tijdens de Franse Revolutie een prominente plaats ingenomen. *Generation skipping* is dus hoegenaamd geen briljante uitvinding van deze eeuw. Haar bloei was echter van korte duur en de redenen hiervoor kunnen eventueel relevant zijn voor de sprong vandaag. Vervolgens wordt in een tweede afdeling de huidige maatschappelijke context uitgespit. De vergrijzing van de bevolking zorgt voor een nood aan nieuwe mechanismen inzake successieplanning. Ook de successieplanning als fenomeen is in enorme optocht. Tot slot wordt de invoering van de vrijwillige erfenissprong besproken in een derde afdeling. De *ratio legis* wordt nagegaan door de memorie van toelichting te bestuderen. Hierbij blijft de bijdrage evenwel beperkt tot de plaatsvervulling na verwerping. De wet van 10 december 2012 heeft tot een grotere hervorming geleid, maar daar wordt verder niet op ingegaan.

3. Zoals steeds vereist een goed begrip van een bepaalde rechtsfiguur de nodige inzichten in de ruimere context. In een tweede hoofdstuk wordt dan ook dieper ingegaan op enkele essentiële erfrechtelijke principes en bepalingen (Hoofdstuk II: Erfrechtelijk kader). Hieruit kunnen argumenten worden geput bij de latere vergelijking van de vrijwillige erfenissprong met haar alternatieven. Het erfrecht is een breed onderzoeksdomein en dus waren ook hier enkele keuzes vereist. De drie belangrijkste figuren in dit kader zijn de plaatsvervulling (Afdeling I), de reserve (Afdeling II) en het verbod van erfovereenkomsten (Afdeling III). Zowel de reserve

INLEIDING

als het verbod van erfovereenkomsten zijn het voorwerp van de nakende hervorming. In deze bijdrage wordt hierop bijgevolg gealludeerd.

4. De vrijwillige erfenissprong in al zijn facetten kan vanzelfsprekend niet ontbreken. Een grondige ontleding van deze rechtsfiguur vormt het voorwerp van het derde hoofdstuk (Hoofdstuk III: De vrijwillige erfenissprong). Vooreerst zal de vrijwillige erfenissprong vanuit burgerrechtelijk perspectief worden belicht (Afdeling I). De plaatsvervulling na verwerping leidt tot een vrijwillige erfenissprong, maar de kwalificatie hiervan leidt tot enkele interessante vraagstukken. Het mechanisme wordt eveneens in vraag gesteld, des te meer aangezien een gedeeltelijke vrijwillige erfenissprong hierdoor niet tot de mogelijkheden behoort. In de bijdrage worden vervolgens de fiscaalrechtelijke aspecten van de rechtsfiguur geanalyseerd (Afdeling II). Een laatste afdeling vergaart de verschillende factoren die van doorslaggevend belang kunnen zijn voor de keuze al dan niet over te gaan tot een vrijwillige erfenissprong (Afdeling III).

5. De hamvraag in deze bijdrage is of de vrijwillige erfenissprong een plaats verdient binnen een modern erfrecht. Om dit na te gaan, volgt in een laatste hoofdstuk de zoektocht naar verscheidene alternatieven (Hoofdstuk IV: Alternatieven). Daar de ruimte hiertoe beperkt is en successieplanning over een bijzonder brede waaier aan mogelijkheden beschikt, werden enkele alternatieven uit de massa gelicht. De drie klassiekers zijn het testament (Afdeling I), de schenking (Afdeling II) en de levensverzekering (Afdeling III).

Hoewel deze rechtsfiguren drie evidente alternatieven ten aanzien van de vrijwillige erfenissprong uitmaken, dient men soms verder te kijken dan zijn neus lang is. Drie interessante, maar minder voor de hand liggende alternatieven wisten een eigen afdeling te veroveren. Vooreerst wordt de maatschap kort en bondig onder de loep genomen (Afdeling IV). Door zijn flexibiliteit houdt de rechtsfiguur als *tool* voor successieplanning zeker stand. Daarnaast wordt creatief omgesprongen met de techniek van de gesplitste aankoop (Afdeling V). Zowel op burgerlijk als op fiscaal vlak zijn de voordelen van een gesplitste aankoop onmiskenbaar. Tot slot worden twee klassieke alternatieven met elkaar gecombineerd, met name de schenking en het testament (Afdeling VI). Creativiteit is immers geen talent, maar een manier van werken.¹

---

¹Deze wijze woorden behoren toe aan John Cleese.

6. Hoewel in *generation skipping* de toekomst ligt, bloeit de vrijwillige erfenissprong sinds de invoering niet open. De zoektocht naar een bestaansreden wordt dan ook aangevat. Door de vrijwillige erfenissprong in zijn context te plaatsen, als rechtsfiguur op zich te belichten en naast enkele mogelijke alternatieven te leggen, worden de sterke en zwakke punten blootgelegd. Gezien de hervorming van het erfrecht volop aan de gang is, worden waar mogelijk enkele aanpassingen gesuggereerd. Maakt een andere rechtsfiguur een volwaardig en beter alternatief uit, dan ziet de toekomst voor de vrijwillige erfenissprong er zonder wijzigingen immers weinig rooskleurig uit. Leidt de uiteenzetting tot het tegenovergesteld besluit, dan is de tijd misschien rijp om erfgenamen te sensibiliseren en de vrijwillige erfenissprong te profileren als waardige *tool* van successieplanning.

Hoofdstuk I

De overlevingskansen

Afdeling I Wedergeboorte van een klassieke rechtsfiguur

7. Ons erfrecht is letterlijk zo oud als de weg naar Rome. De Romeinen kenden echter een grote testeervrijheid, waardoor vermogens veelal overgingen door middel van testamentaire beschikkingen.² Desalniettemin legde Justinianus de wettelijke devolutie vast in zijn Novellen bij het *Corpus iuris civiles*, waarbij de veronderstelde wil van de erflater tot uiting kwam.³ In het wettelijk erfrecht stond sindsdien bloedverwantschap centraal.⁴ In de Novellen werden onder meer de orden uitgewerkt, die Napoleon opnieuw heeft ingevoerd.⁵ Deze erfrechtelijke orden bestaan tot op heden nog steeds. Ze worden opgelijst in artikel 731 van het Burgerlijk Wetboek en in verdere artikelen uitgewerkt.

In het gewoonterecht bestond een brede waaier aan uiteenlopende erfrechtelijke regels.⁶ Het erfrecht was de meest uitgewerkte tak van het gewoonterecht. Twee principes lagen dit costumier erfrecht ten grondslag. Enerzijds trachtte men de familie te beschermen tegen buitenstaanders ('bloed moet erven') en anderzijds wou men de gelijkheid binnen de familie bewaren. Deze principes zijn tot op heden in ons erfrecht blijven doorleven.⁷ Een klassieke

---

²J. DU MONGH, *De erfovergang van aandelen*, Mortsels, Intersentia, 2003, 346-347, nr. 239.

³J. DU MONGH, *De erfovergang van aandelen*, Mortsels, Intersentia, 2003, 346-347, nr. 239.

⁴T. VAN SINAY, "Trouwen en (niet) erven. Over de vermogensrechtelijke positie van de overlevende echtgenoot in het oude recht (I).", *Jura Falc.* 1982-83, 90.

⁵D. HEIRBAUT, *Privaatrechtsgeschiedenis van de Romeinen tot heden*, Gent, Academia Press, 2013, 412.

⁶T. VAN SINAY, "Trouwen en (niet) erven. Over de vermogensrechtelijke positie van de overlevende echtgenoot in het oude recht (II).", *Jura Falc.* 1982-83, 274.

⁷Het huidige erfrecht bulkt van beide elementen, zoals de reserve, het principe van erven per staak, de kloving, de orden. . .

rechtsfiguur deed in deze tijd zijn intrede. Wanneer een zoon niet tot de nalatenschap kon komen, vond de ‘representatie’ plaats, vandaag ook wel gekend als ‘plaatsvervulling’. De oudste kleinzoon van de overledene nam dan de plaats in van zijn vooroverleden vader en erfde bijgevolg *in locum patris*.⁸ De wettelijke erfopvolging werd dwingend van aard waardoor de testamentaire vrijheid aan banden werd gelegd.⁹

In de middeleeuwen en de moderne tijden moest het familiebelang wijken voor het belang van de almachtige kerk. Er werden opnieuw meer testamenten geredigeerd ten gunste van de kerkelijke instellingen. Evenwel hield de bescherming van de familie tegen overige buitenstaanders stand.¹⁰ De Vlamingen kenden sinds de zestiende eeuw een egalitaire erfrechtelijke verdeling, waardoor er onder meer sprake was van een onbeperkte vorm van representatie.¹¹ Met betrekking tot de erfrechtelijke regeling uit deze periode zijn echter weinig bronnen beschikbaar.¹²

Tijdens de Franse Revolutie vervulde het erfrecht een belangrijke rol in het streven naar een nieuwe maatschappelijke orde.¹³ De testamentaire vrijheid was op dat ogenblik nagenoeg onbestaande.¹⁴ Een van de doelstellingen van het nieuwe beleid was de verjonging. Dit uitte zich in de voorkeur de jongere generatie te doen erven. De representatie was hiertoe een belangrijk middel, daar het ervoor zorgde dat niet de kinderen, maar wel de kleinkinderen tot de nalatenschap kwamen. Het principe dat een dichtere graad een verdere uitsluit werd eveneens overboord gegooid. Sterker nog, het principe werd volledig omgekeerd, zodat de erfenissprong als uitgangspunt naar voren werd geschoven.¹⁵

Deze extreme vorm van verjonging kende echter een korte levensduur. Het erfrecht in de *Code Napoléon* was een stuk gematigder, maar hield vooralsnog sterk vast aan het principe dat ‘bloed moet erven’.¹⁶ Bij de opmaak van het Burgerlijk Wetboek opteerde Napoleon voor

⁸A. RIVIER, *Traité élémentaire des successions en droit Romain*, Brussel, Mayolez, 1878, 139.

⁹J. DU MONGH, *De erfovergang van aandelen*, Mortsel, Intersentia, 2003, 355, nr. 247.

¹⁰J. DU MONGH, *De erfovergang van aandelen*, Mortsel, Intersentia, 2003, 351-252, nr. 244.

¹¹J. DU MONGH, *De erfovergang van aandelen*, Mortsel, Intersentia, 2003, 355, nr. 247 en D. HEIRBAUT, *Privaatrechtsgeschiedenis van de Romeinen tot heden*, Gent, Academia Press, 2013, 394.

¹²T. VAN SINAY, “Trouwen en (niet) erven. Over de vermogensrechtelijke positie van de overlevende echtgenoot in het oude recht (II).”, *Jura Falc.* 1982-83, 265.

¹³J. DU MONGH, *De erfovergang van aandelen*, Mortsel, Intersentia, 2003, 395-397, nr. 248 en D. HEIRBAUT, *Privaatrechtsgeschiedenis van de Romeinen tot heden*, Gent, Academia Press, 2013, 407.

¹⁴J. DU MONGH, *De erfovergang van aandelen*, Mortsel, Intersentia, 2003, 357-358, nr. 249.

¹⁵Niet alleen in de rechte lijn, maar ook in de zijlijn vond plaatsvervulling plaats tot in het oneindige.

¹⁶C. DECLERCK, W. PINTENS en K. VANWINCKELEN, *Schets van het familiaal vermogensrecht*,

AFDELING II. HUIDIGE MAATSCHAPPELIJKE CONTEXT

de erfrechtelijke orden, zoals deze reeds bestonden in het *Corpus iuris civilis*. Een dichtere graad sluit sindsdien een verdere graad uit.¹⁷

Inmiddels dient echter evenzeer rekening te worden gehouden met de rechten van de langstlevende echtgenoot¹⁸, alsook met de rechten van de langstlevende wettelijk samenwonende partner¹⁹. Dit is het gevolg van de evolutie van het familievermogen naar het gezinsvermogen, die zich ook in het erfrecht laat voelen.²⁰

8. Een verklaring voor het falen van de erfenissprong dient ten eerste te worden gezocht in de levensverwachting van die tijd. In 1900 haalden mensen met moeite de leeftijd van vijftig jaar (Figuur I.1). Op dat ogenblik is het aantal kleinkinderen onzeker, hetgeen de erfenissprong oninteressant maakt (*infra* 63, nr. 90.). Bovendien was de maatschappij destijds veel statischer.²¹ Het verwerven van een vermogen gebeurde aan de hand van erfenissen, terwijl mensen vandaag de dag zelf een vermogen opbouwen. De erfenissprong is enkel interessant wanneer de kinderen hun schaapjes reeds op het droge hebben (*infra* 62, nr. 87.). Tot slot werd de erfenissprong tijdens de Franse Revolutie opgelegd. HEIRBAUT haalt terecht aan dat ons recht individualistisch is geworden, met uitzondering van het erfrecht.²² Het verplicht karakter van de erfenissprong in de Franse Revolutie heeft ongetwijfeld meegespeeld in de negatieve ervaringen destijds. Het betrof dan ook een erfrechtelijke regel, eerder dan een *tool* van successieplanning. Dit in tegenstelling tot de huidige facultatieve erfenissprong, die kan worden toegepast wanneer zij zinvol is.²³

Afdeling II Huidige maatschappelijke context

9. Aangezien mensen langer leven, verliezen zij hun ouders op steeds latere leeftijd. Op dat ogenblik hebben zij reeds een patrimonium uitgebouwd en zijn het hun kinderen die het

---

Brugge, die Keure, 2015, 312, nr. 786.

¹⁷D. HEIRBAUT, *Privaatrechtsgeschiedenis van de Romeinen tot heden*, Gent, Academia Press, 2013, 412.

¹⁸Wet van 14 mei 1981 tot wijziging van het erfrecht van de langstlevende echtgenoot, *BS* 27 mei 1981.

¹⁹Wet van 28 maart 2007 tot wijziging, wat de regeling van het erfrecht van de langstlevende wettelijk samenwonende betreft, van het Burgerlijk Wetboek en van de wet van 29 augustus 1988 op de erfregeling inzake landbouwbedrijven met het oog op het bevorderen van de continuïteit, *BS* 8 mei 2007.

²⁰R. BARBAIX, *Handboek familiaal vermogensrecht*, Mortsel, Intersentia, 2016, 435, nr. 770 en M. PUELINCKX-COENE, "Hoe verouderd is ons erfrecht?" in E. ALOFS, K. BYTTEBIER, A. MICHIELSENS en A.-L. VERBEKE, *Liber Amicorum Hélène Casman*, Mortsel, Intersentia, 2013, (367)371.

²¹D. HEIRBAUT, *Privaatrechtsgeschiedenis van de Romeinen tot heden*, Gent, Academia Press, 2013, 384.

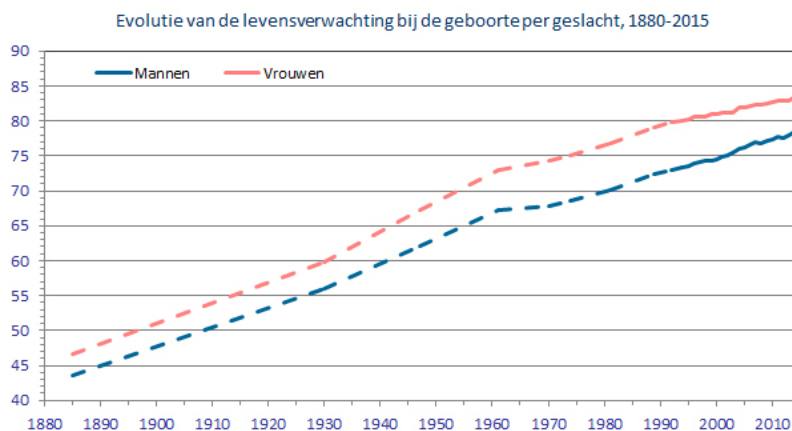
²²D. HEIRBAUT, *Privaatrechtsgeschiedenis van de Romeinen tot heden*, Gent, Academia Press, 2013, 415.

²³Of de toepassing ooit zinvol is, moet uiteraard blijken uit onderstaande bijdrage.

volwassen leven aanvatten. De erfenissprong laat toe dat de gelden in handen komen van de kleinkinderen, die het geld kunnen gebruiken om comfortabel te starten zonder tussenkomst van leningen die hen jarenlang boven het hoofd hangen.²⁴ Enkele belangrijke maatschappelijke elementen worden achtereenvolgens besproken.

§1. Vergrijzing

10. ‘De eerste mens die 135 jaar wordt, is nu al geboren’. Op 12 januari 2014 was deze krantenkop in het magazine Knack te lezen. Of dit waarheidsgetrouw is, wordt in het midden gelaten. Alleszins duiden de cijfers van Statistics Belgium op een steeds aanhoudende evolutie in stijgende lijn (Figuur I.1).²⁵ Hoewel vrouwen steeds langer wachten om een kind te krijgen, is deze evolutie niet zo sterk als de stijgende levensverwachting. Als gevolg hiervan moeten de meeste Belgen slechts op late leeftijd afscheid nemen van hun ouders. Op dat ogenblik is het pensioen minstens in zicht, zodat hun carrière (bijna volledig) achter de rug is. De nodige centen zijn gespaard en men is klaar om even oud en grijs te worden als vader en moeder.

Figuur I.1: Evolutie levensverwachting

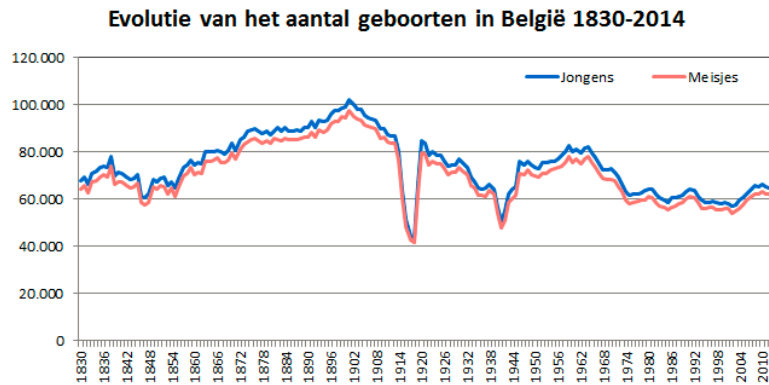
Daartegenover staat het dalende geboortecijfer in België.²⁶ In de jaren ‘50 zagen jaarlijks tussen de 150.000 en de 160.000 kinderen het levenslicht. Deze generatie heeft inmiddels de pensioenleeftijd bereikt. Na de jaren ‘60 daalde het geboortecijfer echter drastisch (Fi-

²⁴M. PUELINCKX-COENE, “Hoe verouderd is ons erfrecht?” in E. ALOFS, K. BYTTEBIER, A. MICHIELENS en A.-L. VERBEKE, *Liber Amicorum Hélène Casman*, Mortsel, Intersentia, 2013, (367)379.

²⁵statbel.fgov.be/nl/statistieken/cijfers/bevolking/sterfte_leven/tafels/

²⁶statbel.fgov.be/nl/statistieken/cijfers/bevolking/geboorten_vruchtbaarheid/

guur I.2). Sindsdien schommelt het aantal geboortes per jaar rond de 120.000, waardoor de pensioenen door een veel te klein aantal werkende mensen dient te worden gedragen.

Figuur I.2: Evolutie geboortecijfer

11. De vergrijzing van de bevolking is voor de erfenissprong een dubbeltje op zijn kant. Het voedt zowel argumenten voor als tegen de rechtsfiguur. Enerzijds hebben de kinderen veelal reeds een vermogen opgebouwd wanneer hun ouders overlijden. Ze moeten geen huis meer kopen en geen kinderen meer opvoeden. Het erfdeel van vader en moeder zorgt in tegenstelling tot vroeger niet langer voor een levensstandaard, maar louter voor een verbetering ervan. Het kan met andere woorden worden aanzien als een vorm van solidariteit tussen ouder en kind en niet langer als de basis van diens welvaart.²⁷

Anderzijds leidt de vergrijzing van de bevolking tot een probleem op het vlak van ouderenzorg. Veel mensen maken zich zorgen dat ze een lang verblijf in het rusthuis niet zullen kunnen bekostigen. Dit is uiteraard een terechte bezorgdheid. Het is moeilijk om in te schatten hoeveel men nodig heeft voor zijn oude dag. De invoering van een gedeeltelijke erfenissprong zou deze drempel echter wegnemen.²⁸

§2. Het succes van successieplanning

12. Notarissen krijgen veel mensen over de vloer die hun successie zo veel als mogelijk fiscaal voordelig willen plannen. In de boekhandel kan men haast niet meer kijken naast de

²⁷C. DECLERCK, W. PINTENS en K. VANWINCKELEN, *Schets van het familiaal vermogensrecht*, Brugge, die Keure, 2015, 296.

²⁸Hoewel de grote beloften, reikt het wetgevend initiatief tot op heden evenwel niet verder dan een concept-nota.

boeken inzake successieplanning. Het is duidelijk dat mensen bezig zijn met het veiligstellen van hun vermogen. De hardgespaarde centen mogen niet zomaar ‘verloren’ gaan. In de mate van het mogelijke wenst men de overgebleven gelden over te dragen aan de volgende generatie(s) en dit aan een fiscaal voordelig tarief. In Vlaanderen werd hierop ingespeeld door het verlagen van de schenkingsrechten (*infra* 87, 1.). Om te komen tot een geïndividualiseerd erfrecht dat tegemoetkomt aan de complexe (gezins)situaties van de moderne samenleving, is een veelheid aan *tools* een must. Net als in een schaakspel is het echter belangrijk alle mogelijke zetten te zien alvorens een weloverwogen keuze te kunnen maken.

Afdeling III *Ratione legis*

§1. Memorie van toelichting

13. Op 31 juli 2007 dient senator TAELEMAN een wetsvoorstel in tot herinvoering van de ‘vrijwillige erfenissprong’ zonder enig succes.²⁹ Dit wetsvoorstel voegt zij om redenen van coherentie bij haar nieuwe wetsvoorstel van 1 december 2010 tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek met betrekking tot het onbetamelijk gedrag van een begunstigde en teneinde plaatsvervulling van de verwerpende erfgenaam toe te laten.³⁰ De memorie van toelichting bij deze wetsvoorstellen geeft duiding over de beweegredenen die speelden bij de invoering van de plaatsvervulling na verwerping.

“België kampt met een snel verouderende bevolking. Door deze vergrijzing wordt de gemiddelde leeftijd waarop men erft steeds hoger. (...) Dit heeft tot gevolg dat veel mensen erven, terwijl ze al tegen het einde van hun loopbaan aankijken. Toch doen we de grootste investeringen in ons leven (...) wanneer we nog jong zijn. Veel jonge gezinnen gaan dan ook aanzienlijke leningen aan om dit te financieren.”

Senator TAELEMAN bespreekt vervolgens het tot dan geldende recht en beargumenteert de absurditeit aan de hand van de kritiek geuit in de rechtsleer, in het bijzonder deze door DE PAGE (*infra* 7, nr. 14.).

---

²⁹Wetsvoorstel (M. TAELEMAN) tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek teneinde plaatsvervulling van de verwerpende erfgenaam toe te laten, *Parl.St.* Senaat BZ 2007, nr. 4-131/1.

³⁰Wetsvoorstel (M. TAELEMAN c.s.) tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek met betrekking tot het onbetamelijk gedrag van een begunstigde en teneinde plaatsvervulling van de verwerpende erfgenaam toe te laten, *Parl.St.* Senaat 2010-11, nr. 5-550/1.

§2. De vroegere gekunstelde erfenissprong

14. Voor de wet van 10 december 2012³¹ kwamen kleinkinderen slechts zelden in eigen hoofde tot de nalatenschap van hun grootouders indien hun ouders deze hadden verworpen.³² Met uitzondering van de situatie waarin een testament werd opgesteld door grootmoeder of grootvader, vingen zij veelal bot. Om de erfenissprong mogelijk te maken, diende het kind van de erfflater de nalatenschap eerst te aanvaarden, om ze vervolgens aan de kleinkinderen te schenken. Deze gekunstelde erfenissprong landt hard op fiscaalrechtelijk vlak door de cumulatie van schenkingsrechten en successierechten.

Het aloude erfrechtelijke principe van gelijkheid binnen de familie leeft nog steeds en dus werd het ontbreken van plaatsvervulling na verwerping fel bekritiseerd. DE PAGE oordeelde dat deze regel moeilijk te verantwoorden was.³³ Hij besluit dat de verwerping “*un acte subjectif et non familial*” is, die enkel de verwerpende erfgenaam verbindt. Het ontbreken van de erfenissprong werd aanzien als een vergissing, die slechts in 2013 werd rechtgezet. Dankzij de wetswijziging worden kinderen niet langer gestraft voor de keuze (in geval van verwerping) of het onbetamelijke gedrag (in geval van onwaardigheid) van hun ouders.³⁴

---

³¹Wet van 10 december 2012 tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek, het Strafwetboek en het Gerechtelijk Wetboek met betrekking tot de onwaardigheid om te erven, de herroeping van giften, het verval van huwelijksvoordelen en de plaatsvervulling, *BS* 11 januari 2013 (hierna: Wet van 10 december 2012).

³²Wanneer zij het dichtst in graad stonden, bijvoorbeeld omdat hun ouder geen broers of zussen meer had, kwamen zij alsnog tot de nalatenschap.

³³H. DE PAGE en R. DEKKERS, *Traité élémentaire de droit civil belge*, Deel IX, *Les Successions*, Brussel, Bruylant, 1974, 138, nr. 163.

³⁴F. LALIÈRE, “L’indignité successorale, la révocation des donations, la déchéance des avantages matrimoniaux et la substitution - Loi du 10 décembre 2012 modifiant le Code civil, le Code pénal et le Code judiciaire”, *JT* 2013, 539.

HOOFDSTUK I. DE OVERLEVINGSKANSEN

Hoofdstuk II

Erfrechtelijk kader

15. Om de vrijwillige erfenissprong (Hoofdstuk III) en zijn alternatieven (Hoofdstuk IV) te kunnen plaatsen, zijn volgende erfrechtelijke begrippen van doorslaggevend belang. Allereerst dient de draagwijdte van het burgerrechtelijk begrip ‘plaatsvervulling’ te worden nagegaan (Afdeling I). Vervolgens wordt de reserve uitgediept (Afdeling II). Het voorbehouden erfdeel maakt immers een enorme beperking uit op de vrijheid inzake beschikkingen om niet. Tot slot dient rekening te worden gehouden met het verbod van erfovereenkomsten *ex* artikel 1130, lid 2 van het Burgerlijk Wetboek (Afdeling III).

De vrijwillige erfenissprong wordt gerealiseerd aan de hand van plaatsvervulling na verwerping. Het mechanisme van plaatsvervulling kan bijgevolg onmogelijk ontbreken in de analyse en maakt meteen de eerste afdeling uit. Plaatsvervulling vormt een belangrijke uitzondering op de prioriteit der graden en vindt vandaag doorgang in alle gevallen waarin een plaats vacant is. Dit eeuwenoude mechanisme werpt vele vragen op, ook na de hervorming met de wet van 10 december 2012. De rechten van de plaatsvervullende erfgenaam dienen met de nodige zorg te worden gekwalificeerd, daar dit essentieel is voor de kwalificatie van de vrijwillige erfenissprong. De voorwaarden voor de toepassing van plaatsvervulling en de erfgerechtigdheid van de plaatsvervullende erfgenaam komen evenzeer aan bod.

Na een burgerrechtelijke analyse, volgt een bespreking van plaatsvervulling vanuit fiscaal oogpunt. De discrepantie tussen het burgerlijk en het fiscaal recht heeft in het verleden tot onenigheid geleid. De weigering van de fiscus om de plaatsvervulling door te trekken op fiscaal vlak is des te meer onder druk komen te staan na de hervorming. De plaatsvervulling wordt

immers niet langer omschreven als een fictie van de wet...

Een tweede afdeling handelt over de reserve, een niet te onderschatten beperking op de successieplanning. Hoewel de vrijwillige erfenissprong niet wordt gehinderd door de reservataire aanspraken, zullen de alternatieven beperkt worden in de mate dat er sprake is van een voorbehouden erfdeel. Een kritische reflectie van de rechtsfiguur en vooral van de personen die door de wet worden aangeduid als reservataire erfgenamen verdient de nodige aandacht. De eventuele achterpoortjes worden hierbij ook blootgelegd.

Tot slot komt het verbod van erfovereenkomsten in de derde afdeling aan bod. In eerste instantie stelt de vraag zich naar de inhoud van het begrip ‘erfovereenkomst’. Daarnaast wordt ingegaan op de uitzonderingen en het verloren karakter van openbare orde. De interpretatie BAEL kan in de bespreking evenmin ontbreken en zal summier deel uitmaken van deze afdeling. De erfovereenkomst vormt tot op heden geen volwaardige *tool* van successieplanning, maar minister GEENS zal hier weldra vermoedelijk verandering in brengen. Of dit een goede zaak is, is nog maar zeer de vraag.

Afdeling I Plaatsvervulling

§1. Wettelijk kader

16. In het Burgerlijk Wetboek wordt ‘plaatsvervulling’ behandeld in een afzonderlijke afdeling. De artikelen 739 t.e.m. 744 van het Burgerlijk Wetboek hebben betrekking op de rechtsfiguur. Artikel 739 stipuleert dat *“door plaatsvervulling de afstammelingen van een erfgerechtigde zijn plaats innemen en zij in zijn graad tot de nalatenschap worden geroepen”*.

Deze bepaling vormt een uitzondering op het principe dat binnen eenzelfde orde de dichtste in graad tot de nalatenschap komt (*infra* 11, nr. **17.**), alsook op artikel 755, lid 1 van het Burgerlijk Wetboek dat de erfopvolging beperkt tot de vierde graad.³⁵ De wetgever verleent dus een gunst aan een verder in graad staande erfgenaam die in samenloop komt met erfgenamen in dichtere graad.³⁶ Plaatsvervulling vindt evenwel enkel plaats in de wettelijk bepaalde gevallen (*infra* 18, G.).

---

³⁵R. BARBAIX, *Handboek familiaal vermogensrecht*, Mortsel, Intersentia, 2016, 453, nr. 803 en R. BARBAIX, *Familiaal vermogensrecht in essentie*, Mortsel, Intersentia, 2015, 214, nr. 542.

³⁶R. BARBAIX, *Familiaal vermogensrecht in essentie*, Mortsel, Intersentia, 2015, 219-220, nr. 551.

§2. Burgerrechtelijke ontleding

17. De prioriteit van de graden wordt doorbroken door de burgerrechtelijke rechtsfiguur ‘plaatsvervulling’.³⁷ Sinds de wet van 10 december 2012 is plaatsvervulling mogelijk in elke situatie waarbij de rechtsvoorganger niet tot de nalatenschap komt.³⁸ De erfgerechtigde is vooroverleden, gelijktijdig overleden met de erflater, onwaardig om te erven uit diens nalatenschap of verwerpt de nalatenschap.³⁹ Bijgevolg nemen zijn afstammelingen, die mogelijks in verdere graad staan dan de andere erfgerechtigden, de plaats van de oorspronkelijk erfgerechtigde in de nalatenschap in. Zij oefenen hun erfrechtelijke aanspraken niet in eigen erfrechtelijke hoedanigheid uit, maar in deze van hun rechtsvoorgangers.⁴⁰ Zij verkrijgen het erfdeel waarop de vooroverleden, onwaardige of verwerpende erfgenaam recht had. Dit geldt eveneens wanneer men de nalatenschap van degene wiens plaats men vervult, heeft verworpen (*infra* 13, nr. 20.). De vernieuwde regels inzake plaatsvervulling zullen toepassing vinden op nalatenschappen opgevallen op of na 21 januari 2013.⁴¹

A. Suppletief recht

18. De regels met betrekking tot de plaatsvervulling raken de openbare orde niet.⁴² Dit is logisch nu zij deel uitmaken van de wettelijke devolutieregels⁴³ en deze behoren tot het suppletief recht, nu zij uitgaan van de *vermoedelijke* wil van de erflater.⁴⁴ Volgens BARBAIX

³⁷A. VAN HECKE, “Les conséquences fiscales de la substitution. Rappel des principes”, *RTDF* 2013, 680.

³⁸A.-L. VERBEKE en R. BARBAIX, *Kernbegrippen erfrecht en giften*, Mortsel, Intersentia, 2013, 38-39, nr. 98; K. BOONE, “Wet van 10 december 2012 tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek, het Strafwetboek en het Gerechtelijk Wetboek met betrekking tot de onwaardigheid om te erven, de herroeping van giften, het verval van huwelijksvoordelen en de plaatsvervulling”, *Not.Fisc.M.* 2013, 111, nr. 31; F. TAINMONT, “Premier volet de la réforme du droit successoral - La loi du 10 décembre 2012 relative à l’indignité successorale, la résolution des donations, la déchéance des avantages matrimoniaux et la substitution”, *RTDF* 2013, 667 en K. WILLEMS en S. TAILLIEU, “De recente wijzigingen inzake de erfonwaardigheid, het verval van huwelijksvoordelen, de herroeping van giften wegens ondankbaarheid en de plaatsvervulling”, *T.Not.* 2013, 533, nr. 36.

³⁹Voorheen was vereist dat degene wiens plaats men vervulde, vooroverleden of gelijktijdig overleden was.

⁴⁰R. BARBAIX, “Commentaar bij art. 739 BW”, *OEST* 2015, 6, nr. 3.

BARBAIX omschrijft plaatsvervulling als een rangverschuiving, waardoor de afstammelingen in de graad van de rechtsvoorganger tot de nalatenschap worden geroepen.

⁴¹De wet van 10 december 2012 tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek, het Strafwetboek en het Gerechtelijk Wetboek met betrekking tot de onwaardigheid om te erven, de herroeping van giften, het verval van huwelijksvoordelen en de plaatsvervulling werd immers gepubliceerd op 11 januari 2013 in het Belgisch Staatsblad. Aangezien geen afwijkende regeling werd getroffen, trad de wet 10 dagen na publicatie in werking.

⁴²R. BARBAIX, *Familiaal vermogensrecht in essentie*, Mortsel, Intersentia, 2015, 219-220, nr. 551.

⁴³De wettelijke devolutie wordt ook wel de devolutie bij versterf, de *ab intestato* devolutie genoemd.

⁴⁴Aangezien de regels uitgaan van de vermoedelijke wil van de erflater, werden zij in de loop der jaren aangepast aan de veranderende maatschappij. R. BARBAIX, *Handboek familiaal vermogensrecht*, Mortsel, Intersentia, 2016, 435, nr. 770.

en VERBEKE betekent dit onder meer dat een testator de regels van plaatsvervulling van toepassing dient te verklaren indien hij dit principe wilt behouden.⁴⁵ Er kan zowel van het principe, als van de toepassingsvoorwaarden, als van de gevolgen worden afgeweken.⁴⁶

Deze mogelijkheid valt mijns inziens te betreuren. Nu plaatsvervulling automatisch plaatsvindt (*infra* 21, nr. 32.), is de tijd rijp om de kleinkinderen een reserve te bieden waaraan de testator geen afbreuk kan doen. De wet kan ook zonder wijziging op deze manier worden geïnterpreteerd. Deze interpretatie strookt niet alleen met het rechtvaardigheidsgevoel, maar bovendien ook met het rechtsgevoel. De wetgever heeft immers de gelijkheid binnen de familie willen waarborgen, hetgeen enkel kan worden verwezenlijkt indien de plaatsvervulling verplicht is ten belope van de reserve. Een afwijkende visie doet afbreuk aan de wettelijke bescherming van bepaalde erfgenamen. Bovendien is deze bescherming – zoals reeds aangegeven – dwingend van aard. Gezien de liberalisering van het familierecht *s.l.* zal deze inperking van de testeervrijheid vermoedelijk echter weinig bijval krijgen.

B. Vererving bij staken

19. De verdeling in geval van plaatsvervulling geschiedt immer bij staken conform artikel 743, lid 2 van het Burgerlijk Wetboek. Het tweede lid preciseert voorts dat *“indien een zelfde staak verscheidene takken heeft voortgebracht, de onderverdeling in elke tak eveneens geschiedt bij staken en de leden van dezelfde tak onder elkaar bij hoofden delen.”*⁴⁷ Verwerpt een van de potentiële plaatsvervullers, dan vindt aanwas plaats binnen zijn staak.⁴⁸ Aldus krijgt de plaatsvervulling voorrang op de aanwas ten voordele van de mede-erfgenamen.⁴⁹ Een voorbeeld verduidelijkt dit principe van vererving bij staken (en takken).

---

⁴⁵*Infra* 33, nr. 47.

⁴⁶R. BARBAIX en A.-L. VERBEKE, *Beginselen erfrecht*, Brugge, die Keure, 2013, 93, nr. 212; R. BARBAIX, “Commentaar bij art. 739 BW”, *OEST* 2015, 10-11, nrs. 11-12 en R. BARBAIX en A.-L. VERBEKE, “Onwaardigheid, plaatsvervulling en huwelijksvoordelen”, *TEP* 2013, 38, nr. 69.

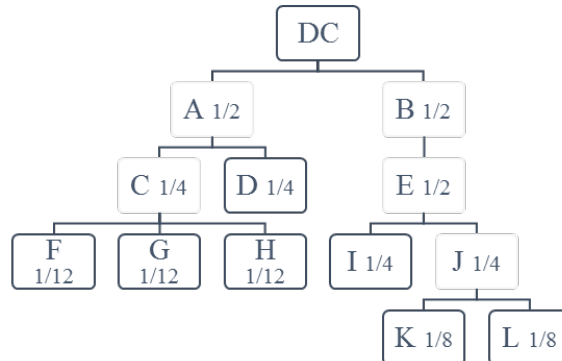
Zie ook C. DE WULF, “Nieuwe bevoegdheden voor de notaris. De akten van aanvaarding onder voorrecht van boedelbeschrijving en van verwerping van nalatenschappen”, *T.Not.* 2014, 513, nr. 69.

⁴⁷K. WILLEMS en S. TAILLIEU, “De recente wijzigingen inzake de erfonwaardigheid, het verval van huwelijksvoordelen, de herroeping van giften wegens ondankbaarheid en de plaatsvervulling”, *T.Not.* 2013, 533, nr. 36.

⁴⁸R. BARBAIX en A.-L. VERBEKE, *Beginselen erfrecht*, Brugge, die Keure, 2013, 91-93, nr. 211.

⁴⁹K. WILLEMS en S. TAILLIEU, “De recente wijzigingen inzake de erfonwaardigheid, het verval van huwelijksvoordelen, de herroeping van giften wegens ondankbaarheid en de plaatsvervulling”, *T.Not.* 2013, 533-534, nr. 37.

Voorbeeld

Figuur II.1: Plaatsvervulling bij staken en bij takken

Decujus overlijdt en ingevolge plaatsvervulling komen D, F, G, H, I, K en L tot de nalatenschap. Allen erven een deel van de nalatenschap in volle eigendom. Door telkens een verdere opdeling te maken komt men tot het besluit dat D een vierde erft, F, G en H elk een twaalfde van de nalatenschap opstrijken, I tot een vierde komt en K en L elk een achtste bekomen.

Indien H de nalatenschap verwerpt, wast zijn deel aan bij F en G. Zij verkrijgen elk een achtste van de nalatenschap in volle eigendom.

C. Eigen recht van de plaatsvervuller

20. Het Hof van Cassatie heeft in dit verband geoordeeld dat de plaatsvervuller een eigen recht uitoefent. Het Hof heeft in zijn arrest van 27 maart 1879 immers geoordeeld dat “*les héritiers appelés par voie de représentation succèdent de leur propre chef (...)*”.⁵⁰ In deze zaak heeft het Hof zich uitgesproken over de vraag of iemand de plaats kan vervullen van een persoon wiens nalatenschap men heeft verworpen. Een enig kind verwerpt bijvoorbeeld de nalatenschap van zijn moeder, maar wenst de plaats van zijn moeder in te nemen wanneer zijn grootvader overlijdt. Deze mogelijkheid staat inmiddels ingeschreven in artikel 744 van het Burgerlijk Wetboek. In zijn arrest van 9 december 1993 heeft het Hof dit herhaald, ditmaal in het kader van heling.⁵¹ De plaatsvervullende erfgenaam is niet gehouden tot de heling gepleegd door de persoon wiens plaats hij vervult. Het betrof echter twee zeer specifieke

⁵⁰Cass. 27 maart 1879, *Pas.* 1879, 188.

⁵¹Cass. 9 december 1993, *Pas.* 1993, 1041.

gevallen.

Na de hervorming met de wet van 10 december 2012 kan het bestaan van een eigen recht bij plaatsvervulling nog moeilijk in twijfel worden getrokken (*infra* 20, nr. **31.**). Zo werd de link met vertegenwoordiging geheel doorgesneden.⁵² Onder meer werd de term ‘*représentation*’ in de Franse tekst van het Burgerlijk Wetboek vervangen door het duidelijkere begrip ‘*substitution*’.⁵³

Toch kan het recht van de plaatsvervuller niet zonder meer worden losgekoppeld van het recht van de verwerpende, onwaardige of vooroverleden erfgenaam, aangezien hij of zij diens plaats vervult. Allereerst betekent dit dat de afstammelingen in de erfrechtelijke hoedanigheid van hun rechtsvoorganger tot de nalatenschap komen (*supra* 10, nr. **16.**). Daarnaast worden zij in de berekening van de reserve slechts gerekend voor het kind wiens plaats zij vervullen (*infra* 26, nr. **37.** en *infra* 28, nr. **40.**). Tot slot zijn de plaatsvervullende erfgenamen gehouden tot de inbreng van de giften door de overledene aan de verwerpende, onwaardige of vooroverleden erfgenaam (*infra* 22, nr. **33.**).

D. Afstammelingen

21. Enkel afstammelingen van de erfgerechtigde kunnen diens plaats vervullen.⁵⁴ Bijgevolg is het begrip ‘afstameling’ niet zonder belang. Enkel afstammelingen waarvan de afstamming juridisch vaststaat kunnen logischerwijs tot de nalatenschap komen, een louter biologische afstamming volstaat niet.⁵⁵ Daar waar ten volle geadopteerde kinderen integraal deel uitmaken van de adoptiefamilie, geldt de gewone adoptie enkel ten aanzien van de familieleden van de gewoon geadopteerde en niet ten aanzien van de familieleden van de adoptant.⁵⁶

⁵²Op te merken valt dat er nooit sprake is geweest van ‘vertegenwoordiging’ in de betekenis dat de vertegenwoordiger in naam en voor rekening van de vertegenwoordigde optreedt.

F. TAINMONT, “Premier volet de la réforme du droit successoral - La loi du 10 décembre 2012 relative à l’indignité successorale, la résolution des donations, la déchéance des avantages matrimoniaux et la substitution”, *RTDF* 2013, 667.

⁵³Art. 12 en 13, 15 en 16, 19 t.e.m. 25, 31 en 36 Wet 10 december 2012.

⁵⁴De mogelijkheid staat dus niet open voor ascendenten of zijverwanten van degene wiens plaats in de nalatenschap wordt vervuld.

⁵⁵R. BARBAIX, “Commentaar bij art. 739 BW”, *OEST* 2015, 12-13, nr. 17.

⁵⁶Art. 353-15 j° 356-1 BW. Artikel 353-15 van het Burgerlijk Wetboek stipuleert dat “(de gewoon geadopteerde en zijn afstammelingen) op de nalatenschap van de adoptant of adoptanten dezelfde rechten verkrijgen als een kind of zijn afstammelingen daarop zouden hebben maar geen enkel recht verkrijgen op de nalatenschap van de bloedverwanten van de adoptant of adoptanten.” Zij behouden evenwel hun erfrechten in hun oorspronkelijke familie. Conform artikel 356-1 van het Burgerlijk houdt het kind dat ten volle is geadopteerd op tot

AFDELING I. PLAATSVERVULLING

Hoewel het kind van de gewoon geadopteerde de plaats van de gewoon geadopteerde kan vervullen in de nalatenschap van de adoptant, kan de gewoon geadopteerde de plaats van de adoptant niet vervullen in de nalatenschap van diens ouder(s).

E. Erfgerechtigdheid van de plaatsvervuller

22. Uiteraard dienen de voorwaarden vereist om te erven *ex* artikelen 725 en 727 van het Burgerlijk Wetboek ook in hoofde van de plaatsvervuller te zijn voldaan. Hij dient bijgevolg te bestaan (art. 725) en niet onwaardig te zijn ten aanzien van de erflater (art. 727). Om te bestaan dient men levend en levensvatbaar te zijn geboren⁵⁷ en nog niet te zijn overleden⁵⁸. De onwaardigheid wordt verder in deze afdeling uitgediept als geval van plaatsvervulling (*infra* 19, nr. **29**). Het begrip heeft hier een identieke betekenis. Onwaardigheid kan dus leiden tot plaatsvervulling, maar om de plaats van een vooroverleden, gelijktijdig overleden, onwaardige of verwerpende erfgenaam te vervullen, mag men zelf niet onwaardig zijn ten aanzien van de erflater.

F. Twee vormen

23. De plaatsvervulling vindt plaats in de rechte, nederdalende lijn (*infra* 16, 1.) en in de zijlijn (*infra* 17, 2.). Bloedverwantschap is bijgevolg hoe dan ook vereist om de rechtsfiguur doorgang te laten vinden. Dit betekent dat de kinderen van een vooroverleden echtgenoot of wettelijk samenwonende partner niet via plaatsvervulling tot de nalatenschap van de langstlevende kunnen komen.⁵⁹ De uitsluiting van de afstammelingen van de echtgenoot of van de wettelijk samenwonende partner wordt op heden uitdrukkelijk bevestigd in het tweede lid van artikel 741 van het Burgerlijk Wetboek. Deze regel is dus niet nieuw, maar was voorheen niet in de wet ingeschreven.⁶⁰

---

zijn oorspronkelijke familie te behoren. Dit is niet problematisch, want “*de volle adoptie verleent aan het kind en zijn afstammelingen een statuut met dezelfde rechten en verplichtingen, als ware het kind geboren uit de adoptant of uit de adoptanten.*”

⁵⁷Een nuance hierop is het adagium ‘*Infans conceptus pro jam nato habetur, quoties de commodis eius agitur*’. Een verwekt kind wordt beschouwd als reeds geboren, telkens dit in zijn belang is.

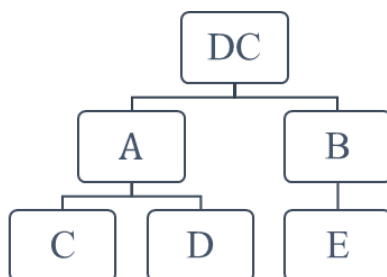
⁵⁸Men dient de erflater te overleven.

⁵⁹Cass. 27 juni 2008, *RTDF* 2009, 583.

⁶⁰Zie K. BOONE, “Wet van 10 december 2012 tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek, het Strafwetboek en het Gerechtelijk Wetboek met betrekking tot de onwaardigheid om te erven, de herroeping van giften, het verval van huwelijksvoordelen en de plaatsvervulling”, *Not.Fisc.M.* 2013, 111, nr. 34 en H. CASMAN, *Wet Erfonwaardigheid en Plaatsvervulling*, Mechelen, Kluwer, 2012, 64-66, nrs. 210-214.

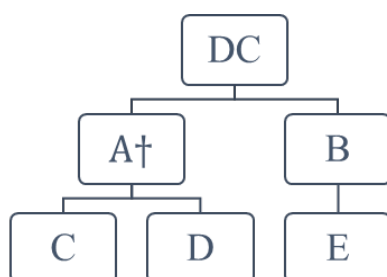
1. In de rechte lijn

24. In de rechte nederdalende lijn vindt plaatsvervulling toepassing tot in het oneindige. Dit is terug te vinden in artikel 740 van het Burgerlijk Wetboek. De graad van de afstamming ten aanzien van degene wiens plaats hij of zij vervult, is bijgevolg irrelevant.⁶¹ Hoewel praktisch moeilijk denkbaar, is het dus perfect mogelijk van uw betovergrootvader te erven. Met betrekking tot de rechte opgaande lijn bepaalt artikel 741, eerste lid van het Burgerlijk Wetboek dat “plaatsvervulling niet plaats heeft ten voordele van bloedverwanten in de opgaande lijn; de naaste in elke van beide lijnen sluit altijd de verdere uit.”

Voorbeeld

Figuur II.2: Wettelijke devolutie in de rechte lijn

Wanneer *Dejucus* overlijdt, komt ingevolge de wettelijke devolutie de eerste orde tot de nalatenschap. A en B staan het dichtst in graad en erven bijgevolg elk de onverdeelde helft in volle eigendom.

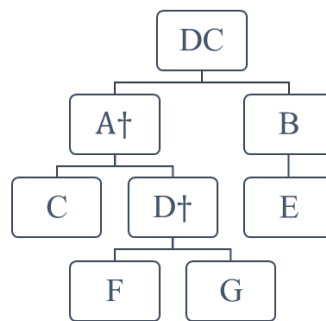

Figuur II.3: Plaatsvervulling in rechte lijn ingevolge vooroverlijden

⁶¹H. DE PAGE, *Traité élémentaire de droit civil belge*, Deel IX, *Les successions*, Brussel, Bruylant, 1974, 131, nr. 155.

AFDELING I. PLAATSVERVULLING

Stel nu echter dat A vooroverleden is. Zonder de techniek van plaatsvervulling zou de gehele nalatenschap in volle eigendom toekomen aan B, die het dichtst in graad staat ten aanzien van de overledene. Wanneer B komt te overlijden, zal E hetgeen nog rest uit de nalatenschap van *Decujus* erven. Dit voelt aan als weinig rechtvaardig ten aanzien van C en D. Om deze reden vervullen C en D de plaats van hun vooroverleden ouder in de nalatenschap. Zij zijn samen gerechtigd op diens erfdeel, met name de onverdeelde helft in volle eigendom. Ingevolge de plaatsvervulling erven C en D dan ook elk een vierde van de nalatenschap in volle eigendom. De andere helft komt toe aan B.

Figuur II.4: Plaatsvervulling in rechte, nederdalende lijn vindt plaats tot in het oneindige en bij staken en takken

In de rechte nederdalende lijn vindt plaatsvervulling tot in het oneindige plaats. In de hypothese dat niet alleen kind A, maar ook kleinkind D vooroverleden of onwaardig is of de nalatenschap verwerpt, komen achterkleinkinderen F en G ingevolge plaatsvervulling tot de nalatenschap. Het principe *ex* artikel 743, lid 2 van het Burgerlijk Wetboek wordt doorgetrokken. B komt voor de onverdeelde helft in volle eigendom tot de nalatenschap, C zal een vierde in volle eigendom verkrijgen en F en G erven elk een achtste in volle eigendom.

2. In de zijlijn

25. “In de zijlijn heeft plaatsvervulling plaats ten voordele van de afstammelingen van broeders en zusters, ooms en tantes van de overledene”, aldus artikel 742 van het Burgerlijk Wetboek. De plaatsvervulling is in deze vorm dan ook een stuk beperkter.

Deze bijdrage gaat niet verder in op plaatsvervulling in de zijlijn. Hoewel theoretisch gezien ook hier een vrijwillige erfenissprong kan plaatsvinden, beperkt dit werk zich tot de basisvorm

van *generation skipping*, met name de erfenissprong waarbij niet de kinderen, maar wel de kleinkinderen tot de nalatenschap komen. De verwerping is in de zijlijn fiscaal weinig interessant wegens het gebrek aan fiscale plaatsvervulling (*infra* 23, nr. 34.).⁶² De erfenissprong zal in de zijlijn dan ook zelden tot nooit worden gehanteerd om successierechten te beperken en is bijgevolg weinig relevant voor dit werkstuk.

G. Drie gevallen

26. Om billijkheidsredenen *kan* het kleinkind de plaats van de ouder in een van deze drie gevallen vervullen. Uiteraard heeft ook het kind de mogelijkheid om de nalatenschap van zijn grootouder te verwerpen (*infra* 45, nr. 64.).

1. Gelijktijdig overlijden of vooroverlijden

27. Is het kind vooroverleden, dan kan het niet tot de nalatenschap komen daar dit een vereiste is om tot gelijk welke nalatenschap te komen (*supra* 14, nr. 21.). Dit is de ‘traditionele plaatsvervulling’ die om billijkheidsredenen van bij het begin in ons Burgerlijk Wetboek is ingeschreven voor de situatie waarin de ascendenten in onnatuurlijke volgorde overlijden.⁶³ De onwaardigheid en de verwerping als oorzaak van plaatsvervulling hebben daarentegen pas met de wet van 10 december 2012 hun weg gevonden naar ons erfrecht.⁶⁴

28. Artikel 721 van het Burgerlijk wetboek houdt een vermoeden van gelijktijdig overlijden in voor de situatie waarin twee personen ongeveer gelijktijdig zijn overleden en men de volgorde van overlijden niet kan achterhalen.⁶⁵ Deze personen worden ‘commoriënten’ genoemd.⁶⁶ Zij kunnen niet van elkaar erven, daar men niet in staat is te bepalen wie als eerste is komen te gaan. Een commoriënt wordt conform het gemeen recht geacht niet meer te bestaan.⁶⁷ Bijgevolg kan men bij plaatsvervulling tot de nalatenschap komen van iemand die gelijktijdig

---

⁶²In het Vlaams Gewest heeft het gebrek aan fiscale plaatsvervulling tot gevolg dat men in de zijlijn meteen in de categorie “anderen” wordt belast. In het Brussels Hoofdstedelijk Gewest en het Waals Gewest wordt dit enigszins gemilderd door de categorie “ooms, tantes, neven en nichten”.

⁶³R. BARBAIX en A.-L. VERBEKE, *Beginselen erfrecht*, Brugge, die Keure, 2013, 90, nr. 209 en H. DE PAGE, *Traité élémentaire de droit civil belge*, Deel IX, *Les successions*, Brussel, Bruylant, 1974, 125, nr. 147.

⁶⁴Art. 14 Wet van 10 december 2012. Dit artikel vervangt oud artikel 739 van het Burgerlijk Wetboek. In andere artikelen van deze wet werden de onwaardigheid enerzijds en de verwerping anderzijds verder uitgewerkt.

⁶⁵Twee mensen komen bijvoorbeeld om in een ongeluk en zijn op slag dood.

⁶⁶A. CULOT, “La théorie des comourants”, *Rec.gén.enr.not.* 2007, 159.

⁶⁷G. GALOPIN en M. WILLE, *Les successions: cours de droit civil*, Luik, Vaillant-Carmanne, 1925, 11, nr. 17.

AFDELING I. PLAATSVERVULLING

is overleden met de erfgenaam wiens plaats men vervult.⁶⁸ Ook deze vorm van plaatsvervulling bestond reeds voor de inwerkingtreding van de wet van 10 december 2012.

2. Onwaardigheid

29. Ook de burgerrechtelijke sanctie van onwaardigheid leidt ertoe dat een kind niet erft van zijn ouder op grond van artikel 727 van het Burgerlijk Wetboek. Centraal in de hervorming met de wet van 10 december 2012 is de beperking van de gevolgen van erfrechtelijke onwaardigheid tot de onwaardige erfgerechtigde zelf.⁶⁹ De onwaardigheid is immers een persoonlijke sanctie.⁷⁰ Om dit te verwezenlijken was een herziening van de plaatsvervulling noodzakelijk, waarvan gebruik is gemaakt om tevens de plaatsvervulling na verwerping in te voeren. De vrijwillige erfenissprong heeft zijn bestaan met andere woorden aan deze problematiek te danken.

Bepaalde feiten leiden tot de erfrechtelijke onwaardigheid van rechtswege, andere feiten *kunnen* tot onwaardigheid leiden mits deze burgerrechtelijke sanctie wordt uitgesproken door de rechtbank.⁷¹ Zowel de burgerlijke rechter als de strafrechter kunnen deze sanctie uitspreken.⁷² De wet van 10 december 2012 heeft de gronden, alsook de gevolgen van onwaardigheid uitgebreid.⁷³ De onwaardige wordt net als voorheen geacht nooit erfgerechtigd te zijn geweest in de nalatenschap conform artikel 785 van het Burgerlijk Wetboek.

3. Verwerping

30. Een derde mogelijkheid is de verwerping van de nalatenschap door het kind. Voor de wetswijziging waste het erfdeel van de verwerpende erfgenaam aan bij deze van de andere

---

⁶⁸C. DECLERCK, W. PINTENS en K. VANWINCKELEN, *Schets van het familiaal vermogensrecht*, Brugge, die Keure, 2015, 341-342, nr. 862.

⁶⁹R. BARBAIX, "Commentaar bij art. 739 BW", *OEST* 2015, 5-6, nr. 2.

⁷⁰E. ADRIAENS, "De wet van 10 december 2012 inzake de erfonwaardigheid, de giften, de huwelijksvoordelen en de plaatsvervulling", *Notariaat* 2013, afl. 7, 6.

⁷¹Zie F. LALIÈRE, "L'indignité successorale, la révocation des donations, la déchéance des avantages matrimoniaux et la substitution - Loi du 10 décembre 2012 modifiant le Code civil, le Code pénal et le Code judiciaire", *JT* 2013, 534-537.

⁷²K. BOONE, "Wet van 10 december 2012 tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek, het Strafwetboek en het Gerechtelijk Wetboek met betrekking tot de onwaardigheid om te erven, de herroeping van giften, het verval van huwelijksvoordelen en de plaatsvervulling", *Not.Fisc.M.* 2013, 104, nr. 7.

⁷³Zie N. LABEEUW, "Enkele belangrijke nieuwigheden in het Erfrecht", *NNK* 2013, 15-16.

erfgerechtigden overeenkomstig oud artikel 786 van het Burgerlijk Wetboek.⁷⁴ Ditzelfde artikel bepaalt daarentegen voortaan dat *“het aandeel van hem die de nalatenschap verwerpt ten goede komt aan zijn afstammelingen, indien plaatsvervulling plaatsvindt.”*

De verwerping van de nalatenschap kan ingegeven zijn door verschillende motieven. Een eerste beweegreden is een principiële afweging. De emotionele band met de erflater is bijvoorbeeld verstoord en dus wenst men de nalatenschap te verwerpen.⁷⁵ Het kan ook zijn dat men zich simpelweg te oud voelt om nog te erven of het geld niet meer nodig heeft.⁷⁶ Deze drijfveer komt ongetwijfeld het minst voor in de praktijk. De voornaamste reden om een nalatenschap te verwerpen was tot de invoering van de vrijwillige erfenissprong in 2013 ongetwijfeld een deficit in de nalatenschap.⁷⁷ Is men zeker dat de passiva de activa overschrijden, dan zal de nalatenschap zelden worden aanvaard.⁷⁸ Een laatste considerans is de onrechtstreekse begunstiging van de kleinkinderen van de overledene aan de hand van een vrijwillige erfenissprong. Deze vorm van *generation skipping* heeft vorm gekregen aan de hand van de plaatsvervulling door verwerping (*infra* 44, nr. 63.).

Indien de plaatsvervulling niet plaatsvindt, wast het aandeel van de verwerpende erfgenaam alsnog aan bij het erfdeel van de andere erfgerechtigden in dezelfde graad, aldus artikel 786 van het Burgerlijk Wetboek. Is de verwerper alleen in zijn graad, dan vervalt het aan de volgende graad of in voorkomend geval aan de volgende orde. De verwerpende erfgenaam wordt *ex* artikel 785 van het Burgerlijk Wetboek vermoed nooit erfgenaam te zijn geweest.

H. De plaatsvervulling is geen burgerrechtelijke fictie meer

31. Voor de wet van 10 december was plaatsvervulling een burgerrechtelijke fictie.⁷⁹ De wet gaf dit zelf aan in (oud) artikel 739 van het Burgerlijk Wetboek. *“Plaatsvervulling is een*

⁷⁴ *“Het aandeel van hem die de nalatenschap verwerpt, komt door aanwas ten goede aan zijn medeërfgenenamen; indien hij alleen is in zijn graad, vervalt het aan de volgende graad.”*

⁷⁵E. ADRIAENS, “De wet van 10 december 2012 inzake de erfonwaardigheid, de giften, de huwelijksvoordelen en de plaatsvervulling”, *Notariaat* 2013, afl. 7, 6.

⁷⁶E. ADRIAENS, “De wet van 10 december 2012 inzake de erfonwaardigheid, de giften, de huwelijksvoordelen en de plaatsvervulling”, *Notariaat* 2013, afl. 7, 6.

⁷⁷C. CAUFFMAN, “Is er plaats voor de plaatsvervulling van de verwerpende erfgenaam?”, *RW* 2005-06, 1244, nr. 27.

⁷⁸Het is niet ondenkbaar dat men bij een minimaal tekort alsnog aanvaardt, daar alle familiestukken (bv. een medaillon die wordt doorgegeven van generatie op generatie) eveneens aan de erfgenamen worden onttrokken bij verwerping. Deze afweging is echter louter emotioneel van aard.

⁷⁹C. BIQUET-MATHIEU, “Les fictions en droit”, *Rev.dr. ULg* 2013, 45, nr. 26.

AFDELING I. PLAATSVERVULLING

fictie van de wet, volgens welke de vertegenwoordigers in de plaats, de graad en de rechten van de vertegenwoordigde treden.” Deze bewoordingen werden echter vervangen, zodat het fictieve karakter kan worden betwist. Voortaan worden de afstammelingen immers niet langer *geacht* de plaats van het rechtsvoorgangers te vervullen. *“Door plaatsvervulling nemen de afstammelingen van een erfgerechtigde zijn plaats in en worden zij in zijn graad tot de nalatenschap geroepen.”*

32. Hieruit kan worden afgeleid dat plaatsvervulling sinds de hervorming automatisch plaatsvindt indien geen testamentaire beschikking werd opgesteld en de voorwaarden zijn vervuld.⁸⁰ De plaatsvervulling zal van rechtswege doorgang vinden en behoeft bijgevolg geen bijkomende rechtshandeling.⁸¹ Een meerderheidstrekking in de doctrine komt bijgevolg tot het besluit dat de plaatsvervulling niet langer een burgerrechtelijke fictie uitmaakt.⁸² Er is echter nog geen sprake van unanimititeit op dit vlak. Om het ontbreken van een wijziging in fiscale gevolgen na de hervorming te verantwoorden, oordeelt de rechtspraak nog steeds dat plaatsvervulling een fictie van de wet uitmaakt.⁸³ Ook in de rechtsleer is deze visie terug te vinden.⁸⁴

Men kan bijgevolg niet beslissen in welke hoedanigheid men tot de nalatenschap komt.⁸⁵ Ook wanneer bijvoorbeeld geen enkel kind tot de nalatenschap komt, zullen de kleinkinderen bij

---

⁸⁰A.-L. VERBEKE en R. BARBAIX, *Kernbegrippen erfrecht en giften*, Mortsel, Intersentia, 2013, 38-39, nr. 98.

⁸¹K. WILLEMS en S. TAILLIEU, “De recente wijzigingen inzake de erfonwaardigheid, het verval van huwelijksvoordelen, de herroeping van giften wegens ondankbaarheid en de plaatsvervulling”, *T.Not.* 2013, 533, nr. 36.

⁸²H. CASMAN, *Wet Erfonwaardigheid en Plaatsvervulling*, Mechelen, Kluwer, 2012, 60, nr. 195; V. VERCAUTEREN, “Het glazen plafond bij plaatsvervulling in de zijlijn” (noot onder Gent 10 februari 2015), *TFR* 2015, 595; K. BOONE, “Wet van 10 december 2012 tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek, het Strafwetboek en het Gerechtelijk Wetboek met betrekking tot de onwaardigheid om te erven, de herroeping van giften, het verval van huwelijksvoordelen en de plaatsvervulling”, *Not.Fisc.M.* 2013, 111, nr. 32 en K. WILLEMS en S. TAILLIEU, “De recente wijzigingen inzake de erfonwaardigheid, het verval van huwelijksvoordelen, de herroeping van giften wegens ondankbaarheid en de plaatsvervulling”, *T.Not.* 2013, 538-539, nr. 43.

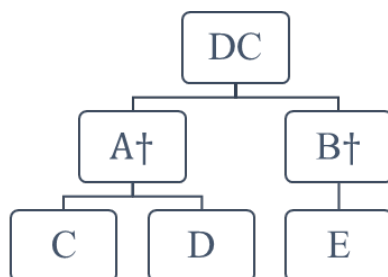
⁸³Gent 10 februari 2015, *TFR* 2015, 484, noot V. VERCAUTEREN en Rb. Brugge 10 december 2013, *Fiscoloog* 2014, 13 (samenvatting SVC).

⁸⁴A.-L. VERBEKE en R. BARBAIX, *Kernbegrippen erfrecht en giften*, Mortsel, Intersentia, 2013, 39-40, nr. 101. VERBEKE en BARBAIX handelen in deze bijdrage ook na de hervorming over ‘de fictie van de plaatsvervulling’.

⁸⁵A.-L. VERBEKE en R. BARBAIX, *Kernbegrippen erfrecht en giften*, Mortsel, Intersentia, 2013, 38-39, nr. 98; R. BARBAIX en A.-L. VERBEKE, *Beginselen erfrecht*, Brugge, die Keure, 2013, 93, nr. 213; K. BOONE, “Wet van 10 december 2012 tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek, het Strafwetboek en het Gerechtelijk Wetboek met betrekking tot de onwaardigheid om te erven, de herroeping van giften, het verval van huwelijksvoordelen en de plaatsvervulling”, *Not.Fisc.M.* 2013, 111-112, nr. 35 en R. BARBAIX, “Commentaar bij art. 743 BW”, *OEST* 2015, 22, nr. 1.

wijze van plaatsvervulling tot de nalatenschap komen. Op deze manier wordt de vererving bij staken gewaarborgd.

Voorbeeld

Figuur II.5: Gevolgen van het automatisme van plaatsvervulling

In de hypothese dat plaatsvervulling niet van toepassing is, krijgen de kleinkinderen elk een derde van de erfenis. Zij komen immers in hun eigen erfrechtelijke hoedanigheid tot de nalatenschap en staan gelijk in orde en graad. Om het principe van erven bij staken te behouden, wordt de plaatsvervulling alsnog toegepast op bovenstaande situatie. C en D krijgen elk een vierde van de nalatenschap, de overige helft komt toe aan kleinkind E.

I. Inbreng en inkorting

33. De inbreng *ex* artikel 843 van het Burgerlijk Wetboek heeft als doel de gelijkheid tussen de erfgenamen te herstellen, wanneer die door ongelijke giften zou zijn aangetast.⁸⁶ De wetgever heeft een regeling getroffen met betrekking tot de inbreng in geval van plaatsvervulling in artikel 847 van het Burgerlijk Wetboek. Sinds de wetswijziging door middel van de wet van 10 december 2012 luidt het artikel als volgt.

“De afstammelingen die bij plaatsvervulling tot de nalatenschap komen, moeten echter in deze nalatenschap de giften die ze zelf van de overledene hebben gekregen inbrengen, tenzij ze hiervan werden vrijgesteld. Zij moeten ook de giften die hij, van wie ze de plaats vervullen, van de overledene heeft gekregen door minder ontvangst inbrengen, tenzij hij van inbreng werd vrijgesteld.”

⁸⁶K. BOONE, “Wet van 10 december 2012 tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek, het Strafwetboek en het Gerechtelijk Wetboek met betrekking tot de onwaardigheid om te erven, de herroeping van giften, het verval van huwelijksvoordelen en de plaatsvervulling”, *Not.Fisc.M.* 2013, 114, nr. 42.

AFDELING I. PLAATSVERVULLING

De afstammeling die door middel van plaatsvervulling tot de nalatenschap komt, dient met andere woorden de giften vanwege de erflater in te brengen indien hijzelf of de persoon wiens plaats hij vervult begunstigde van deze giften was. Aan de oorsprong van plaatsvervulling ligt het principe van gelijkheid binnen de familie, hetgeen de wetgever op deze manier tracht te bewaren.⁸⁷ Was daarentegen sprake van een schenking buiten erfdeel, dan zal geen inbreng vereist zijn, mits inachtneming van de eventuele reservataire erfdelen van andere erfgenamen.⁸⁸

De plaatsvervullende erfgenaam treedt immers niet alleen in de rechten, maar ook in de plichten van de persoon wiens plaats hij of zij vervult. Dat men gehouden is tot de inbreng van datgene wat de rechtsvoorganger als voorschot op erfdeel uit de nalatenschap van de overledene heeft verkregen, vloeit hier volgens BARBAIX uit voort.⁸⁹

Artikel 847 van het Burgerlijk Wetboek moet mijns inziens worden beschouwd als een *lex specialis* ten aanzien van artikel 845 van het Burgerlijk Wetboek. De wet van 10 december 2012 heeft artikel 845 van het Burgerlijk Wetboek gewijzigd. Dit artikel bepaalt voortaan dat “een erfgenaam die uit eigen hoofde tot de nalatenschap komt, slechts gehouden is tot inbreng van wat hij zelf heeft gekregen van de overledene, en niet van wat zijn vader of zijn moeder heeft gekregen, en evenmin van wat zijn kind of zijn afstammeling heeft gekregen.” Van oudsher aanvaardt het Hof van Cassatie dat de plaatsvervullende erfgenaam een eigen recht uitoefent (*supra* 13, nr. 20.). Artikel 847 vormt bijgevolg een uitzondering op deze algemene regel.⁹⁰

§3. Fiscaalrechtelijke ontleding

A. Fiscaalrechtelijke plaatsvervulling?

34. Voormalig Minister van Financiën MUYTERS heeft zich in 2010 naar aanleiding van een vraag van volksvertegenwoordiger SCHRYVERS uitgesproken over de interpretatie van de artikelen 48 en volgende van het Wetboek der Successierechten in geval van plaatsvervulling.⁹¹

⁸⁷F. TAINMONT, “Premier volete la réforme du droit successoral - La loi du 10 décembre 2012 relative à l’indignité successorale, la résolution des donations, la déchéance des avantages matrimoniaux et la substitution”, *RTDF* 2013, 673.

⁸⁸Zie *infra* 25, Afdeling II.

⁸⁹R. BARBAIX, *Familiaal vermogensrecht in essentie*, Mortsel, Intersentia, 2015, 221, nr. 553. Artikel 829 van het Burgerlijk Wetboek dat stelt dat ook de schulden van de rechtsvoorganger dienen te worden voldaan, is hiervan eveneens het logische gevolg.

⁹⁰*Lex specialis derogat legi generali.*

⁹¹*Vr. en Antw.* Kamer 2009-10, 13 oktober 2009 (Vr. nr. 30 K. SCHRYVERS).

De minister repliceerde dat er wel degelijk sprake is van fiscale plaatsvervulling, waarbij de plaatsvervullende erfgenamen aan dezelfde tarieven zijn onderworpen als degene wiens plaats zij vervullen.⁹² Na de vaststelling dat de practici, meer bepaald de fiscus en de notarissen, de burgerrechtelijke plaatsvervulling geen doorgang bieden op fiscaal vlak, stelt SCHRYVERS een nieuwe vraag aan de minister hieromtrent.⁹³ Ditmaal antwoordt hij dat de federale overheidsdienst Financiën bevoegd is voor de successierechten, de regel bijgevolg autonoom interpreteert en de burgerrechtelijke plaatsvervulling niet doortrekt op fiscaal vlak.

De minister stipuleert verder in zijn antwoord dat hij zijn eerder gegeven interpretatie zal realiseren door de Vlaamse versie van het Wetboek der Successierechten te wijzigen. Hij benadrukt hierbij dat “*deze wijziging aansluit bij het in de beleidsnota aangekondigde project aangaande het opsporen en remediëren van potentiële discriminaties (ongewenste gevolgen) in de regelgeving.*”⁹⁴

De opname van de regelgeving in de Vlaamse Codex Fiscaliteit heeft hier echter geen verandering in gebracht.⁹⁵ Bovendien stelt de vraag zich of de invoering van fiscale plaatsvervulling wel wenselijk is, nu het gebrek eraan enkel in de zijlijn problematisch is. Toch is de geldende interpretatie onder druk komen te staan sinds de hervorming met de wet van 10 december 2012. De plaatsvervulling kan immers niet langer worden aanzien als een burgerrechtelijke fictie (*supra* 20, nr. 31.). Het is een kwestie van tijd vooraleer deze rechtsleer de wetgever bereikt en overtuigt. De maatregel sluit immers aan bij de burgerrechtelijke logica.⁹⁶

B. Fiscale implicaties

35. Aangezien de rechtsfiguur ‘plaatsvervulling’ de basis vormt voor de vrijwillige erfenissprong, stelt de vraag zich naar de fiscale implicaties van *generation skipping*. Is plaatsvervulling fiscaal voordelig? De erfbelasting in rechte lijn wordt besproken in Hoofdstuk III (*infra*

---

⁹²Daar dit voor de invoering van de vrijwillige erfenissprong heeft plaatsgevonden, heeft deze vraag betrekking op de plaatsvervulling in geval van vooroverlijden.

⁹³Vr. en Antw. Kamer 2009-10, 17 februari 2010 (Vr. nr. 233 K. SCHRYVERS).

⁹⁴Volgens het Arbitragehof maakt het gebrek aan fiscale plaatsvervulling geen discriminatie uit. Zie Arbitragehof 15 juli 1999, nr. 82/1999, RTDF 1999, 723.

⁹⁵Dit is SCHRYVERS evenmin ontgaan. Zie Vr. en Antw. Kamer 2015-16, 30 maart 2016 (Vr. nr. 223 K. SCHRYVERS).

⁹⁶B. DE GROOTE en S. VAN BREE, “Successierechten bij plaatsvervulling - bedenkingen bij een mogelijke hervorming”, AFT 2012, 27-28, nr. 7.

AFDELING II. RESERVE

52, Afdeling II).⁹⁷ De drie gewesten kennen elk een categorie ‘erfbelasting in rechte lijn’. Plaatsvervulling in de rechte lijn zal met andere woorden niet tot gevolg hebben dat andere tarieven toepassing vinden, al *kan* de opdeling per hoofd leiden tot een lagere erfbelasting *in globo*.

Afdeling II Reserve

36. De reserve is het wettelijk beschermd erfdeel van bepaalde erfgenamen. Het reservatair deel is het breukdeel van de fictieve massa dat vrij en onbelast moet toekomen aan de reservataire erfgenamen.⁹⁸ Daartegenover staat het beschikbaar deel, het gedeelte van de nalatenschap waarover de erflater bij schenking onder de levenden of bij testament vrij kan beschikken, zonder het voorbehouden deel van de reservataire erfgenamen te schenden.⁹⁹ Het spreekt voor zich dat de beide communicerende vaten zijn. Het voorbehouden erfdeel hangt af van de categorie van reservataire erfgenamen en het aantal. Zij is dwingend van aard¹⁰⁰ en beschermt de solidariteit tussen de verschillende generaties.¹⁰¹

Men kan ingevolge het verbod van erfovereenkomsten (*infra* 34, Afdeling III) geen afstand doen van de reserve voordat de nalatenschap is opengevallen, tenzij de wet anders bepaalt.¹⁰² Het behoeft geen betoog dat de reserve een aanzienlijke impact heeft op de beschikkingsvrijheid van de erflater. In het kader van de plaatsvervulling en in het bijzonder in geval van een vrijwillige erfenissprong en zijn alternatieven mag de reserve niet uit het oog worden

---

⁹⁷Zoals reeds eerder vermeld, wordt de plaatsvervulling in de zijlijn in dit werk buiten beschouwing gelaten.

⁹⁸Zie R. BARBAIX, *Familiaal vermogensrechten in essentie*, Mortsel, Intersentia, 2015, 288-289, nrs. 690-694. BARBAIX bespreekt in dit handboek deze kwantitatieve respectievelijk kwalitatieve bescherming. De reservataire verkrijgen deze bescherming niet van rechtswege, maar beschikken over een persoonlijk, individueel en eigen vorderingsrecht.

⁹⁹G. VERSCHULDEN, *Handboek Belgisch Familierecht*, Brugge, die Keure, 2010, 154, nr. 370.

¹⁰⁰*Contra* C. DECLERCK, W. PINTENS en K. VANWINCKELEN, *Schets van het familiaal vermogensrecht*, Brugge, die Keure, 2015, 406, nr. 1048. In dit handboek stipuleren de auteurs dat de reserve van openbare orde is, “*daar ze de maatschappelijke en familiale organisatie betreft*”. Zij steunen zich hiervoor op een arrest van het Hof van Cassatie dd. 8 maart 1934. Cass. 8 maart 1934, *Pas.* 1934, 211-212.

Zie in dezelfde zin A. VAN OEVELEN, B. CATTOIR, A. COLPAERT, M. VAN LOON, R. VINCKX en L. VAN VALKENBORGH, “De nietigheid van overeenkomsten wegens strijdigheid met de openbare orde of de goede zeden: algemene beginselen en een grondslagenonderzoek”, *TPR* 2011, 1390-1391, nr. 52.

Hoewel de reserve private belangen behartigt, leidt het arrest van het Hof van Cassatie aldus tot onenigheid. Deze discussie wordt echter achterwege gelaten, gezien de beperkte relevantie ervan in het kader van de vrijwillige erfenissprong.

¹⁰¹C. DECLERCK, W. PINTENS en K. VANWINCKELEN, *Schets van het familiaal vermogensrecht*, Brugge, die Keure, 2015, 7, nr. 10.

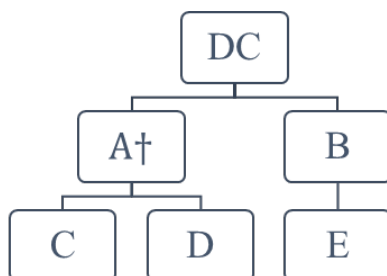
¹⁰²Art. 918 BW laat bijvoorbeeld toe dat een reservataire erfgenaam afstand doet van zijn reserve ingeval van een vervreemding in rechte lijn (*infra* 36, nr. 51.).

verloren. Inzicht in de materie is bijgevolg vereist om op nuttige wijze de alternatieven van de vrijwillige erfenissprong te kunnen aankaarten (Hoofdstuk IV).

§1. Wettelijk kader

37. Het Burgerlijk Wetboek handelt over het ‘beschikbaar gedeelte der goederen’.¹⁰³ Hieruit kan worden afgeleid wie de reservatairen zijn en hoeveel hun reserve bedraagt. Om te beginnen hebben de kinderen een reserve *ex* artikel 913 van het Burgerlijk Wetboek. Artikel 914 verduidelijkt dat het begrip ‘kinderen’ dient te worden begrepen als zijnde ‘afstammelingen’, ongeacht de graad van verwantschap.¹⁰⁴ “*Zij worden evenwel slechts gerekend voor het kind waarvan zij in de nalatenschap van de beschikker de plaats vervullen.*”¹⁰⁵ Onderstaand voorbeeld verduidelijkt de invloed van plaatsvervulling op de reserve. Vervolgens bestaat tot op heden de reserve van de ascendenten conform artikel 915 van het Burgerlijk Wetboek indien de overledene geen afstammelingen nalaat.¹⁰⁶ In de toekomst zal deze reserve vermoedelijk verdwijnen. Tot slot kent artikel 915*bis* van het Burgerlijk Wetboek ook de langstlevende echtgenoot een reservatair erfdeel toe.

Voorbeeld

Figuur II.6: Reserve van de afstammelingen (bij plaatsvervulling)

Decujus heeft twee kinderen, A en B. In een eigenhandig testament legateert *Decujus* de ene helft van zijn vermogen aan buurman T en de andere helft aan zijn kinderen A en B. Kind A is vooroverleden en kan bijgevolg niet erven uit de nalatenschap van zijn ouder. De plaatsvervulling

¹⁰³Art. 913 t.e.m. 919 BW.

¹⁰⁴Voor een bespreking van het begrip ‘afstammelingen’ kan worden verwezen naar de vorige afdeling (*supra* 14, nr. 21.).

¹⁰⁵Art. 914 *in fine* BW.

¹⁰⁶De nalatenschap komt met andere woorden toe aan de tweede of de derde orde.

zal slechts plaatsvinden indien hij deze regels van toepassing heeft verklaard (*supra* 11, nr. 18.). *In casu* gaan we uit van de hypothese dat deze regels wel degelijk toepassing vinden. Kind B en kleinkinderen C en D zijn niet tevreden met het testament en willen minstens hun reserve bekomen. Dit testament kan slechts worden uitgevoerd ten belope van het beschikbaar deel. C en D vervullen de plaats van hun ouder A en maken slechts aanspraak op diens reserve. Er moet bijgevolg rekening worden gehouden met de reserve van twee kinderen. Dit komt neer op een reservatair erfdeel van twee derden (*infra* 28, nr. 40.). De uiterste wilsbeschikking wordt uitgevoerd binnen de wettelijk toegelaten grenzen, zodat buurman T een derde van de nalatenschap verkrijgt.

§2. Burgerrechtelijke ontleding

A. Reservataire erfgenamen

38. Aldus beschikken drie categorieën van erfgenamen over een reserve (*supra* 26, nr. 37.). Voor kinderen (afstammelingen), ascendenten en de langstlevende echtgeno(o)t(e) wordt een aandeel in de nalatenschap voorbehouden, mits zij tot de nalatenschap komen. De reservataire erfgenaam dient erfgenaam te (kunnen) zijn, opdat hij of zij de erfrechtelijke aanspraken ook effectief kan opeisen.¹⁰⁷

Broers en zussen (en diens afstammelingen) staan gekend als de ‘bevoorrechte zijverwanten’. Toch maken ze geen deel uit van de reservataire erfgenamen. Dit is vreemd, nu broers en zussen erfrechtelijk tot de tweede orde behoren, daar waar ouders slechts in de tweede (en niet in de derde) orde zitten indien een (half)broer of (half)zus tot de nalatenschap komt.

De langstlevende wettelijk samenwonende partner beschikt evenmin over een reservatair erfdeel. Hij of zij komt dan wel ingevolge de wettelijke devolutie tot de nalatenschap, maar dit maakt geen reserve uit, zodat deze erfrechten aan hem of haar kunnen worden ontnomen.¹⁰⁸ Hoewel wettelijk samenwonende partners op juridisch vlak veelal worden gelijkgesteld met echtgenoten, kent de langstlevende wettelijk samenwonende partner tot op heden geen gelijkaardige erfrechtelijke bescherming als de langstlevende echtgeno(o)t(e).¹⁰⁹ Dit gebrek aan een

¹⁰⁷R. BARBAIX, *Familiaal vermogensrechten in essentie*, Mortsel, Intersentia, 2015, 287, nr. 688.

¹⁰⁸De wettelijk samenwonende partner verkrijgt het vruchtgebruik over de helft van de gezinswoning en de daarin aanwezige huisraad overeenkomstig art. 745*octies*, §1 BW.

¹⁰⁹In dit verband kan de wet van 14 mei 1981 tot wijziging van het erfrecht van de langstlevende echtgenoot

reserve voor de langstlevende wettelijk samenwonende partner zal de Grondwettigheidstoets hoogstwaarschijnlijk doorstaan op basis van het keuzeargument.¹¹⁰

B. Voorbehouden erfdeel

39. De langstlevende echtgenoot zal over een noemenswaardige reserve beschikken.¹¹¹ Enerzijds heeft de langstlevende een *abstracte* reserve, omvat in artikel 915*bis*, §1 van het Burgerlijk Wetboek. Deze abstracte reserve bedraagt de helft van de nalatenschap in vruchtgebruik. Anderzijds biedt artikel 915*bis*, §2 van het Burgerlijk Wetboek de langstlevende een *concrete* reserve, die bestaat uit het vruchtgebruik van de gezinswoning en de daarin aanwezige huisraad. Zijn er niet-gemeenschappelijke kinderen, dan kan de reserve van de langstlevende worden beperkt tot deze concrete reserve.¹¹² De reserve van de langstlevende echtgenoot valt dus niet weg te cijferen en dient bijgevolg in het kader van successieplanning steeds in rekening te worden gebracht.¹¹³

40. De reserve van het kind is afhankelijk van deze van de langstlevende echtgenote of wettelijk samenwonende partner. Normaliter verkrijgt een kind een aandeel in de nalatenschap in volle eigendom. In samenloop met een langstlevende wordt dit mogelijks (gedeeltelijk) herleid tot ditzelfde aandeel in blote eigendom. Conform artikel 913 van het Burgerlijk Wetboek is het voorbehouden erfdeel van de kinderen eveneens afhankelijk van het aantal afstammelingen dat tot de nalatenschap komt. Onderstaande tabel toont aan welke reserve aan de afstammelingen wordt toegekend ingevolge een dwingende erfrechtelijke bepaling.

---

met de wet van 28 maart 2007 tot wijziging, wat de regeling van het erfrecht van de langstlevende wettelijk samenwonende betreft, van het Burgerlijk Wetboek en van de wet van 29 augustus 1988 op de erfregeling inzake landbouwbedrijven met het oog op het bevorderen van de continuïteit worden vergeleken.

¹¹⁰Zie o.m. GwH 7 november 2013, nr. 151/2013.

Naar aanleiding van een prejudiciële vraag heeft het Grondwettelijk Hof zich uitgesproken over het verschil in erfrecht tussen de langstlevende echtgenote en de langstlevende wettelijk samenwonende partner. Het Grondwettelijk Hof heeft hierbij geoordeeld dat er geen sprake is van een schending van de artikelen 10 en 11 van de Grondwet. *“Er wordt niet op onevenredige wijze afbreuk gedaan aan de rechten van de betrokkenen aangezien de rechtsbescherming die hun wordt geboden, het gevolg is van de keuze die zij maken voor de ene of de andere samenlevingsvorm.”*

¹¹¹De wetgever kwam in 1981 tot het besluit dat de langstlevende bescherming verdiende. Hiermee werd een belangrijke uitzondering gemaakt op het principe dat “bloed moet erven”.

Wet van 14 mei 1981 tot wijziging van het erfrecht van de langstlevende echtgenoot, BS 27 mei 1981.

¹¹²Art. 915*bis*, §5 *j*° 1388, lid 2 BW.

¹¹³De uitzonderingen waarbij de langstlevende niet (langer) over een reserve beschikt, worden in deze bijdrage buiten beschouwing gelaten, nu dit ons te ver zou leiden.

AFDELING II. RESERVE

Tabel II.1: Reserve van de afstammelingen

Aantal afstammelingen	Globale reserve	Reserve per afstamming
Eén	1/2	1/2
Twee	2/3	1/3
Drie of meer	3/4	1/4 of minder

Artikel 914 van het Burgerlijk Wetboek vormt een verduidelijking van het voorgaande artikel. Het stipuleert dat het begrip kinderen in artikel 913 dient te worden begrepen als zijnde “*de afstammelingen in welke graad zij ook zijn*”.¹¹⁴ Zij worden echter slechts gerekend voor hun staak.

Minister GEENS stelt een ingrijpende hervorming van het erfrecht in de nabije toekomst voorop. In deze hervorming staat onder meer het beschikkingsrecht van de erflater centraal. Een reserve van drie vierden is een enorme inperking op het eigendomsrecht van de erflater. Daar waar de reserve op heden in functie van het aantal kinderen wordt berekend, zal dit reservatair erfdeel voortaan de helft van de fictieve massa bedragen, ongeacht het aantal afstammelingen. Een concreet wetsvoorstel is op heden nog niet voorhanden.

Het reduceren van het reservatair erfdeel van de afstammelingen zal ertoe leiden dat de solidariteit binnen de familie voortaan beter in evenwicht is met het eigendomsrecht.¹¹⁵ Minister GEENS wilt hiermee een erfrechtelijke regeling treffen die tegemoetkomt aan de complexe situaties die zich vandaag voordoen. Het traditionele gezin is ondertussen immers niet langer vanzelfsprekend. Dit zou in de toekomst evenzeer kunnen leiden tot een aanpassing van de reserve in nieuw samengestelde gezinnen ten voordele van de stiefkinderen.¹¹⁶

41. Het eerste lid van artikel 915 van het Burgerlijk Wetboek kent aan ascendenten een reservatair erfdeel toe.¹¹⁷

¹¹⁴Voor de berekening van het reservatair erfdeel werd voorheen slechts rekening gehouden met de erfgerechtigden die de nalatenschap ook effectief aanvaardden. Plaatsvervullers zullen deze (eventuele) vermindering van de reserve in de weg staan door de nalatenschap op hun beurt wel te aanvaarden. K. WILLEMS en S. TAILLIEU, “De recente wijzigingen inzake de erfonwaardigheid, het verval van huwelijksvoordelen, de herroeping van giften wegens ondankbaarheid en de plaatsvervulling”, *T.Not.* 2013, 539, nr. 45.

¹¹⁵Het eigendomsrecht is een fundamenteel recht dat onder meer in artikel 1 van het Eerste Protocol bij het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens wordt beschermd, alsook in artikel 16 van de Grondwet.

¹¹⁶M. PUELINCKX-COENE, “Hoe verouderd is ons erfrecht?” in E. ALOFS, K. BYTTEBIER, A. MI-CHIELENS en A.-L. VERBEKE, *Liber Amicorum Hélène Casman*, Mortsel, Intersentia, 2013, (367)378. “Men zou bijvoorbeeld wel de reservebescherming kunnen aanpassen in de zin dat giften aan stiefkinderen niet aanvechtbaar zijn in de mate dat ze een “kindsdeel” niet overschrijden, waarbij dat stiefkind als een kind wordt meegerekend.”

¹¹⁷Met ‘ascendenten’ worden eveneens de adoptanten in geval van volle adoptie gelijkgesteld. R. BARBAIX,

“De giften bij akten onder de levenden of bij testament mogen de helft van de goederen niet overschrijden, indien de overledene, bij gebreke van kinderen, in de vaderlijke en in de moederlijke lijn een of meer bloedverwanten van de opgaande lijn achterlaat; en drie vierden, indien hij slechts in één lijn bloedverwanten van de opgaande lijn achterlaat.”

Binnen iedere lijn beschikt de ascendent die het dichtst in graad staat met andere woorden over een reserve van één vierde.

Veelal komen ascendenten echter niet tot de nalatenschap, zodat zij hun aanspraken niet kunnen laten gelden. Zo sluiten descendenten ascendenten uit van de nalatenschap.¹¹⁸ Bovendien kan aan de reserve afbreuk worden gedaan door de begiftiging van de langstlevende echtgenoot of wettelijk samenwonende partner.¹¹⁹ Onderhands bestaat reeds veel twijfel over het bestaansrecht van deze reserve. De hervormingen die momenteel het erfrecht trachten te moderniseren, zullen wellicht korte metten maken met deze archaische wetsbepaling.¹²⁰ In zijn communicatie verduidelijkt minister GEENS dat het nieuwe erfrecht een onderhoudsvordering in geval van behoefte zal in de plaats stellen.¹²¹ Hoe dit concreet zal vorm krijgen, valt nog af te wachten.

C. Fictieve massa

42. Om de reservataire aanspraken te beschermen, wordt bij het opvallen van de nalatenschap de fictieve massa samengesteld. Op deze fictieve massa worden de reservataire erfdeelen berekend, waarna de giften buiten erfdeel worden aangerekend. Bij overschrijding van het beschikbaar deel kan de inkorting worden geëist. De wetsbepaling die de samenstelling

---

Familiaal vermogensrechten in essentie, Mortsel, Intersentia, 2015, 292-293, nr. 701.

Artikel 353-16 van het Burgerlijk Wetboek stipuleert daarentegen dat zowel de adoptanten als de oorspronkelijke ascendenten hun reservataire aanspraak verliezen. Dit betekent echter niet dat zij niet tot de nalatenschap (kunnen) komen.

¹¹⁸Art. 746, lid 1 BW.

¹¹⁹Art. 915, lid 2 BW.

¹²⁰M. PUELINCKX-COENE, “Hoe verouderd is ons erfrecht?” in E. ALOFS, K. BYTTEBIER, A. MICHIELSENS en A.-L. VERBEKE, *Liber Amicorum Hélène Casman*, Mortsel, Intersentia, 2013, (367)374.

¹²¹ADRIAENS oordeelt dat de reserve in zijn huidige vorm reeds enige tijd achterhaald is. De onderhoudsverplichting werd reeds in 2013 door hem naar voren geschoven als alternatief. “Een versterkte onderhoudsverplichting ten aanzien van bepaalde beschermwaardige erfgenamen zou in onze ogen een veel evenwichtiger middel zijn om de familiale organisatie en samenhang van onze maatschappij te blijven garanderen.”

M. ADRIAENS, “Vaders wil is wet, of toch niet helemaal? Over het de facto onterven van reservataire erfgenamen door middel van giften” in A.-L. VERBEKE en R. BARBAIX (eds.), *Actuele knelpunten familiaal vermogensrecht*, Mortsel, Intersentia, 2014, 206-207, nr. 57.

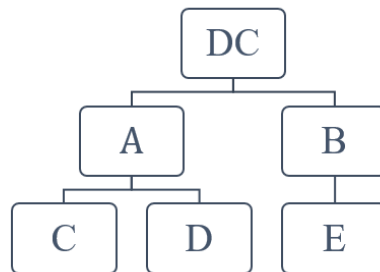
AFDELING II. RESERVE

van de fictieve massa uiteenzet, is artikel 922 van het Burgerlijk Wetboek.

“Om de inkorting te bepalen, vormt men een massa uit alle goederen die bij het overlijden van de schenker of erflater aanwezig waren. De goederen waarover hij bij schenking onder de levenden heeft beschikt, worden fictief daarbij gevoegd (...). Over al die goederen berekent men, na aftrek van de schulden, het gedeelte waarover hij heeft mogen beschikken, met inachtneming van de hoedanigheid van de door hem achtergelaten erfgenamen. (...)”

43. Deze bepaling leidt tot gewichtige gevolgen voor schenkingen die het beschikbaar deel – dat op het moment van de schenking nog onzeker is – overschrijden. Wanneer de schenking als alternatief voor de vrijwillige erfenissprong wordt aangereikt, dient hieraan dan ook de nodige aandacht te worden besteed. Hoewel de schenking ongetwijfeld een enorm handig instrument is om een vermogen op fiscaal voordelige wijze over te dragen aan de volgende generatie(s), hangt de reserve als het zwaard van Damocles boven het hoofd van de begunstigen.

Voorbeeld

Figuur II.7: Fictieve massa: invloed van de reserve op schenkingen

Decujus is welgesteld en verricht meerdere schenkingen tijdens het leven. Aan zijn kinderen A en B schenkt hij elk 100.000 EUR als voorschot op erfdeel. Om zijn jongvolwassen kleinkinderen C en D een duwtje in de rug te geven, schenkt hij vervolgens aan hen elk 200.000 EUR buiten erfdeel. De twee kleinkinderen investeren deze gelden in een woning. *Decujus* geraakt echter gokverslaafd en verkwaast zijn overige spaarcenten. Wanneer zijn derde kleinkind volwassen wordt, zijn er dan ook onvoldoende middelen aanwezig om aan E een gelijke schenking te doen. Bij het overlijden

van *Decujus* wordt de fictieve massa samengesteld. Deze bedraagt 600.000 EUR. Kind B voelt zich tekortgedaan en vordert de inbreng. Zijn reservatair erfdeel bedraagt een derde van de nalatenschap, i.e. 200.000 EUR. Hij verkreeg reeds 100.000 EUR als voorschot op erfdeel en heeft dus nog recht op 100.000 EUR. Kleinkinderen C en D zullen elk 50.000 EUR moeten inbrengen, hetgeen niet evident is aangezien de gelden werden geïnvesteerd in onroerend goed.

44. De waardering van de schenkingen gebeurt conform artikel 922, lid 1 van het Burgerlijk Wetboek *“volgens hun staat ten tijde van de schenkingen en hun waarde ten tijde van het overlijden van de schenker”*. Om discussie bij het overlijden te vermijden, is het wenselijk een beroep te doen op de techniek van de dubbele akte.¹²² In afwijking van het vorige lid bepaalt het tweede lid dat de waarde ten tijde van de schenking in aanmerking wordt genomen wanneer het goederen betreft die werden geschonken met toepassing van artikel 140bis van het Wetboek der registratie-, hypotheek- en griffierechten.

45. Indien een schenking het voorbehouden erfdeel overschrijdt, kunnen de reservataire erfgenamen de inkorting van deze schenking eisen.¹²³ Vandaag dient de begiftigde de schenking in natura te laten terugkeren.¹²⁴ In de toekomst wenst minister GEENS deze regel om te vormen door een inkorting in waarde voorop te stellen. Ook de schenkingen die als voorschot op erfdeel tijdens het leven van de erflater zijn gebeurd, dienen desgevallend in natura te worden ingebracht. De aangekondigde hervorming zal het principe van de inbreng in waarde veralgemenen. Met deze hervorming wordt uitvoering gegeven aan een idee dat reeds enige tijd speelt en zal veel praktische problemen en discussies naar aanleiding van het openvallen van een nalatenschap vermijden.¹²⁵

---

¹²²C. DE WULF, “De ouderlijke boedelverdeling en de dubbele akte” in C. DE WULF, J. BAEL en S. DEVOS, *Notarieel familierecht en familiaal vermogensrecht: het opstellen van notariële akten*, Mechelen, Kluwer, 2011, nr. 848. De techniek van de dubbele akte deelt een schenking op in twee akten. Eerst worden de goederen in onverdeeldheid geschonken aan de begunstigden (schenkingsakte). Vervolgens vindt een verdeling tussen de begunstigden plaats (verdelingsakte). Er is geen sprake van een bevoordeling of een benadeling, waardoor de inkorting niet langer mogelijk is. Daar de dubbele akte betwist is, doet men er goed aan de rechtshandelingen in twee afzonderlijke akten op te nemen.

¹²³Art. 920-930 BW.

¹²⁴Art. 928 BW.

¹²⁵Wetsvoorstel (G. SWENNEN) tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek inzake het erfrecht teneinde de inbreng en inkorting niet meer in natura, maar in waarde te bepalen en teneinde het tijdstip van de schenking als uitgangspunt voor de waardebepaling vast te leggen voor zowel roerende als onroerende goederen, *Parl.St. Senaat* 2007-2008, nr. 4-776/1.

D. Ontervingstechnieken

46. Hoewel het toekomstig wetgevend initiatief de reserve van de kinderen terugschroeft¹²⁶ en de reserve van de ascendenten vervangt door een onderhoudsverplichting¹²⁷, zal de afschaffing van de rechtsfiguur op zich nog niet voor morgen zijn. Het voorbehouden erfdeel wordt fel bekritiseerd. Desalniettemin blijven de solidariteit tussen de verschillende generaties en bescherming van de langstlevende echtgeno(o)t(e) valabele argumenten om de reserve te handhaven, althans ten aanzien van de langstlevende en ten aanzien van de afstammelingen.

Er zijn echter enkele technieken om aan de reserve te ontsnappen, zoals artikel 918 van het Burgerlijk Wetboek, de gesplitste aankoop, de levensverzekering en de *trust*.¹²⁸ Deze technieken kunnen evenzeer worden gebruikt als alternatief voor de vrijwillige erfenissprong en worden aldaar besproken.¹²⁹ Er kan alvast worden opgemerkt dat de toepassing van artikel 918 van het Burgerlijk Wetboek geen ontervingstechniek van de erflater uitmaakt, nu het de reservataire erfgenaam zelf is die afstand doet van zijn of haar voorbehouden erfdeel. Ook de levensverzekering maakt geen volwaardige ontsnappingsroute meer uit sinds een arrest van het Grondwettelijk Hof van 26 juni 2008 (*infra* 97, nr. 144.).

47. De reserve van de kleinkinderen is in tegenstelling tot deze ten aanzien van de kinderen meer precair. Artikel 914 van het Burgerlijk Wetboek bepaalt dat met betrekking tot het reservataire erfdeel van de kinderen het begrip ‘kinderen’ dient te worden begrepen als “*de afstammelingen in welke graad zij ook zijn*”. De regels van plaatsvervulling zijn van toepassing bij de bepaling van de reserve. De kleinkinderen worden met andere woorden gerekend voor de erfgenaam wiens plaats zij vervullen. Dit wordt bevestigd in artikel 914, *in fine* van het Burgerlijk Wetboek.

Het voorbehouden erfdeel is wel dwingend van aard (*supra* 25, nr. 36.), maar de bepalingen

---

¹²⁶ *Supra* 28, nr. 40.

¹²⁷ *Supra* 29, nr. 41.

¹²⁸ M. ADRIAENS, “Vaders wil is wet, of toch niet helemaal? Over het *de facto* onterven van reservataire erfgenamen door middel van giften” in A.-L. VERBEKE, R. BARBAIX (eds.), *Actuele knelpunten familiaal vermogensrecht*, Mortsel, Intersentia, 2014, (179)191-194, nrs. 25-32.

¹²⁹ Hoofdstuk IV handelt over de alternatieven van de vrijwillige erfenissprong. Artikel 918 van het Burgerlijk Wetboek wordt voornamelijk gebruikt in het kader van schenkingen en wordt dan ook onder die afdeling verder uitgewerkt (*infra* 91, nr. 135.). De gesplitste aankoop verkreeg een afzonderlijke afdeling (Afdeling V). Hetzelfde geldt voor de levensverzekering (Afdeling III). De *trust* wist geen plek tussen de alternatieven te veroveren, maar wordt kort besproken in een inleidend deel (*infra* 68, nr. 97.).

inzake plaatsvervulling zijn van aanvullend recht, zodat van het principe kan worden afgeweken (*supra* 11, nr. 18.). Om de reservataire aanspraken te kunnen laten gelden, dient men echter tot de nalatenschap te komen (*supra* 27, nr. 38.). Dit leidt ertoe dat een grootouder zijn of haar kleinkind(eren) kan onterven door een testament op te maken waarbij plaatsvervulling niet toepasselijk wordt verklaard. Meer nog, conform artikel 1039 van het Burgerlijk Wetboek moet testator de regels met betrekking tot plaatsvervulling van toepassing verklaren indien hij wilt dat de regels doorgang vinden. Deze vaststelling is enigszins contradictorisch ten aanzien van de reserve van de afstammelingen.

Afdeling III Verbod op erfovereenkomsten

48. Erfovereenkomsten zijn verboden, tenzij de wet hier uitdrukkelijk een uitzondering op voorziet. Er heerst tot op heden grote onduidelijkheid met betrekking tot het begrip ‘verbod van erfovereenkomsten’. In beginsel zijn er slechts twee wijzen van erfopvolging, met name de wettelijke en de testamentaire erfopvolging. Bijgevolg is het verboden om de nalatenschap via overeenkomst te regelen.¹³⁰ Het is echter punt van discussie wanneer sprake is van een ‘erfovereenkomst’. Deze bijdrage gaat summier in op enkele belangrijke aspecten, zonder al te diep in de discussie te treden.

§1. Wettelijk kader

49. Het algemene artikel dat inzake het verbod van erfovereenkomsten naar voren wordt geschoven is artikel 1130, lid 2 van het Burgerlijk wetboek. Dit artikel stipuleert dat men *“een nalatenschap die nog niet is opengevallen, niet kan verwerpen en evenmin omtrent zodanige nalatenschap enig beding maken, zelfs niet met toestemming van hem wiens nalatenschap het betreft.”*

Ook in andere artikelen van het Burgerlijk Wetboek komt het verbod tot uiting. Ten eerste concretiseert artikel 791 dat een dergelijk beding evenmin door middel van een huwelijkscontract mogelijk is. Ook artikel 1388, lid 1 stelt dit principe voorop, hoewel in het tweede lid een uitzondering hierop wordt voorzien in geval van niet-gemeenschappelijke kinderen (*infra* 36, nr. 51.). Artikel 1478, lid 4 bepaalt vervolgens dat *“de samenwonenden hun wettelijke*

---

¹³⁰C. DECLERCK, W. PINTENS en K. VANWINCKELEN, *Schets van het familiaal vermogensrecht*, Brugge, die Keure, 2015, 401, nr. 1034.

AFDELING III. VERBOD OP ERFOVEREENKOMSTEN

samenwoning naar goeddunken regelen door middel van een overeenkomst, voor zover deze geen beding bevat dat strijdig is met (...) de regels die de wettelijke orde van de erfopvolging bepalen". Tot slot kan een niet-opengevallen nalatenschap conform artikel 1600 niet worden verkocht.

§2. Burgerrechtelijke ontleding

A. Erfovereenkomst

50. Traditioneel wordt een erfovereenkomst aanzien als 'een beding waardoor louter eventuele rechten op een niet opengevallen nalatenschap of een bestanddeel ervan worden toegekend, gewijzigd of afgestaan'.¹³¹ Het Hof van Cassatie heeft zich in zijn arrest van 11 april 1980 aangesloten bij deze omschrijving van het begrip erfovereenkomst.¹³²

Een ontleding van de definiëring leidt tot de volgende besluiten.¹³³ Allereerst treft het verbod zowel overeenkomsten als eenzijdige verbintenissen, zodat het begrip *erfovereenkomst* enigszins misleidend is.¹³⁴ Hoe dan ook moet er sprake zijn van een verbintenis, nu een erfovereenkomst 'een beding' is.¹³⁵ Vervolgens heeft de verbintenis betrekking op een toekomstige nalatenschap. De erflater is met andere woorden op het ogenblik van het sluiten van de overeenkomst nog niet overleden. Daarnaast staat vast dat het gaat om de toekenning, de wijziging of de afstand van rechten met betrekking tot een nalatenschap, een deel van een nalatenschap of een bepaald bestanddeel van een nalatenschap. Het voorwerp van de erfovereenkomst zijn rechten in de nalatenschap, waarmee zowel activa als passiva worden beoogd. Daarenboven maakt de definitie geen onderscheid tussen de toekomstige nalatenschap van een derde en de eigen toekomstige nalatenschap. Tot slot wordt als belangrijkste criterium het louter eventuele karakter van de rechten naar voren geschoven.¹³⁶

¹³¹R. DILLEMANS en J. VERSTRAETE, "Erfenissen", *TPR* 1968, 374-375, nr. 5. In deze bijdrage introduceren DILLEMANS en VERSTRAETE voor het eerst deze definitie.

¹³²Cass. 11 april 1980, *Arr.Cass.* 1979-80, 996.

¹³³J. VERSTRAETE, "Overeenkomsten over niet-opengevallen nalatenschappen", *T.Not.* 1990, 243-245.

¹³⁴De vraag stelt zich hoe dit verbod zich in dat geval verhoudt tot de testamenten. Zie *infra* 39, nr. 56.

¹³⁵De verbintenis moet definitief zijn, al kan de uitvoering afhankelijk worden gesteld van een onzekere voorwaarde, i.e. het overlijden van de 'schuldenaar'. Gent 16 december 2004, *T.Not.* 2006, 126, noot F. BOUCKAERT.

¹³⁶J. BAEL, "Wat kan wel en wat kan niet bij bedingen betreffende een toekomstige nalatenschap? Naar een andere opvatting inzake het verbod van bedingen betreffende toekomstige nalatenschappen?" in C. CASTE-LEIN, A. VERBEKE en L. WEYTS (eds.), *Notariële actualiteit 2010-2011*, Brussel, Larcier, 2011, (177)178, nr. 2.

B. Uitzonderingen

51. Op het verbod bestaan tal van uitzonderingen. Een eerste uitzondering is terug te vinden in artikel 1287 van het Gerechtelijk Wetboek. Indien echtgenoten uit de echt scheiden bij onderlinge toestemming (EOT), dan dienen zij een overeenkomst te sluiten met betrekking tot hun wederzijdse rechten. Het derde lid preciseert dat zij de uitoefening van de rechten *ex* artikelen 745*bis* en 915*bis* van het Burgerlijk Wetboek moeten vaststellen voor het geval een van beide komt te overlijden alvorens de echtscheiding definitief is.

In artikel 915*bis* van het Burgerlijk Wetboek heeft de wetgever de reserve van de langstlevende echtgenoot vastgelegd. In §5 laat het artikel de mogelijkheid hiervan af te wijken “*in het geval als bedoeld in artikel 1388, tweede lid*”. Artikel 1388, lid 2 van het Burgerlijk Wetboek laat de mogelijkheid de reserve van de langstlevende echtgenoot te beperken tot de concrete reserve (*supra* 28, nr. **39.**) bij huwelijkscontract of wijzigingsakte indien er niet-gemeenschappelijke kinderen op het toneel komen. Deze bepaling werd ingevoerd door de wet Valkeniers, ter bescherming van kinderen uit een voorgaand huwelijk.¹³⁷

Artikel 918 van het Burgerlijk Wetboek vormt een derde uitzondering op het verbod. Het artikel houdt in dat de reservataire erfgenamen kunnen toestemmen met de vervreemding van goederen aan erfgerechtigden in de rechte lijn. Hiermee doen zij afstand van hun recht op inkorting.¹³⁸ Dit betreft een erfovereenkomst, doch wordt de toestemming uitdrukkelijk aan het verbod onttrokken. Dit wetsartikel maakt een generatiesprong tijdens het leven mogelijk en wordt zodoende nader besproken in Hoofdstuk IV (*infra* 91, nr. **135.**).

52. Er bestaat tot op heden geen uitzondering met betrekking tot de verwerping. Het verwerpen van een nog niet opengevallen nalatenschap wordt bovendien uitdrukkelijk verboden in artikel 1130, tweede lid van het Burgerlijk Wetboek. De mogelijkheid om algemeen afstand te doen van de reserve voor het openvallen van de nalatenschap is onwenselijk.¹³⁹ Een uitzondering waarbij de reservataire afstand van het wettelijke beschermde erfdeel zou doen ten

¹³⁷Wet van 22 april 2003 tot wijziging van enkele bepalingen van het Burgerlijk Wetboek in verband met het erfrecht van de langstlevende echtgenoot, *BS* 22 mei 2003.

¹³⁸De grootouders doen bijvoorbeeld een schenking aan hun kleinkinderen die de reserve van hun kinderen overschrijdt. Conform artikel 918 van het Burgerlijk Wetboek stemmen de kinderen hier uitdrukkelijk mee in. Zij verklaren dit in de schenkingsakte en doen aldus afstand van hun recht op inkorting met betrekking tot deze schenking.

¹³⁹Dit blijkt evenzeer uit de voorzichtigheid waarmee de wetgever is te werk gegaan bij de opstelling van artikel 918 van het Burgerlijk Wetboek.

AFDELING III. VERBOD OP ERFOVEREENKOMSTEN

voordele van de afstammelingen in de rechte lijn, is in mijn ogen echter niet problematisch. Enerzijds loopt de logica parallel met artikel 918 van het Burgerlijk Wetboek. Anderzijds leidt het gebrek aan een dergelijke bepaling ertoe dat de generatiesprong bij overlijden nooit vaststaat. Het kind kan in het kader van de vrijwillige erfenissprong niet op voorhand met zijn ouder overeenkomen de nalatenschap te verwerpen en dus de sprong te realiseren. Evenmin kan van het kind worden gevraagd reeds afstand te doen van zijn recht op inkorting indien het testament een erfenissprong voorop stelt. De grootouder en het kleinkind zijn steeds afhankelijk van de *goodwill* van het kind.

C. Openbare orde-karakter

53. Traditioneel werd het verbod van erfovereenkomsten beschouwd als zijnde van openbare orde. In haar arrest van 28 november 1946 stipuleerde het Hof van Cassatie letterlijk dat “*het verbod van artikel 1130 van het Burgerlijk Wetboek, betreffende de bedingen omtrent toekomstige nalatenschappen, van openbare orde is*”.¹⁴⁰ Praktisch gezien resulteert dit in de mogelijkheid voor de fiscale administratie om de nietigheid van de erfovereenkomst in te roepen.¹⁴¹ Om deze reden faalt de erfovereenkomst als *tool* van successieplanning.

Het Hof van Cassatie zaait twijfel met betrekking tot deze traditionele visie met zijn arrest van 31 oktober 2008.¹⁴² Enerzijds interpreteert een deel van de rechtsleer het arrest als een ontneming van het openbare orde-karakter aan het verbod sinds de invoering van de wet Valkeniers (*supra* 36, nr. 51.).¹⁴³ Het Hof stipuleert dat “*in het toen geldende recht dit verbod de openbare orde raakte en een handeling die hiermede in strijd was niet kon worden bekrachtigd.*” *A contrario* is het verbod niet langer van openbare orde. Gezien de vele uitzonderingen die inmiddels bestaan en de algemene uitzondering die binnenkort zijn intrede doet in ons erfrecht (*infra* 40, nr. 59.), is het mijn inziens niet voorbarig het arrest van het Hof van Cassatie inderdaad in die zin te interpreteren.

Toch leidt dit arrest niet tot een algemene omwenteling in rechtsleer en rechtspraak. Het Hof van Beroep te Gent bestempelt het verbod ook na dit arrest als zijnde van openbare orde,

¹⁴⁰Cass. 28 november 1946, *Arr. Cass.* 1946, 414.

¹⁴¹H. CASIER, N. GEELHAND DE MERXEM, I. SCHUERMANS en B. VERDICKT, “De erfovereenkomst is niet langer strijdig met de openbare orde”, *TEP* 2010, 19-20, nr. 241.

¹⁴²Cass. 31 oktober 2008, AR C.06.0445.N, www.cass.be.

¹⁴³H. CASIER, N. GEELHAND DE MERXEM, I. SCHUERMANS en B. VERDICKT, “De erfovereenkomst is niet langer strijdig met de openbare orde”, *TEP* 2010, 10-11, nr. 218.

door het verbod *ex* artikel 1130, lid 2 van het Burgerlijk Wetboek te koppelen aan artikel 6 van het Burgerlijk Wetboek.¹⁴⁴ Artikel 6 van het Burgerlijk Wetboek stipuleert dat “aan de wetten die de openbare orde en de goede zeden betreffen, door bijzondere overeenkomsten geen afbreuk kan worden gedaan.” Ook in de rechtsleer komt niet elke auteur tot het besluit dat het verbod zijn openbare orde-karakter werd heeft verloren.¹⁴⁵

D. Alternatieve interpretatie

54. In deze materie kan echter niet worden voorbijgegaan aan de interpretatie van BAEL, die na zijn doctoraat een meer werkbare interpretatie van het verbod van erfovereenkomsten naar voren heeft geschoven. Stilaan krijgt zijn visie meer en meer aanhang.¹⁴⁶

55. BAEL ziet drie soorten bedingen met betrekking tot een niet opengevallen nalatenschap.¹⁴⁷ Allereerst kan een erfovereenkomst betrekking hebben op het geheel, dan wel op een deel van een niet opengevallen nalatenschap. Een tweede soort van erfovereenkomsten hebben betrekking op eventuele rechten in de nalatenschap van een derde als attribuut van de hoedanigheid als erfgenaam of legataris. Tot slot zijn er bedingen die betrekking hebben op een welbepaald bestanddeel in een toekomstige nalatenschap.

De eerste twee categorieën bedingen zullen steeds handelen over louter eventuele rechten.¹⁴⁸ Binnen de derde categorie maakt BAEL daarentegen een onderscheid tussen de erfovereenkomst met betrekking tot de nalatenschap van een derde enerzijds en deze met betrekking

¹⁴⁴Brussel 26 juni 2012, *T.Not.* 2013, 121.

¹⁴⁵C. DECLERCK, W. PINTENS en K. VANWINCKELEN, *Schets van het familiaal vermogensrecht*, Brugge, die Keure, 2015, 402, nr. 1035; A. VAN GEEL, “Actuele planningstechnieken in vraag gesteld”, *Not.Fisc.M.* 2011, 194-195, nr. 37; N. VAN HIMME, “Het verbod van erfovereenkomsten – Quo vadimus? – Rechtsvergelijkende studie over de toekomst van het verbod en mogelijke oplossingen voor het Belgische erfrecht”, *Not.Fisc.M.* 2011, 262, nrs. 29-30 en A. VAN OEVELEN, B. CATTOIR, A. COLPAERT, M. VAN LOON, R. VINCKX en L. VAN VALKENBORGH, “De nietigheid van overeenkomsten wegens strijdigheid met de openbare orde of de goede zeden: algemene beginselen en een grondslagenonderzoek”, *TPR* 2011, 1390-1391, nr. 52.

¹⁴⁶J. BAEL, “Naar een afschaffing van het verbod van erfovereenkomsten? Enkele bedenkingen de lege ferenda betreffende het verbod...” in F. BUYSENS, K. GEENS, B. TILLEMEN, A. VERBEKE en L. WEYTS (eds.), *Over naar familie: liber amicorum Luc Weyts*, Brugge, die Keure, 2011, (43)50, voetnoot 11.

¹⁴⁷Zie J. BAEL, “Wat kan wel en wat kan niet bij bedingen betreffende een toekomstige nalatenschap? Naar een andere opvatting inzake het verbod van bedingen betreffende toekomstige nalatenschappen?” in C. CASTELEIN, A. VERBEKE en L. WEYTS (eds.), *Notariële actualiteit 2010-2011*, Brussel, Larcier, 2011, (177)178-186, nrs. 3-28.

¹⁴⁸J. BAEL, “Wat kan wel en wat kan niet bij bedingen betreffende een toekomstige nalatenschap? Naar een andere opvatting inzake het verbod van bedingen betreffende toekomstige nalatenschappen?” in C. CASTELEIN, A. VERBEKE en L. WEYTS (eds.), *Notariële actualiteit 2010-2011*, Brussel, Larcier, 2011, (177)178 en 186, nrs. 4 en 7.

AFDELING III. VERBOD OP ERFOVEREENKOMSTEN

tot de nalatenschap van de bedinger anderzijds.¹⁴⁹ Slaat het beding op de nalatenschap van een derde, dan zal het hoe dan ook ongeldig zijn.¹⁵⁰

Een beding dat betrekking heeft op een bestanddeel van de eigen niet opengevallen nalatenschap valt volgens BAEL echter niet automatisch onder het verbod van erfovereenkomsten, nu het evenzeer kan gaan om een geldig beding onder voorwaarde of op termijn. Indien de partij volledig verbonden is en juridisch niet kan terugkomen op de verbintenis, valt hij volgens de klassieke theorie niet onder het verbod van erfovereenkomsten.¹⁵¹ Er zou volgens het Hof van Cassatie bovendien geen sprake zijn van een erfovereenkomst indien *enkel* de opeisbaarheid tot aan het overlijden werd uitgesteld.¹⁵²

56. BAEL vindt nog een bijkomend - en in mijn ogen doorslaggevend - argument in de kwalificatie van het testament. Hij komt tot het besluit dat een testament conform de traditionele definitie van een erfovereenkomst (*supra* 35, nr. **50.**), evenzeer als zodanig dient te worden gekwalificeerd.¹⁵³ In dat geval zou het testament een wettelijk voorziene uitzondering vormen, hetgeen als nadeel heeft dat de uiterste wilsbeschikking restrictief dient te worden geïnterpreteerd.¹⁵⁴

57. Vanuit dit startpunt stelt BAEL vervolgens een andere interpretatie van het verbod voor. *“De bedingen met uitwerking bij overlijden die betrekking hebben op een welbepaald eigen goed van de bedinger vallen niet onder het verbod van erfovereenkomsten.”* Hij steunt zijn visie op de tekst van de wet, de voorbereidende werken bij het Burgerlijk Wetboek van

---

¹⁴⁹J. BAEL, “Wat kan wel en wat kan niet bij bedingen betreffende een toekomstige nalatenschap? Naar een andere opvatting inzake het verbod van bedingen betreffende toekomstige nalatenschappen?” in C. CASTELEIN, A. VERBEKE en L. WEYTS (eds.), *Notariële actualiteit 2010-2011*, Brussel, Larcier, 2011, (177)180, nr. 9.

¹⁵⁰“Ofwel gaat het om bedingen die louter eventuele rechten toekennen, wijzigen of afstaan, ofwel zijn ze ongeldig als bedingen die rechten toekennen betreffende andermans zaak.”

J. BAEL, “Wat kan wel en wat kan niet bij bedingen betreffende een toekomstige nalatenschap? Naar een andere opvatting inzake het verbod van bedingen betreffende toekomstige nalatenschappen?” in C. CASTELEIN, A. VERBEKE en L. WEYTS (eds.), *Notariële actualiteit 2010-2011*, Brussel, Larcier, 2011, (177)180, nr. 10.

¹⁵¹De feitelijke mogelijkheid terug te komen op de verbintenis wordt niet als problematisch aanzien.

¹⁵²Cass. 7 februari 1952, *Pas.* 1952, 320 en Cass. 28 september 1956, *Pas.* 1957, 64.

¹⁵³J. BAEL, “Wat kan wel en wat kan niet bij bedingen betreffende een toekomstige nalatenschap? Naar een andere opvatting inzake het verbod van bedingen betreffende toekomstige nalatenschappen?” in C. CASTELEIN, A. VERBEKE en L. WEYTS (eds.), *Notariële actualiteit 2010-2011*, Brussel, Larcier, 2011, (177)196, nr. 54.

¹⁵⁴J. BAEL, “Wat kan wel en wat kan niet bij bedingen betreffende een toekomstige nalatenschap? Naar een andere opvatting inzake het verbod van bedingen betreffende toekomstige nalatenschappen?” in C. CASTELEIN, A. VERBEKE en L. WEYTS (eds.), *Notariële actualiteit 2010-2011*, Brussel, Larcier, 2011, (177)196, nr. 55.

1804 en het gebrek aan logica in de huidige interpretatie.¹⁵⁵

58. Ook BAEL oordeelt dat het verbod van erfovereenkomsten niet langer deel uitmaakt van de openbare orde en/of goede zeden.¹⁵⁶ De motieven die achter dit openbare orde-karakter schuilgingen zijn inmiddels achterhaald.¹⁵⁷ Bovendien bestaan er tal van uitzonderingen op het verbod, zodat men nog moeilijk kan voorhouden dat er sprake is van een regel van openbare orde.¹⁵⁸ Naast enkele andere (minder overtuigende) argumenten¹⁵⁹ ziet ook BAEL in het arrest van het Hof van Cassatie van 31 oktober 2008 een ontkenning van het openbare orde-karakter van het verbod.¹⁶⁰

§3. Toekomstig recht

59. Het verbod van erfovereenkomsten is sinds kort onder druk komen te staan. Het verbod wordt door velen aanzien als een hinderpaal bij de uitwerking van de successieplanning.¹⁶¹ In het nieuwe erfrecht zouden ‘globale erfovereenkomsten’ worden toegelaten. Minister GEENS stipuleerde het volgende met betrekking tot het verbod in een persbericht.

“Tot op heden was het op voorhand maken van een erfovereenkomst niet toegelaten. Het nieuwe erfrecht maakt mogelijk dat er nog voor het overlijden van de

---

¹⁵⁵J. BAEL, “Wat kan wel en wat kan niet bij bedingen betreffende een toekomstige nalatenschap? Naar een andere opvatting inzake het verbod van bedingen betreffende toekomstige nalatenschappen?” in C. CASTELEIN, A. VERBEKE en L. WEYTS (eds.), *Notariële actualiteit 2010-2011*, Brussel, Larcier, 2011, (177)191-197, nrs. 45-56.

¹⁵⁶J. BAEL, “Wat kan wel en wat kan niet bij bedingen betreffende een toekomstige nalatenschap? Naar een andere opvatting inzake het verbod van bedingen betreffende toekomstige nalatenschappen?” in C. CASTELEIN, A. VERBEKE en L. WEYTS (eds.), *Notariële actualiteit 2010-2011*, Brussel, Larcier, 2011, (177)207, nrs. 82-83.

¹⁵⁷J. BAEL, “Wat kan wel en wat kan niet bij bedingen betreffende een toekomstige nalatenschap? Naar een andere opvatting inzake het verbod van bedingen betreffende toekomstige nalatenschappen?” in C. CASTELEIN, A. VERBEKE en L. WEYTS (eds.), *Notariële actualiteit 2010-2011*, Brussel, Larcier, 2011, (177)225, nr. 122.

¹⁵⁸J. BAEL, “Wat kan wel en wat kan niet bij bedingen betreffende een toekomstige nalatenschap? Naar een andere opvatting inzake het verbod van bedingen betreffende toekomstige nalatenschappen?” in C. CASTELEIN, A. VERBEKE en L. WEYTS (eds.), *Notariële actualiteit 2010-2011*, Brussel, Larcier, 2011, (177)225, nr. 123.

¹⁵⁹BAEL steunt zijn visie evenzeer op rechtsvergelijking, de opvatting van de man in de straat en de rechtsleer en notariële praktijk.

¹⁶⁰J. BAEL, “Wat kan wel en wat kan niet bij bedingen betreffende een toekomstige nalatenschap? Naar een andere opvatting inzake het verbod van bedingen betreffende toekomstige nalatenschappen?” in C. CASTELEIN, A. VERBEKE en L. WEYTS (eds.), *Notariële actualiteit 2010-2011*, Brussel, Larcier, 2011, (177)231-236, nrs. 135-141.

¹⁶¹J. BAEL, “Naar een afschaffing van het verbod van erfovereenkomsten? Enkele bedenkingen de lege ferenda betreffende het verbod...” in F. BUYSENS, K. GEENS, B. TILLEMANN, A. VERBEKE en L. WEYTS (eds.), *Over naar familie: liber amicorum Luc Weyts*, Brugge, die Keure, 2011, 43-89.

AFDELING III. VERBOD OP ERFOVEREENKOMSTEN

erflater een globale erfovereenkomst kan worden gemaakt tussen ouders en hun kinderen. De absolute voorwaarde hiervoor is dat alle erfgenamen hier bij worden betrokken en in de overeenkomst voor akkoord tekenen. Dit betekent dat ook stiefkinderen eenzelfde behandeling krijgen en kunnen deel uitmaken van een globale erfovereenkomst. Tegelijk biedt deze nieuwe maatregel ook de mogelijkheid aan samenwonenden om in eensgezindheid een dergelijke erfovereenkomst aan te gaan.”

Het verbod van erfovereenkomsten houdt aldus stand. Desalniettemin zal de globale erfovereenkomst een belangrijke uitzondering op dit verbod uitmaken.

60. De vraag of het verbod van erfovereenkomsten met betrekking tot de eigen nalatenschap van openbare orde is, wordt echter niet eenduidig beantwoord (*supra* 37, nr. **53.**). Bovendien stelt de vraag zich of een dergelijke algemene uitzondering wenselijk is.¹⁶² De rechtsfiguur bij uitstek om over een erfenis te beschikken is het testament, waarmee de erflater vrij en herroepelijk kan beslissen wat er met zijn vermogen zal gebeuren na zijn overlijden.¹⁶³ Een globale erfovereenkomst heeft als doel vrijheid te creëren, maar doet hieraan mijns inziens evenzeer afbreuk. Bovendien is de werkwijze gevoelig voor manipulatie, zodat hier opnieuw een zware last op de schouders van de notarissen komt te liggen.¹⁶⁴

Tot voor kort achtte de rechtspraak en rechtsleer het verbod van openbare orde (*supra* 37, nr. **53.**). Hoewel het verbod in mijn ogen inderdaad haar openbare orde-karakter heeft verloren, doet een dergelijke uitzondering afbreuk aan het principe dat erfovereenkomsten niet toegelaten zijn. Om op afdoende wijze aan *estate planning* te doen, moeten successieplanners over een brede waaier aan mogelijkheden beschikken (*supra* 5, nr. **12.**). De erfovereenkomst is echter weinig aangewezen.¹⁶⁵ Er zijn bovendien voldoende alternatieven voor de erfover-

---

¹⁶²De mogelijkheid met betrekking tot een bepaald goed een overeenkomst te sluiten, is mijn inziens een stuk minder problematisch.

M. PUELINCKX-COENE, “Hoe verouderd is ons erfrecht?” in E. ALOFS, K. BYTTEBIER, A. MICHIELSENS en A.-L. VERBEKE, *Liber Amicorum Hélène Casman*, Mortsel, Intersentia, 2013, (367)381-382.

¹⁶³H. CASIER, N. GEELHAND DE MERXEM, I. SCHUERMANS en B. VERDICKT, “De erfovereenkomst is niet langer strijdig met de openbare orde”, *TEP* 2010, 2, nr. 199.

¹⁶⁴In geval van een testament gaat de notaris de werkelijke wil van de toekomstige erflater bij twijfel na. Hier zal dit een stuk moeilijker liggen, nu het een overeenkomst en geen eenzijdige wilsbeschikking betreft.

¹⁶⁵*Contra* M. PUELINCKX-COENE, “Hoe verouderd is ons erfrecht?” in E. ALOFS, K. BYTTEBIER, A. MICHIELSENS en A.-L. VERBEKE, *Liber Amicorum Hélène Casman*, Mortsel, Intersentia, 2013, (367)381-382. PUELINCKX-COENE oordeelt daarentegen dat het verbod ons erfrecht complex en onzeker maakt.

eenkomsten.¹⁶⁶

61. Gezien de mogelijkheden en beperkingen van een dergelijke overeenkomst nog af te wachten vallen, wordt een globale erfovereenkomst in deze bijdrage nog niet beschouwd als een mogelijk ‘alternatief’ voor de vrijwillige erfenissprong. Evenwel zal deze overeenkomst in de toekomst evenzeer een *tool* van successieplanning worden, die steevast een plaats verdient naast de alternatieven uit Hoofdstuk IV.

---

¹⁶⁶H. GORET, “Waag u niet aan verboden erfovereenkomsten: denk aan alternatieven”(noot onder Antwerpen 11 oktober 2010), *Not.Fisc.M.* 2012, 97-101.

Hoofdstuk III

De vrijwillige erfenissprong

62. Verwerpt een erfgerechtigde zijn aandeel in de nalatenschap, dan komen zijn afstammelingen tot de nalatenschap door middel van plaatsvervulling (*supra* 10, Afdeling I). Op deze wijze heeft de ‘vrijwillige erfenissprong’ zijn intrede gedaan in ons modern erfrecht als een nieuwe vorm van *generation skipping*. Dit hoofdstuk gaat dieper in op de vrijwillige erfenissprong *as such*.

Allereerst wordt de vrijwillige erfenissprong vanuit burgerrechtelijk oogpunt bestudeerd. De vraag stelt zich of het mechanisme van plaatsvervulling na verwerping (zoals besproken in het voorgaande hoofdstuk) aangewezen is voor de realisatie ervan. Zonder aan de plaatsvervulling na verwerping afbreuk te doen, wordt nagegaan of een ander mechanisme niet beter geschikt is voor de verwezenlijking van de vooropgestelde doelstellingen. Er wordt bij deze beschouwing ook dieper ingegaan op de vraag of er sprake is van een verwerping ten voordele van de kinderen en meer nog, van een onrechtstreekse schenking door de verwerpende erfgenaam. Indien deze vragen positief worden beantwoord, brengt dit de nodige gevolgen met zich mee.

De vrijwillige erfenissprong onderscheidt zich van haar alternatieven doordat het initiatiefrecht bij de erfgenamen en niet bij de erflater ligt. Daarnaast is de vrijwillige erfenissprong weinig flexibel. Aangezien de verwerping aan de sprong ten grondslag ligt, is een aangepaste oplossing ondenkbaar zonder gebruik te maken van een andere rechtsfiguur. Bovendien leidt dit tot een systeem van alles of niets, waardoor een gedeeltelijke generatiesprong niet tot de mogelijkheden behoort.

Op fiscaal vlak kan de verdriettaks niet ontbreken. De erfbelasting in het Vlaams Gewest en de successierechten in het Waals en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest worden besproken in rechte lijn. De successierechten in de zijlijn worden in deze uiteenzetting buiten beschouwing gelaten. (Oud) artikel 68 van het Wetboek Successierechten zal ingeval van verwerping stokken voor de wielen steken, doch leidt de vrijwillige erfenissprong wel degelijk tot een aanzienlijke besparing inzake successierechten.

Uit het voorgaande zullen reeds enkele doorslaggevende factoren blijken voor de keuze al dan niet over te gaan tot een vrijwillige erfenissprong. Deze beweegredenen worden samengevat en uitgebreid onder een afzonderlijke afdeling. De motieven zijn van burgerrechtelijke en fiscaalrechtelijke, maar ook van sociale en praktische aard. Het ontbreken van de mogelijkheid om over te gaan tot een vrijwillige erfenissprong en de invloed van (oud) artikel 68 van het Wetboek Successierechten zijn hoegenaamd niet de enige beweegredenen. Maar liefst zeven redenen worden achtereenvolgens opgesomd, zonder hierbij exhaustief te zijn. In de bespreking van de alternatieven worden telkenmale teruggekoppeld naar deze beïnvloedende factoren om te achterhalen of de vrijwillige erfenissprong een waardig alternatief kent.

Afdeling I Burgerrechtelijke ontleding

§1. Mechanisme

A. Plaatsvervulling na verwerping

63. De erfenissprong heeft op ongelukkige wijze vorm gekregen aan de hand van een verwerping. Om de kleinkinderen te laten erven, dienen de kinderen de nalatenschap van hun ouder in zijn geheel te verwerpen. Bijgevolg komen de kleinkinderen door middel van plaatsvervulling tot de nalatenschap van hun overleden grootouder. Het initiatief ligt dus volledig bij de erfgerechtigde ouder, die moet beslissen over te gaan tot een verwerping.

De erflater zelf kan evenzeer overgaan tot *generation skipping* die plaatsvindt bij overlijden aan de hand van een testament. Dit kan bijvoorbeeld onder de vorm van een last ten aanzien van een testamentaire beschikking *ex* artikel 1048 (in de rechte lijn) of artikel 1049 (in de zijlijn) van het Burgerlijk Wetboek. De mogelijkheid hiertoe in rechte lijn wordt nader besproken in Hoofdstuk IV bij de bespreking van het testament als alternatief voor de vrijwillige

AFDELING I. BURGERRECHTELIJKE ONTLEDING

erfenissprong (*infra* 75, nr. 106.). Daarnaast kan de toekomstige erflater evenzeer een legaat aan de kleinkinderen toekennen (*infra* 74, nr. 105.).

64. BOONE oordeelt in dit verband dat er geen sprake is van een verwerping ten voordele van de kinderen.¹⁶⁷ Hoewel de verwerper zijn kinderen mogelijks op onrechtstreekse wijze wenst te begunstigen, kan inderdaad niet worden gesproken van een verwerping die plaatsvindt in het voordeel van de kinderen.¹⁶⁸ Ten eerste behouden de kinderen de mogelijkheid om de nalatenschap te verwerpen.¹⁶⁹ Bovendien is voor de geldigheid van de verwerping onder geen beding de aanvaarding door de kinderen vereist, aangezien de verwerping een eenzijdige rechtshandeling is.¹⁷⁰ Tot slot zal een verwerping op vlak van successierechten slechts voordelig worden indien (oud) artikel 68 van het Wetboek der Successierechten wordt gewijzigd (*infra* 61, nr. 84.).

De plaatsvervulling na verwerping kan bijgevolg volgens BOONE niet worden gekwalificeerd als een onrechtstreekse schenking, aangezien de rechtsgeldigheid van een schenking wel afhankelijk is van de aanvaarding door de begunstigde.¹⁷¹ Deze gevolgtrekking wordt echter niet algemeen aanvaard.¹⁷² De verzaking aan een recht (met inbegrip van een verwerping) wordt immers in de traditionele rechtsleer beschouwd als een onrechtstreekse schenking indien er sprake is van *animus donandi* in hoofde van de verzaker.¹⁷³ Ook na de hervorming met de wet van 10 december 2012 houdt TAINMONT vast aan deze visie.¹⁷⁴ WILLEMS en TAILLIEU houden er een meer genuanceerde mening op na. In eerste instantie gaan zij mee in de

¹⁶⁷K. BOONE, “Wet van 10 december 2012 tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek, het Strafwetboek en het Gerechtelijk Wetboek met betrekking tot de onwaardigheid om te erven, de herroeping van giften, het verval van huwelijksvoordelen en de plaatsvervulling”, *Not.Fisc.M.* 2013, 113, nr. 40.

¹⁶⁸Dit valt niet gelijk te stellen aan de verwerping ten voordele van iemand die de verwerpende erfgenaam zelf aanduidt. Bij deze verwerping *in favorem* wordt de erfenis geacht te zijn aanvaard. Bijgevolg zijn successierechten door de ‘verwerpende’ erfgenaam verschuldigd. Zie R. DEBLAUWE, *Inleiding tot de Successierechten*, Herentals, KnopsPublishing, 2013, 25, nr. 41.

¹⁶⁹Aangezien de verwerping eveneens kan plaatsvinden omwille van een deficit in de nalatenschap, dienen de kleinkinderen de nodige voorzichtigheid aan de dag te leggen.

¹⁷⁰C. DE WULF, “Nieuwe bevoegdheden voor de notaris. De akten van aanvaarding onder voorrecht van boedelbeschrijving en van verwerping van nalatenschappen”, *T.Not.* 2014, 510, nr. 62.

¹⁷¹K. BOONE, “Wet van 10 december 2012 tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek, het Strafwetboek en het Gerechtelijk Wetboek met betrekking tot de onwaardigheid om te erven, de herroeping van giften, het verval van huwelijksvoordelen en de plaatsvervulling”, *Not.Fisc.M.* 2013, 113, nr. 40.

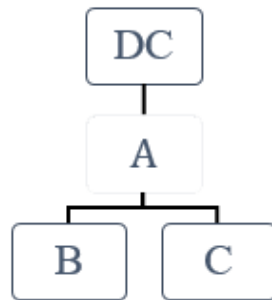
¹⁷²C. DE WULF, “Nieuwe bevoegdheden voor de notaris. De akten van aanvaarding onder voorrecht van boedelbeschrijving en van verwerping van nalatenschappen”, *T.Not.* 2014, 513-515, nr. 72.

¹⁷³Zie o.m. H. DE PAGE, *Traité élémentaire de droit civil belge*, Deel VIII, *Les libéralités (Généralités), les donations*, Brussel, Bruylant, 1944, 36-42, nr. 15.

¹⁷⁴F. TAINMONT, “Premier volet de la réforme du droit successoral - La loi du 10 décembre 2012 relative à l’indignité successorale, la résolution des donations, la déchéance des avantages matrimoniaux et la substitution”, *RTDF* 2013, 670.

visie van BOONE door te stellen dat de verwerping in beginsel geen onrechtstreekse schenking uitmaakt.¹⁷⁵ Zij verfijnen dit standpunt door te oordelen dat het moet gaan om een abdicatieve rechtshandeling en een verwerping *in favorem* aldus dient te worden vermeden. Zij steunen dit laatste standpunt op artikel 780 van het Burgerlijk Wetboek.¹⁷⁶ Dit is een zwak argument, nu de aanvaarding van een nalatenschap onmogelijk kan worden gelijkgeschakeld met de aanvaarding van een schenking. Kortom, in de rechtsleer bestaat hieromtrent geen eensgezindheid. Onderstaand voorbeeld duidt de relevantie van deze discussie, zeker in het kader van nieuw samengestelde gezinnen.

Voorbeeld

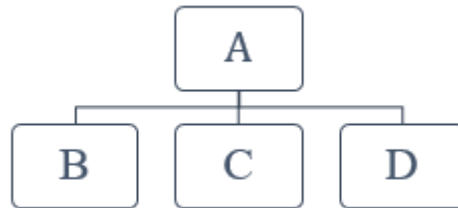

Figuur III.1: Belang kwalificatie van plaatsvervulling na verwerping als ‘onrechtstreekse schenking’ (1)

Wanneer grootvader DC overlijdt, komt de nalatenschap ingevolge de wettelijke devolutieregels toe aan zijn enige zoon A. Deze zoon verwerpt de nalatenschap echter, zodat zijn kinderen B en C elk de helft erven.

¹⁷⁵K. WILLEMS en S. TAILLIEU, “De recente wijzigingen inzake de erfonwaardigheid, het verval van huwelijksvoordelen, de herroeping van giften wegens ondankbaarheid en de plaatsvervulling”, *T.Not.* 2013, 534, nr. 39.

¹⁷⁶Artikel 780 van het Burgerlijk Wetboek stipuleert dat “de schenking, de verkoop of de overdracht van zijn erfrecht door een van de erfgenamen gedaan, hetzij aan een vreemde persoon, hetzij aan al zijn medeërfgenen, hetzij aan enkelen onder dezen, voor hem aanvaarding van de nalatenschap ten gevolge heeft.” In het tweede lid worden “de verwerping, zelfs om niet, door een van de erfgenamen gedaan ten voordele van een of meer van zijn medeërfgenen” en “de verwerping door hem gedaan, zelfs ten voordele van al zijn medeërfgenen zonder onderscheid, wanneer hij voor de verwerping een prijs ontvangt” hiermee gelijkgesteld.

Figuur III.2: Belang kwalificatie van plaatsvervulling na verwerping als ‘onrechtstreekse schenking’ (2)

Enkele jaren later wordt A voor een derde maal vader. Bij zijn overlijden komen de drie kinderen tot de nalatenschap. Indien de vrijwillige erfenissprong als onrechtstreekse schenking kan worden gekwalificeerd, kan kind D de inbreng van deze schenking eisen. Is er geen sprake van een schenking, dan zal hetgeen B en C verkregen uit de nalatenschap van hun grootvader niet bij de fictieve massa worden gevoegd. Hetzelfde recht zou gebeurlijk toekomen aan de langstlevende echtgenote van A.

65. De strekking die een kwalificatie als onrechtstreekse schenking uitsluit, heeft het mijns inziens bij het rechte eind. De juridische argumentatie is drieledig. Allereerst geven de voorbereidende werken zelf aan dat de kwalificatie dient te worden uitgesloten.¹⁷⁷

“Daarom moet de verwerping nog steeds, zoals onder het actuele recht, als een louter abdicatieve daad worden gezien, die men objectief als dusdanig kwalificeert; de subjectieve redenen die het kind ertoe hebben gebracht om te verwerpen, wetende dat zijn kinderen dan de nalatenschap in zijn plaats zullen kunnen verkrijgen (...) zijn irrelevant. De verwerping kan dus niet worden gezien als een onrechtstreekse schenking ten voordele van de plaatsvervullers.”

Niet alleen stipuleren de voorbereidende werken uitdrukkelijk dat er geen sprake is van een onrechtstreekse schenking, zij bevestigen bovendien dat de verwerping een declaratief karakter heeft. De erfgenaam die de nalatenschap verwerpt, wordt geacht nooit erfgenaam te zijn geweest.¹⁷⁸ Bijgevolg heeft hij geen rechten in de nalatenschap en dus kan hij deze onmogelijk

¹⁷⁷Amendement nr. 12 (M. Taelman c.s.) op het wetsvoorstel tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek met betrekking tot het onbetamelijk gedrag van een begunstigde en teneinde plaatsvervulling van de verwerpende erfgenaam toe te laten, *Parl.St.* Senaat 2011-12, nr. 5-550/3.

¹⁷⁸Art. 785 BW.

hebben overgedragen. *Nemo plus iuris ad alium transferre potest quam ipse habet.*¹⁷⁹

Ten tweede komt het kleinkind ingevolge de wettelijke devolutie tot de nalatenschap. Plaatsvervulling maakt deel uit van de wettelijke erfopvolging en heeft met de regels inzake schenkingen niets uitstaande. De regeling van de nalatenschap van de ouder staat bovendien los van deze van de grootouder. Deze nalatenschap is immers reeds afgesloten. Een dergelijke ‘herverdeling’ toelaten indien de verwerpende erfgenaam overlijdt, doet bijgevolg afbreuk aan de vereiste ‘bestaan’ *ex* artikel 725 van het Burgerlijk Wetboek. De ‘nieuwe’ erfgenaam bestond immers niet op het ogenblik dat de grootouder het leven liet. De plaatsvervullende erfgenamen kwamen ingevolge een eigen recht tot de nalatenschap van hun grootouder.

Tot slot roept een tegenovergestelde visie in de huidige context een nieuwe discriminatie in het leven tussen de erfgenamen die de plaats vervullen van een verwerpende erfgenaam en de erfgenamen die de plaats vervullen van een onwaardige erfgenaam. Indien de onwaardige erfgenaam na het afsluiten van de nalatenschap een kind op de wereld brengt, zal dit kind geen herverdeling in de vorm van een inbreng kunnen vorderen. Er is in dit kader immers nooit sprake van een *animus donandi*.

Ook praktisch gezien leidt de mogelijkheid tot kwalificatie als onrechtstreekse schenking tot problemen. Men dient immers *in concreto* na te gaan of er sprake is van een *animus donandi*. De verwerping vindt immers niet steeds plaats met het oog op begunstiging van de kleinkinderen.¹⁸⁰ Bovendien komt de kwalificatie de stabiliteit van de individuele rechtssituaties en dus de rechtszekerheid niet ten goede. De plaatsvervullers zullen immers hetgeen zij uit de nalatenschap van hun grootouder ontvingen als definitief verkregen beschouwen. Mogelijks beschikken zij dan ook niet meer over de gelden eens de inbreng jaren later wordt gevraagd.

Kortom, de plaatsvervulling na verwerping maakt geen onrechtstreekse schenking uit. Een andersluidende visie is in strijd met de juridische en praktische logica. De traditionele rechtsleer is op dit vlak achterhaald door de wetwijziging met de wet van 10 december 2012. Het

¹⁷⁹Niemand kan meer rechten overdragen dan hij zelf heeft.

¹⁸⁰*Contra* C. DE WULF, “Nieuwe bevoegdheden voor de notaris. De akten van aanvaarding onder voorrecht van boedelbeschrijving en van verwerping van nalatenschappen”, *T.Not.* 2014, 513-515, nr. 72. DE WULF ziet geen graten in de beoordeling. “Bij een generatiesprong zal men dikwijls, zo niet gewoonlijk, tot een *animus donandi* mogen besluiten wanneer de verzaker geen andere bijzondere redenen heeft om de nalatenschap te verwerpen (...). De verzaker weet dat zijn verzaking tot voordeel strekt van zijn afstammelingen en hij doet dit om hun een kosteloos voordeel te verstrekken.”

AFDELING I. BURGERRECHTELIJKE ONTLEDING

beginsel van gelijkheid binnen de familie in erfrechtelijke kwesties is achtenswaardig. De argumenten die de kwalificatie als een onrechtstreekse schenking verantwoorden, zijn echter ontoereikend.

66. De vraag stelt zich wat moet gebeuren met schenkingen aan de verwerpende erfgenaam. Nieuw artikel 848 stipuleert in het eerste lid dat *“de erfgerechtigde die de nalatenschap verwerpt de hem gedane schenking onder levenden mag behouden, of het hem gemaakte le gaat opeisen, ten belope van het beschikbaar gedeelte, indien hij geen afstammelingen heeft die zijn plaats vervullen”*. In geval van de vrijwillige erfenissprong komen de afstammelingen bij plaatsvervulling tot de nalatenschap. In die situatie bepaalt artikel 847 *in fine* dat deze afstammelingen *“de giften die hij, van wie ze de plaats vervullen, van de overledene heeft gekregen door minder ontvangst moeten inbrengen, tenzij hij van inbreng werd vrijgesteld.”*

B. Wijze waarop een nalatenschap wordt verworpen

67. Artikel 784 van het Burgerlijk Wetboek stipuleert duidelijk dat *“de verwerping van een nalatenschap niet wordt vermoed”*. Het artikel biedt de erfgenamen twee opties. In tegenstelling tot vroeger hoeft men vanaf 29 mei 2014 niet langer per se naar de rechtbank om een verwerping mogelijk te maken.¹⁸¹ Zij kunnen ofwel naar de griffie van de rechtbank van eerste aanleg van het arrondissement waar de nalatenschap is opengevallen, ofwel naar de notaris. Deze nieuwe bevoegdheid voor de notaris is een positieve evolutie. De notaris zal immers een raadgevende functie hebben, in tegenstelling tot de griffier die louter akte neemt van de verklaring tot verwerping.¹⁸²

C. *De lege ferenda*

68. Dat plaatsvervulling plaatsvindt na verwerping is een goede zaak om de gelijkheid binnen de familie te vrijwaren. Toch is dit niet de meest ideale vorm voor een vrijwillige erfenissprong. Deze wordt *de lege ferenda* gerealiseerd aan de hand van een ‘doorschuifstelsel’ (aanvaarding met doorgeefrecht).¹⁸³ Het kind van de erflater aanvaardt de nalatenschap en

¹⁸¹Art. 141 Wet van 25 april 2014 houdende diverse bepalingen betreffende Justitie, BS 14 mei 2014.

¹⁸²C. DE WULF, “Nieuwe bevoegdheden voor de notaris. De akten van aanvaarding onder voorrecht van boedelbeschrijving en van verwerping van nalatenschappen”, *T.Not.* 2014, 483, nr. 4-5. DE WULF oordeelt in dit verband dat de wetgever *de lege ferenda* aan de notaris de exclusieve bevoegdheid toekent.

¹⁸³R. BARBAIX en A.-L. VERBEKE, *Beginnelsen erfrecht*, Brugge, die Keure, 2013, 90-91, nr. 210.

heeft de mogelijkheid om binnen een bepaalde termijn de nalatenschap aan de kleinkinderen door te geven zonder fiscale heffing. Idealiter maakt de wetgever de vroegere erfenissprong (*supra* 7, nr. 14.) dus fiscaal neutraal.

De staat zal echter geen nadeel ondervinden, nu de erfbelasting in deze hypothese aan de ouder worden aangerekend. De ‘omweg’ conform (oud) artikel 68 van het Wetboek der Successierechten is met andere woorden niet vereist.¹⁸⁴ Bovendien is de gedeeltelijke erfenissprong aan de hand hiervan makkelijker realiseerbaar en kunnen eenvoudig modaliteiten aan de vrijwillige erfenissprong worden verbonden.¹⁸⁵

Desalniettemin laat de wetgever de plaatsvervulling na verwerping bij voorkeur onverlet. Nu plaatsvervulling niet langer een ‘fictie van de wet’ uitmaakt en dus plaatsvindt zodra een plaats ‘vacant’ is, dient de verwerping niet te wijken als geval van plaatsvervulling. De loutere observatie dat de vrijwillige erfenissprong een beter aangepast mechanisme behoeft, doet geen afbreuk de vaststelling dat het gebrek aan plaatsvervulling na verwerping moeilijk te verantwoorden is (*supra* 7, nr. 14.).

§2. Initiatief

69. De vrijwillige erfenissprong vindt momenteel enkel doorgang indien de oorspronkelijk erfgechtigde beslist de nalatenschap te verwerpen. De erflater kan hiertoe niet overgaan en bij iedere handeling om niet zal hij de reserve indachtig moeten zijn.¹⁸⁶ De reserve van de verwerper beperkt de vrijwillige erfenissprong niet, nu hij zelf afstand doet van zijn voorbehouden erfdeel.

De vraag stelt zich of het initiatief bij de erflater (grootouder) moet liggen. Of dienen zowel grootouder als ouder de mogelijkheid te hebben om tot de vrijwillige erfenissprong over te gaan? Mijns inziens zijn andere mechanismen beter geschikt om te grootouders toe te laten hun kleinkinderen rechtstreeks te begunstigen (*infra* 67, Hoofdstuk IV). De grootouder is

---

¹⁸⁴Dit artikel werd in de respectievelijke gewestelijke wetgevingen hernomen bij de regionalisering van de successierechten.

¹⁸⁵Onder meer kan de betaling van de successierechten hierbij worden geregeld. Het kind is dan wel belastingplichtige, maar dit betekent niet dat hij of zij de uiteindelijke last moet dragen.

¹⁸⁶R. BARBAIX en A.-L. VERBEKE, *Beginselen erfrecht*, Brugge, die Keure, 2013, 90-91, nr. 210. Deze auteurs oordelen dat er geen sprake is van een echte erfenissprong, aangezien het initiatief van de erflater ontbreekt.

steeds gebonden door de reserve, hetgeen wenselijk is. Iedere (waardige) erfgenaam heeft het recht op zijn reserve in de nalatenschap van zijn ouder. De reservataire erfgenaam moet zelf kunnen beslissen of hij de gelden uit de nalatenschap nodig heeft, dan wel of ze beter aan de volgende generatie worden overgelaten.¹⁸⁷ De vrijwillige erfenissprong onderscheidt zich van de overige vormen van *estate planning* net omdat het initiatief niet bij de erflater ligt.

§3. Modaliteiten

70. Er kunnen geen modaliteiten worden verbonden aan de vrijwillige erfenissprong, aangezien de figuur vorm heeft gekregen aan de hand van een verwerping. De verwerping betreft immers de volledige nalatenschap. Dit nadeel kan worden verholpen door het mechanisme dat de sprong ten grondslag ligt te wijzigen (*supra* 49, nr. **68.**). De vrijwillige erfenissprong scoort op dit vlak slecht ten aanzien van haar alternatieven (Hoofdstuk IV).

§4. De gedeeltelijke erfenissprong: een gemiste kans

71. Op dit ogenblik is de vrijwillige erfenissprong een systeem van alles of niets. De verwerping is ondeelbaar en heeft bijgevolg betrekking op alle rechten van de verwerpende erfgerechtigde in de nalatenschap. De draagwijdte van de verwerping kan niet worden bepaald om rekening te houden met de eigen behoeften. Dit zet zonder meer een rem op de toepassing van de vrijwillige erfenissprong.¹⁸⁸

72. Zoals reeds aangehaald kan een wijziging in het mechanisme die de vrijwillige erfenissprong ten gronde ligt dit verhelpen (*supra* 49, nr. **68.**). Zolang de verwezenlijking van de vrijwillige erfenissprong een verwerping behoeft, is een gedeeltelijke sprong uitgesloten. Door gebruik te maken van een doorschuifstelsel, is de mogelijkheid hiertoe niet alleen makkelijk in te voeren, maar zelfs een logisch gevolg.

73. De realisatie van een gedeeltelijke erfenissprong is echter niet uitgesloten. Andere rechtsfiguren laten toe om de gelden deels naar de kinderen en deels naar de kleinkinderen

---

¹⁸⁷ *Contra* E. ADRIAENS, “De wet van 10 december 2012 inzake de erfonwaardigheid, de giften, de huwelijksvoordelen en de plaatsvervulling”, *Notariaat* 2013, afl. 7, 7. ADRIAENS ziet dit als een hinderpaal. “Een groot nadeel aan die vrijwillige erfenissprong is – de naam zegt het zelf – dat ze niet kan worden afgedwongen.”

¹⁸⁸ F. TAINMONT, “Premier vote la réforme du droit successoral - La loi du 10 décembre 2012 relative à l’indignité successorale, la résolution des donations, la déchéance des avantages matrimoniaux et la substitution”, *RTDF* 2013, 670.

te laten vloeien. In Hoofdstuk IV wordt nagegaan welke alternatieven van de vrijwillige erfenissprong hiertoe kunnen leiden, eventueel in combinatie met de vrijwillige erfenissprong.

Afdeling II Fiscaalrechtelijke ontleding

74. Het successierecht van rijksinwoners maakt conform artikel 3, 4° van de Bijzondere wet betreffende de financiering van de Gemeenschappen en de Gewesten (hierna: BFW)¹⁸⁹ een Gewestelijke belasting uit. De belastingen worden aan de gewesten toegewezen in functie van hun lokalisatie *ex* artikel 5 BFW. De successierechten worden gelokaliseerd “*op de plaats waar de overledene, op het ogenblik van zijn overlijden, zijn fiscale woonplaats had.*”¹⁹⁰ Als de fiscale woonplaats van de overledene tijdens de periode van vijf jaar voor zijn overlijden op meer dan één plaats in België gelegen was, dan worden zij gelokaliseerd “*op de plaats in België waar zijn fiscale woonplaats tijdens de voormelde periode het langst gevestigd was.*”

§1. Successierechten in de rechte lijn

75. Voorafgaand dient een terminologisch onderscheid te worden gemaakt tussen de benaming van de verdriettaks in de verschillende gewesten. In het Waals en Brussels Hoofdstedelijk Gewest wordt de oude term ‘successierechten’ gehanteerd. In Vlaanderen werd door de Vlaamse Codex Fiscaliteit de benaming ‘erfbelasting’ ingevoerd, hetgeen niet alleen het successierecht, maar evenzeer het recht van overgang omvat. Wordt de belastingheffing in de drie gewesten bedoeld, dan zal deze bijdrage spreken over ‘successierechten’.

76. De drie gewesten kennen allen een afzonderlijke categorie inzake successierechten voor de erfgenamen in rechte lijn. Bijgevolg zullen de (klein)kinderen volgens dezelfde tarifiering worden belast als de (groot)ouders wiens plaats zij vervullen. De onderstaande regels worden toegepast op eenzelfde voorbeeld om een vergelijk mogelijk te maken in de berekeningswijzen van de verschillende gewesten.

---

¹⁸⁹Bijzondere wet van 16 januari 1989 betreffende de financiering van de Gemeenschappen en de Gewesten, BS 17 januari 1989.

¹⁹⁰Gaat het om een niet-rijksinwoner, dan wordt het recht van overgang bij overlijden gelokaliseerd in het gewest waar de goederen gelegen zijn (*lex rei sitae*). Zijn de onroerende goederen in meerdere gewesten gelegen, dan heeft de wetgever ervoor geopteerd deze allen onder één regime te brengen. In dat geval is het gewest waartoe het ontvangstkantoor behoort in wiens ambtsgebied het deel van de goederen met het hoogste federaal kadastraal inkomen gelegen is, bevoegd.

A. Vlaams Gewest

1. Algemene regels

77. Het Vlaams Gewest hanteert in de rechte lijn drie onderscheiden schijven en bijhorende tarieven.¹⁹¹ De Vlaamse Codex Fiscaliteit bepaalt dat in deze categorie de erfbelasting per erfgenaam wordt berekend. Bovendien maakt de fiscus per erfgerechtigde nogmaals een opsplitsing tussen roerende en onroerende goederen. Op elk deel dienen de volgende tarieven te worden losgelaten, waarbij het bedrag bepaalt in welke schijf men terechtkomt.

Tabel III.1: Erfbelasting in de rechte lijn in het Vlaams Gewest

Belastbaar erfdeel (EUR)	Tarief
0,01 - 50.000,00	3 %
50.000,01 - 250.000,00	9 %
Boven de 250.000,00	27 %

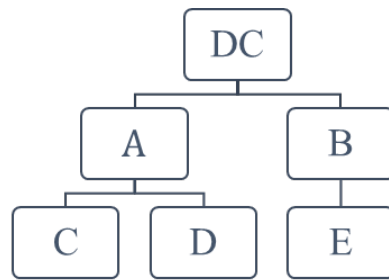
Wanneer het netto-aandeel van de erfgenamen in rechte lijn het bedrag van 50.000 EUR niet overschrijdt, is er sprake van een ‘kleine nalatenschap’. Aan deze erfgenamen kent artikel 2.7.5.0.1., §1, lid 1 en 2 van de Vlaamse Codex Fiscaliteit een vermindering toe die kan oplopen tot 500 EUR.

Voorbeeld.

Grootvader DC komt te gaan. Hij heeft geen testament opgesteld, zodat de wettelijke devolutie speelt. Hij laat geen langstlevende echtgenote na, maar wel zijn twee kinderen A en B, die op hun beurt ouder zijn geworden van C en D respectievelijk E.

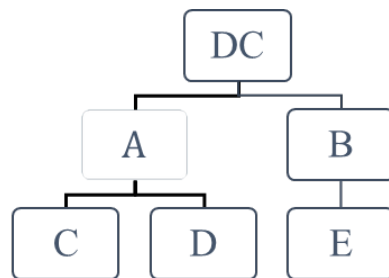
---

¹⁹¹Art. 2.7.4.1.1. VCF.

Figuur III.3: Erfbelasting in het Vlaams Gewest: wettelijke devolutie in de rechte lijn

De nalatenschap van de overledene omvat 300.000 EUR aan onroerende goederen en 200.000 EUR aan roerende goederen. De erfbelasting wordt berekend per erfgenaam. A en B krijgen de onverdeelde helft van de nalatenschap in volle eigendom, i.e. 150.000 EUR aan onroerende goederen en 100.000 EUR aan roerende goederen. Hierop worden de tarieven afzonderlijk losgelaten, zodat zij 10.500 EUR respectievelijk 6.000 EUR aan erfbelasting verschuldigd zijn. In totaal zal men 33.000 EUR aan erfbelasting betalen op een nalatenschap van 500.000 EUR.

Figuur III.4: Erfbelasting in het Vlaams Gewest: plaatsvervulling in rechte lijn

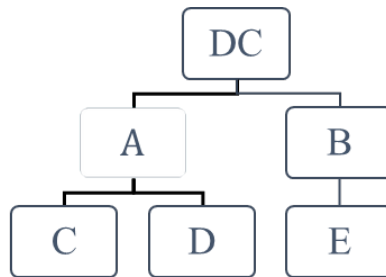
Wanneer C en D tot de nalatenschap komen ingevolge plaatsvervulling, krijgt B nog steeds de onverdeelde helft van de nalatenschap in volle eigendom, waarvan hij 16.500 EUR aan erfbelasting afdraagt. C en D verkrijgen elk een vierde van de nalatenschap in volle eigendom, daar zij samen tot het erfdeel van hun vooroverleden ouder komen. Ieders aandeel bedraagt dan ook 75.000 EUR aan onroerende goederen en 50.000 EUR aan roerende goederen, waarvan 3.750 EUR respectievelijk 1.500 EUR wegvloeit aan erfbelasting. Aangezien een opsplitsing plaatsvindt tussen C en D, worden de belastingen gereduceerd van 33.000 EUR tot 27.000 EUR. Het gaat om besparing van 6.000 EUR aan erfrechten.

AFDELING II. FISCAALRECHTELIJKE ONTLEDING

2. Invloed van art. 2.7.7.0.3. VCF

78. Artikel 2.7.7.0.3., tweede lid van de Vlaamse Codex Fiscaliteit bepaalt echter dat “de verwerping door een erfopvolger bij plaatsvervulling van zijn ouder met betrekking tot een nalatenschap die opengevallen is in het voordeel van die laatste, het Vlaams Gewest niet mag benadelen.”¹⁹² Dit betekent dat de verwerping niet tot gevolg kan hebben dat minder erfrechten verschuldigd zijn. Minstens het bedrag dat de verwerpende ouder verschuldigd zou zijn bij aanvaarding dient te worden betaald.¹⁹³

Voorbeeld

Figuur III.5: Erfbelasting in het Vlaams Gewest: plaatsvervulling in rechte lijn ingevolge verwerping

Stel dat A de nalatenschap verwerpt, dan zal de Staat geen nadeel ondervinden door de verwerping. Bijgevolg zullen C en D samen niet 10.500 EUR, maar 16.500 EUR moeten afdragen. Zij betalen bijgevolg elk 8.250 EUR in plaats van 5.250 EUR. Er vloeit opnieuw 33.000 EUR naar de schatkist.

B. Waals Gewest

1. Algemene regels

79. In tegenstelling tot het Vlaams Gewest waarin slechts drie tarieven aan de orde zijn, kent het Waals Gewest een overvloed aan schijven en bijgevolg aan tarieven. In de rechte lijn zijn maar liefst negen verschillende schijven van toepassing. De successierechten worden

¹⁹²Hoe iemand die conform artikel 785 van het Burgerlijk Wetboek wordt geacht nooit erfgenaam te zijn geweest alsnog een dermate invloed kan uitoefenen op de berekening van successierechten, kan in vraag worden gesteld...

¹⁹³Het begrip ‘ouder’ dient te worden geïnterpreteerd als zijnde ascendent.

HOOFDSTUK III. DE VRIJWILLIGE ERFENISSPRONG

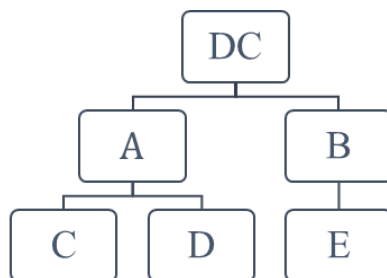
op het netto-aandeel van iedere erfgerechtigde berekend. Een opdeling tussen roerend en onroerend goed treft men hier niet aan. De volgende tarifiering is op dit ogenblik in het Waals Gewest van kracht.

Tabel III.2: Successierechten in de rechte lijn in het Waals Gewest

Belastbaar erfdeel (EUR)	Tarief
0,01 – 12.500,00	3 %
12.500,01 – 25.000,00	4 %
25.000,01 – 50.000,00	5 %
50.000,01 – 100.000,00	7 %
100.000,01 – 150.000,00	10 %
150.000,01 – 200.000,00	14 %
200.000,01 – 250.000,00	18 %
250.000,01 – 500.000,00	24 %
Boven de 500.000,00	30 %

Enkele belangrijke verminderingen dienen hierbij in rekening te worden gebracht. Aan de ene kant zijn de erfgenamen in rechte lijn conform artikel 54, 1° van het Wetboek der Successierechten op de eerste schijf van 12.500 EUR in het Waals Gewest geen successierechten verschuldigd. Bedraagt het netto-erfdeel minder dan 125.000 EUR, dan wordt de eerste schijf van 25.000 EUR vrijgesteld. Aan de andere kant zullen lagere tarieven gelden voor de verkrijging in volle eigendom van (een deel van) de woning die de overledene ten minste vijf jaar tot hoofdverblijfplaats diende overeenkomstig artikel 60ter van het Wetboek der Successierechten.

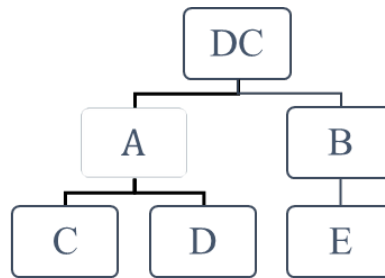
Voorbeeld

Figuur III.6: Successierechten in het Waals Gewest: wettelijke devolutie in de rechte lijn

In het Waals Gewest maakt men geen onderscheid tussen roerende en onroerende goederen. De

tarieven, die eveneens verschillen van deze in het Vlaams Gewest, worden dan ook toegepast op elk individueel erfdeel. Zowel A als B krijgen 250.000 EUR uit de nalatenschap van hun ouder en hebben dus recht op een vrijstelling van de eerste schijf van 12.500 EUR. Ze betalen elk 26.250 EUR aan successierechten. In totaal gaat van een nalatenschap van 500.000 EUR bijgevolg 52.500 EUR naar de staat.

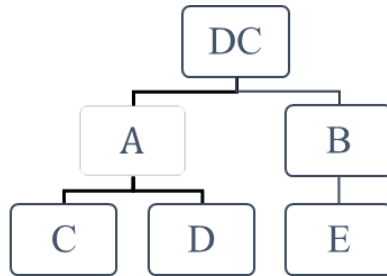
Figuur III.7: Successierechten in het Waals Gewest: plaatsvervulling in rechte lijn

In de hypothese dat kleinkinderen C en D de plaats vervullen van hun ouder A, blijven de successierechten van B ongewijzigd. C en D verkrijgen eenieder 125.000 EUR uit de nalatenschap. Daar dit het bedrag van 125.000 niet te boven gaat, wordt hun vrijgesteld bedrag verdubbeld. Ze betalen op hun erfdeel elk 7.250 EUR aan successierechten. In totaal staat men op deze nalatenschap van 500.000 EUR in het Waals Gewest 40.750 EUR af. Doordat C en D de plaats vervullen van A, wordt op deze nalatenschap maar liefst 11.750 EUR aan successierechten bespaard.

2. Invloed van art. 68 W.Succ. (Waals Gewest)

80. Ook hier kan men door middel van verwerping de successierechten niet verlagen. Artikel 68, tweede lid van de Waalse versie van het Wetboek der Successierechten stipuleert in dit verband dat *“la renonciation faite par un successeur du chef de son auteur, relativement à une succession ouverte au profit de ce dernier, ne peut porter préjudice à l’Etat.”*

Voorbeeld

Figuur III.8: Successierechten in het Waals Gewest: plaatsvervulling in rechte lijn ingevolge verwerping

Het Gewest mag ingevolge artikel 68 van het Wetboek der Successierechten (Waals Gewest) geen nadeel ondervinden van de vrijwillige erfenissprong. In plaats van het voordeligere 7.250 EUR, loopt het kostenplaatje voor C en D op tot 13.125 EUR per persoon.

C. Brussels Hoofdstedelijk Gewest

1. Algemene regels

81. In de rechte lijn worden de successierechten in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest berekend per rechtverkrijgende. Het Brussels Hoofdstedelijk Gewest kent in deze categorie zes schijven met bijhorende percentages. Een opsplitsing naargelang het gaat om roerend dan wel om onroerend goed kent het gewest niet. Volgende tarieven worden op de netto-erfdelen losgelaten in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.

Tabel III.3: Successierechten in de rechte lijn in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest

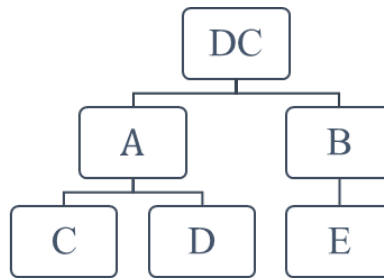
Belastbaar erfdeel (EUR)	Tarief
0,01 – 50.000,00 euro	3 %
50.000,01 – 100.000,00 euro	8 %
100.000,01 – 175.000,00 euro	9 %
175.000,01 – 250.000,00 euro	18 %
250.000,01 – 500.000,00 euro	24 %
Boven 500.000,00 euro	30 %

In het Brussels Hoofdstedelijk Gewest gelden gelijkaardige verminderingen aan deze in het

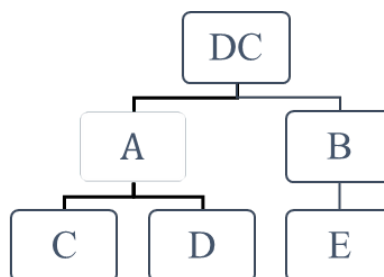
Waals Gewest. De erfgenamen in rechte lijn zullen op grond van artikel 54, 1° van het Wetboek der Successierechten op de eerste schijf van 15.000 EUR geen successierechten verschuldigd zijn. Ook hier gelden lagere tarieven voor de verkrijging in volle eigendom van (een deel van) de woning die de overledene ten minste vijf jaar tot hoofdverblijfplaats diende ingevolge artikel 60ter van het Wetboek der Successierechten.

Voorbeeld

Figuur III.9: Successierechten in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest: wettelijke devolutie in de rechte lijn

De erfrechten worden per rechtverkrijgende berekend, zonder een opdeling te maken tussen roerende en onroerende goederen. De eerste schijf van 15.000 EUR wordt echter vrijgesteld. A en B betalen op hun erfdeel van 250.000 EUR bijgevolg 25.300 EUR. In totaal zal 50.600 EUR aan successierechten verschuldigd zijn.

Figuur III.10: Successierechten in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest: plaatsvervulling in rechte lijn

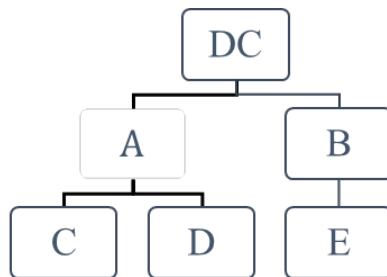
Wanneer C en D tot de nalatenschap komen bij plaatsvervulling, erven zij elk 125.000 EUR. De erfrechten worden per hoofd gegeven en bedragen bijgevolg 7.300 EUR voor elk van beide. De

verschuldigde rechten in hoofde van B blijven ongewijzigd. Een bedrag van 39.900 EUR wordt afgestaan op een nalatenschap van 500.000 EUR. Het verschil tussen de situatie met en zonder plaatsvervulling bedraagt maar liefst 10.700 EUR.

2. *Invloed van art. 68 W.Succ. (Brussels Hoofdstedelijk Gewest)*

82. Ook het Wetboek der Successierechten van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest laat de plaatsvervulling na verwerping niet onverkort spelen op fiscaalrechtelijk vlak. Artikel 68 bepaalt met name dat *“de verwerping door een erfopvolger bij plaatsvervulling van zijn ouder, betreffende een nalatenschap opengevallen ten behoeve van laatst bedoelde, de Staat geen nadeel mag aanbrengen.”*

Voorbeeld

Figuur III.11: Successierechten in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest: plaatsvervulling in rechte lijn ingevolge verwerping

In het Brussels Hoofdstedelijk Gewest ontsnappen de erfgenamen evenmin aan de invloed van artikel 68 van het Wetboek der Successierechten. C en D dragen elk niet 7.300 EUR, maar wel 12.650 EUR af.

D. Is het Vlaams Gewest het goedkoopst?

83. Bovenstaande voorbeelden geven een idee omtrent de toepassing van de successierechten *in concreto*. Er mogen echter geen verdere, voorbarige besluiten worden getrokken. De erfbelasting in het Vlaams Gewest lijkt op het eerste zicht een stuk lager te liggen. Zij zal echter niet in alle gevallen resulteren in de minste successierechten, onder meer omwille van de vrijstelling van eerste schijf en de vermindering voor de hoofdverblijfplaats van de

AFDELING III. BEÏNVLOEDENDE FACTOREN

overledene. De Vlaamse Codex Fiscaliteit kent daarentegen enkel een vermindering toe voor kleine nalatenschappen.

§2. De vrijwillige erfenissprong vanuit fiscaal oogpunt

84. De plaatsvervulling in rechte lijn biedt een onmiddellijk voordeel in de successierechten indien meerdere afstammelingen de plaats vervullen van hun vooroverleden of onwaardige ouder. Ingeval van een verwerping sluit (oud) artikel 68 van het Wetboek der Successierechten¹⁹⁴ dit voordeel evenwel uit.

De plaatsvervulling na verwerping levert bij de verwerping geen voordeel in de erfbelasting op. Om deze reden besluit VAN HECKE dat de vrijwillige erfenissprong een weinig interessante techniek is, zeker gezien de concurrerende planningsmechanismen veelal fiscaal interessantere oplossingen bieden.¹⁹⁵ Deze vaststelling is enigszins misleidend, daar de vrijwillige erfenissprong alsnog fiscaal interessant is op termijn. Het vermogen zit immers reeds een generatie verder, zodat bij het overlijden van de ouder niet nogmaals successierechten verschuldigd zijn. Het vermogen van het kind zou bovendien toenemen door de aanvaarding van de nalatenschap, zodat de kleinkinderen op het vermogen dat voortkomt uit de erfenis van hun grootouder in een hogere schijf zouden worden belast. Dit vermijden levert een niet te onderschatten voordeel op.

Afdeling III Beïnvloedende factoren

85. Wat maakt dat de vrijwillige erfenissprong al dan niet wordt toegepast? In het voorgaande werden enkele belangrijke aspecten besproken. De belangrijkste burgerrechtelijke en fiscaalrechtelijke drijfveren om de nalatenschap te verwerpen en zo de nalatenschap aan de kleinkinderen over te laten worden hier samengebracht met overwegingen van maatschappelijke of praktische aard. In wat volgt worden met andere woorden de factoren belicht die de toepassing van de vrijwillige erfenissprong in belangrijke mate (kunnen) beïnvloeden, waardoor de benadering van de alternatieven in het aansluitende hoofdstuk op efficiënte wijze kan verlopen.

---

¹⁹⁴Dit artikel is overgenomen in art. 2.7.7.0.3. VCF, art. 68 W.Succ. (Waals Gewest) en art. 68 W.Succ (Brussels Hoofdstedelijk Gewest).

¹⁹⁵A. VAN HECKE, "Les conséquences fiscales de la substitution. Rappel des principes", *RTDF* 2013, 680.

§1. Ontbreken van de gedeeltelijke sprong

86. De belangrijkste factor die steeds naar voren wordt geschoven is het ontbreken van de mogelijkheid tot een gedeeltelijke erfenissprong.¹⁹⁶ Tot op heden kan men enkel de nalatenschap verwerpen of aanvaarden, een gedeeltelijke aanvaarding of verwerping behoort niet tot de opties van de erfgerechtigde ouder. De verwerping slaat immers op de geheelheid van de erfelijke rechten.¹⁹⁷ Dit leidt ertoe dat de drempel hoog ligt.

§2. Vermogenspositie

87. Men kan het gebrek aan een gedeeltelijke erfenissprong onmogelijk loskoppelen van de vraag naar het vermogen van de ouder in kwestie. Slechts wanneer men zelf zijn schapjes op het droge heeft, zal men voldoende zeker zijn om een erfenissprong te overwegen. Is de eigen financiële situatie nog niet geheel stabiel, dan is de vrijwillige erfenissprong geen interessante techniek.

In dit kader verdient evenzeer het aspect ouderenzorg de nodige aandacht. De vergrijzing van de bevolking zorgt ervoor dat ouderen zelf hun oude dag moeten bekostigen. De stijgende levensverwachting leidt er bovendien toe dat zij dit moeten doen gedurende een langere periode (*supra* 4, §1.). De kosten kunnen met andere woorden hoog oplopen.

§3. Fiscaal element

88. Bovendien speelt de uitwerking op fiscaal vlak mee in de keuze tot verwerping. De fiscaalrechtelijke regels werden reeds eerder uitgediept (*supra* 52, Afdeling II). Hieruit blijkt dat de vrijwillige erfenissprong geen onmiddellijk fiscaal voordeel oplevert. Dit dient niettemin te worden genuanceerd, nu het vermogen reeds een generatie verder zit en dus geen tweede maal successierechten verschuldigd zullen zijn (*supra* 61, §2.).

---

¹⁹⁶Het gebrek aan een gedeeltelijke erfenissprong werd nader besproken eerder in dit hoofdstuk (*supra* 51, §4.).

¹⁹⁷C. DE WULF, “Nieuwe bevoegdheden voor de notaris. De akten van aanvaarding onder voorrecht van boedelbeschrijving en van verwerping van nalatenschappen”, *T.Not.* 2014, 510, nr. 62.

§4. Keuze van de erfgenaam

89. Eveneens een belangrijke factor is het feit dat de keuze enkel bij de erfgerechtigde (het kind) ligt en niet bij de erflater (de grootouder).¹⁹⁸ De vrijwillige erfenissprong komt immers tot stand door middel van een verwerping en ligt bijgevolg geheel buiten de wil van de grootouder in kwestie. Zij kan niet worden afgedwongen gezien het verbod van erfovereenkomsten (*supra* 36, nr. **52.**). Het initiatiefrecht ligt bij de kinderen, maar dit hoeft niet per se een slechte zaak te zijn. De kinderen zijn immers veelal beter in staat om in te schatten of de kleinkinderen klaar zijn om over de gelden te beschikken. Daarenboven wordt aan hen op deze wijze niet voorbijgegaan. Tot slot zullen zij ook best kunnen inschatten of er nog kleinkinderen bijkomen. De positieve dan wel de negatieve perceptie van dit initiatiefrecht bij het kind hangt bijgevolg nauw samen met de factor ‘kleinkinderen’ (*infra* 63, nr. **90.**).

Door deze keuze de nalatenschap te verwerpen doen de kinderen afstand van hun reservatair erfdeel. De reserve staat de vrijwillige erfenissprong niet in de weg, maar dit is op zich geen sterkte van deze rechtsfiguur. Het zal immers aan de reservatairen toekomen om de nalatenschap al dan niet te verwerpen. Om daadwerkelijk het voorbehouden erfdeel te omzeilen, zal men een beroep moeten doen op andere mechanismen (*supra* 33, nr. **46.**).

§5. Kleinkinderen

90. Ook de kleinkinderen zelf spelen mogelijks een beslissende rol. Indien zij minderjarig zijn of door ouder of grootouder nog onvoldoende maturiteit worden geacht, dan zal de erfenissprong als *tool* van successieplanning zelden worden toegepast. Er kunnen bovendien geen modaliteiten aan de verwerping verbonden worden om deze hinderpaal te omzeilen (*supra* 51, nr. **70.**). Hier nauw mee verbonden is de onzekerheid omtrent het aantal kleinkinderen. Bij het overlijden van een persoon is het aantal kinderen (normaliter) vaststaand. Het aantal kleinkinderen is echter heel wat onzekerder. Een herverdeling indien een nieuw kleinkind wordt geboren, is zowel praktisch als juridisch onwerkbaar.¹⁹⁹ Hebben de erfgerechtigde ouders daarentegen niet langer een kinderwens, dan wordt de erfenissprong meteen een stuk

---

¹⁹⁸Zie *supra* 50, nr. **69.**

¹⁹⁹Zie *supra* 47, nr. **65.** Hoewel het moment van herverdeling verschilt, zullen gelijkaardige juridische en praktische problemen zich stellen. De *animus donandi* moet niet worden beoordeeld. De herverdeling zou in deze hypothese echter niet enkel plaatsvinden aan het einde van de rit (i.e. bij het overlijden van de verwerpende erfgenaam), maar telkenmale een kind wordt geboren.

aantrekkelijker.

§6. Verwerping

91. Daarenboven heeft de vrijwillige erfenissprong vorm gekregen door middel van de plaatsvervulling na verwerping. De erfrechtelijke regels zijn dan wel juridisch van aard, maar de toepassing is dit veelal allesbehalve. Wanneer een dierbare het leven laat, gaat met de afhandeling van de nalatenschap de nodige emoties gepaard. Voor eenieder is het overlijden en het verkrijgen van de erfenis van zijn of haar ouder een belangrijk moment in het leven. Het verwerpen van de nalatenschap van moeder of vader is bijgevolg een ongelukkig gekozen mechanisme om de vrijwillige erfenissprong vorm te geven.²⁰⁰ Een erfgerechtigde is immers vreemd aan de nalatenschap eens hij of zij deze verwerpt.²⁰¹

§7. Eenvoud

92. Een niet onbelangrijke factor is de eenvoud waarmee deze successieplanning doorgang vindt. Het degelijk plannen van de erfopvolging vereist meerdere bezoeken aan de notaris en/of vermogensplanners. De toekomstige erflater moet zelf ertoe bijdragen zijn nalatenschap op behoorlijke wijze te laten overgaan. Na diens overlijden moeten de erfgenamen veelal nogmaals naar de notaris. De vrijwillige erfenissprong vindt daarentegen plaats door de verwerping van de nalatenschap met de plaatsvervulling als gevolg. Sinds kort hoeven de erfgerechtigden niet langer naar de rechtbank om een verwerping mogelijk te maken (*supra* 49, nr. 67.). Dit betekent dat een eenmalig bezoek aan de notaris na het overlijden van de erflater volstaat om deze vorm van *estate planning* te realiseren. *Generation skipping* was nog nooit zo eenvoudig.

---

²⁰⁰R. BARBAIX en A.-L. VERBEKE, *Beginselen erfrecht*, Brugge, die Keure, 2013, 90-91, nr. 210; F. LALIÈRE, “L’indignité successorale, la révocation des donations, la déchéance des avantages matrimoniaux et la substitution - Loi du 10 décembre 2012 modifiant le Code civil, le Code pénal et le Code judiciaire”, *JT* 2013, 539 en F. TAINMONT, “Premier volet de la réforme du droit successoral - La loi du 10 décembre 2012 relative à l’indignité successorale, la résolution des donations, la déchéance des avantages matrimoniaux et la substitution”, *RTDF* 2013, 670-671.

²⁰¹C. DE WULF, “Nieuwe bevoegdheden voor de notaris. De akten van aanvaarding onder voorrecht van boedelbeschrijving en van verwerping van nalatenschappen”, *T.Not.* 2014, 482, nr. 2.

Afdeling IV De vrijwillige erfenissprong als lapmiddel?

93. GEELHAND DE MERXEM omschrijft de vrijwillige erfenissprong als een lapmiddel (*pis-aller*).²⁰² Het betreft volgens deze auteur geen vorm van successieplanning in de nalatenschap van de grootouder. Dit betekent echter niet dat er geen successieplanning achter de vrijwillige erfenissprong schuilgaat. De nalatenschap van de ouder ziet er fiscaalrechtelijk immers een stuk rooskleuriger uit. Enerzijds zit de nalatenschap van de grootouder reeds bij de kleinkinderen, waardoor niet opnieuw successierechten verschuldigd zijn. Anderzijds zou de erfenis van de grootouder aan de hoogst toegepaste tarieven worden belast in de nalatenschap van de ouder, nu zij bovenop het vermogen van de ouder komt. In voorkomend geval kan dit aanleiding geven tot een hogere belasting, bijvoorbeeld wanneer het kleinkind alleen tot de nalatenschap van zijn ouder komt of de nalatenschap aanzienlijk is.

Ook VAN HECKE trekt de sprong als *tool* van successieplanning in twijfel.²⁰³ Zij vermeldt hierbij schenkingen en testamenten als alternatieven voor de vrijwillige erfenissprong. In welke mate zij volwaardige of eventueel betere alternatieven zijn, wordt in het volgende hoofdstuk uiteengezet. Het is alvast duidelijk dat beide vormen uitgaan van een initiatief van de erflater. Wanneer deze zijn nalatenschap niet op voorhand heeft geregeld, zal de vrijwillige erfenissprong veelal de enige overblijvende *tool* zijn.²⁰⁴ In plaats van deze vorm van *generation skipping* te omschrijven als een ‘lapmiddel’, verdient de rechtsfiguur dan ook de meer respectvolle omschrijving ‘successieplanning *in extremis*’.

Niet elke toekomstige erflater houdt zich bezig met vermogensplanning en voor deze situatie vormt de vrijwillige erfenissprong een goede oplossing. Dit geldt des te meer indien het gaat om een (relatief) jonge erflater. Zij hebben veelal nog geen plannen binnenkort de pijp uit te gaan en hebben veelal niets geregeld op het moment dat ze komen te overlijden. In al zijn eenvoud vormt de vrijwillige erfenissprong in deze gevallen een mooie oplossing. Bij de invoering van *tools* voor successieplanning kan de wetgever op dit vlak alvast een voorbeeld

---

²⁰²N. GEELHAND DE MERXEM, “Testaments du grand-parent versus renonciations des parents?”, *Rev.not.b.* 2013, 354, nr. 13.

²⁰³A. VAN HECKE, “Les conséquences fiscales de la substitution. Rappel des principes”, *RTDF* 2013, 693.

²⁰⁴Hoewel volgens GEELHAND DE MERXEM “*un bon notaire conseillera dès lors au grand-parent de rédiger un testament en faveur de ses petits-enfants*”, vereist deze stelling een bezoek aan de notaris. N. GEELHAND DE MERXEM, “Testaments du grand-parent versus renonciations des parents?”, *Rev.not.b.* 2013, 354, nr. 13.

nemen aan deze vorm van successieplanning *in extremis*. Wil men een onmiddellijk voordeel doen, dan zal men bij de vrijwillige erfenissprong inderdaad bot vangen. Komt een erfgenaam ingevolge de wettelijke devolutie tot de nalatenschap, dan werd op dit vermogensaandeel echter per definitie geen andere vorm van successieplanning toegepast. In dat opzicht zal de vrijwillige erfenissprong steeds zijn nut bewijzen.

94. Bovendien moet worden opgemerkt dat de vrijwillige erfenissprong een uitstekende vorm van successieplanning uitmaakt in kleine nalatenschappen of in geval van een aanzienlijk aantal kinderen. Wanneer de kinderen zelf onder de 3% zouden blijven en zij de nalatenschap verwerpen, dan blijven ook de kleinkinderen onder deze grens. Niet alleen gaat het vermogen over aan het fiscaal meest voordelige tarief, maar bovendien zal dit tarief slechts eenmalig verschuldigd zijn. In tegenstelling tot de handgift zijn de gelden ook definitief aan het voordelige tarief verkregen. De progressiviteit in de successierechten bij de nalatenschap van de kinderen wordt evenzeer omzeild. Erven is geen exclusieve aangelegenheid voor de welgestelden en dus moet ook met deze nalatenschappen rekening worden gehouden.

Daarenboven kan een aanzienlijke nalatenschap door de opdeling tussen een groot aantal kinderen – met inbegrip van adoptiekinderen – eveneens behoorlijk worden verspreid. Grote gezinnen lijken grotendeels verleden tijd, maar worden opnieuw werkelijkheid omwille van de opkomst van nieuw samengestelde gezinnen.

Voorbeeld

Een Vlaming trouwde tijdens het leven twee maal. Uit zijn eerste huwelijk kwamen drie kinderen voort. Tijdens het tweede huwelijk wordt slechts een kind geboren. Zijn tweede vrouw had echter uit een vorig huwelijk reeds twee kinderen, waarvoor de overledene evenzeer heeft gezorgd. De man is zelfs overgegaan tot een gewone adoptie van de twee kinderen. Bij zijn overlijden komen op deze wijze zijn nieuwe vrouw en maar liefst zes kinderen tot de nalatenschap. Binnen het Vlaams Gewest vindt bovendien een opdeling plaats tussen roerend en onroerend goed. Na een reductie door het erfrecht van de langstlevende echtgenote, wordt de koek nogmaals in twaalf gedeeld. Al was de overledene welgesteld, zijn vermogen wordt zodanig opgedeeld dat de grens van 3% mogelijks niet wordt bereikt.

Hoofdstuk IV

Alternatieven

Inleiding

95. Het testament (Afdeling I), de schenking (Afdeling II) en de levensverzekering (Afdeling III) zijn de drie voor de hand liggende alternatieven voor een vrijwillige erfenissprong. Mits enige creativiteit zijn echter nog veel meer alternatieven denkbaar. Zo worden als planningstechnieken onder meer de maatschap en de private stichting naar voren geschoven. Aangezien de maatschap hierbij de voorkeur verdient als alternatief, wordt deze kort besproken (Afdeling IV).²⁰⁵ Na de gesplitste aankoop onder de loep te nemen, moet worden besloten dat ook deze techniek zijn plaats in het rijtje van alternatieven voor de vrijwillige erfenissprong verdient (Afdeling V).

De creativiteit kan evenzeer bestaan uit een combinatie van verschillende technieken om te komen tot een degelijke successieplanning. De vrijwillige erfenissprong kan veelal een aanvulling vormen op een andere rechtsfiguur, zoals op het testament (*infra* 78, nr. **112.**), de schenking (*infra* 95, nr. **140.**) en de levensverzekering (*infra* 99, nr. **149.**). Het samengaan van de schenking met het testament maakt een civielrechtelijk interessant en fiscaal voordelig alternatief van de vrijwillige erfenissprong uit, en verkrijgt om die reden een afzonderlijke afdeling (Afdeling VI).

96. Enkele alternatieven worden niet verder besproken, maar zijn toch meldenswaardig. Dit geldt onder meer voor de natuurlijke verbintenis. De rechtsleer neemt aan dat een morele

---

²⁰⁵A. VAN GEEL, "Actuele planningstechnieken in vraag gesteld", *Not.Fisc.M.* 2011, 195, nr. 39. De private stichting is in de praktijk "onaantrekkelijk en onbruikbaar".

verplichting, die objectief en algemeen aanvaard is door de maatschappij en die vrijwillig uitgevoerd of erkend wordt door de schuldenaar, wordt omgezet in een juridisch afdwingbare verbintenis.²⁰⁶ De formele erkenning of de vrijwillige uitvoering is essentieel opdat een morele verplichting juridisch afdwingbaar wordt. Kan een rechtsverhouding worden gekwalificeerd als een natuurlijke verbintenis, dan is er geen sprake van een begiftigingsinzicht, maar wel van een verbintenis onder bezwarende titel.²⁰⁷ Aangezien het geen schenking betreft, is op een natuurlijke verbintenis (oud) artikel 9 van het Wetboek der Successierechten (*infra* 92, nr. 138.) niet van toepassing. Welke kwalificatie toekomt aan de rechtshandeling, wordt bepaald aan de hand van de burgerrechtelijke principes.²⁰⁸

97. Omwille van een eengemaakt Europa komen ook buitenlandse rechtsfiguren in ons recht geslopen.²⁰⁹ Dit arsenaal bevat evenzeer nuttige *tools* van successieplanning. Een van de meest besproken technieken is de *trust*-figuur. Een *trust* komt neer op de rechtsverhouding waarbij een persoon (*settlor*) goederen overdraagt aan een andere persoon (*trustee*), die verplicht is deze goederen te houden en te beheren ten voordele van een derde (*beneficiary*).²¹⁰ De goederen die zich in de *trust* bevinden, vormen een apart vermogen en worden bijgevolg niet vermengd met het vermogen van de *trustee*.²¹¹ De *settlor* kan zichzelf bovendien als *trustee* of *beneficiary* aanduiden, waardoor hij de touwtjes dan wel de gelden in handen houdt, maar toch een afgescheiden vermogen creëert.²¹²

Door de bril van een Belgische jurist gekeken maakt de *trust* een vreemde rechtsfiguur uit, maar de vele voordelen springen al snel in het oog. Als alternatief voor de vrijwillige erfenisprong zou een grootouder – *settlor* – goederen kunnen overdragen aan zijn kinderen – *trustees* – en hen verplichten deze goederen in het voordeel van zijn kleinkinderen – *beneficiaries* – te

²⁰⁶K. WILLEMS, *De natuurlijke verbintenis*, Brugge, die Keure, 2012, 94-95, nr. 17.

²⁰⁷A. VAN HAVERBEKE en F. HERTEN, “De toekenning van een onroerend goed door middel van een trust”, *Registratierechten* 2012-2013, afl. 1, 11-12.

²⁰⁸L. VOET, *Art. 7 W.Succ.: schenking of natuurlijke verbintenis?*, Gent, Larcier, 2010, 4-5, nr. 9.

²⁰⁹S. DE RAEDT en M. TRAEEST, “Trust or not to trust?”, *TFR* 2001, 951-952, nr. 1.

²¹⁰Sinds 1 oktober 2004 wordt in België de *trust* erkend door de invoering van de artikelen 122 tot en met 125 in het Wetboek van Internationaal Privaatrecht. Hierbij werd een wettelijke definitie van de figuur opgenomen in artikel 122 van het Wetboek van Internationaal Privaatrecht.

Zie wet van 16 juli 2004 houdende het Wetboek van Internationaal Privaatrecht, *BS* 27 juli 2004.

²¹¹A.-L. VERBEKE, “De redactie privaat. Trust in België: liaisons dangereuses”, *TPR* 2012, 693, nr. 1 en S. DE RAEDT en M. TRAEEST, “Trust or not to trust?”, *TFR* 2001, 952-953, nr. 3. Hoewel de *trustgoederen* op naam staan van de *trustee*, maken zij toch een afzonderlijk vermogen uit dat niet behoort tot het vermogen van de *trustee*.

²¹²S. DE RAEDT en M. TRAEEST, “Trust or not to trust?”, *TFR* 2001, 953, nr. 4.

AFDELING I. TESTAMENT

behouden en te beheren.

Toch verkreeg de *trust* binnen deze bijdrage geen positie als ‘alternatief voor de vrijwillige erfenissprong’. Het gaat immers om een gevaarlijke rechtsfiguur, die met de nodige voorzichtigheid moet worden bekeken.²¹³ Steeds zal *in concreto* moeten worden nagegaan hoe de rechtshandelingen in verband met een *trust* binnen het Belgisch rechtskader kunnen worden ingepast,²¹⁴ zeker aangezien de *trust* verschillende vormen kent.²¹⁵ Tevens is de kwalificatie van een uitkering door een *trustee* ten aanzien van een begunstigde in de praktijk veelal onduidelijk.²¹⁶ Daarnaast *kan* ook de fictiebepaling *ex* (oud) artikel 8 van het Wetboek der Successierechten van toepassing zijn.²¹⁷ Tot slot zal de Kaaimantaks eveneens zijn invloed uitoefenen op de *trust*-figuur. Deze ‘doorkijkbelasting’ treft immers doelvermogens en andere private vermogensstructuren in de personenbelasting (*infra* 101, nr. 152.).

Afdeling I Testament

98. De vrijwillige erfenissprong wordt veelal geponeerd als een ‘nieuwe’ *tool* van successieplanning.²¹⁸ VAN HECKE oordeelt dat dit enigszins dient te worden genuanceerd, nu

---

²¹³Zie ook A.-L. VERBEKE, “De redactie privaats. Trust in België: liaisons dangereuses”, *TPR* 2012, 696-697, nr. 7. VERBEKE omschrijft de constructie als “een fiscale ramp en een civielrechtelijke nachtmerrie”.

²¹⁴A. VAN HAVERBEKE en F. HERTEN, “De toekenning van een onroerend goed door middel van een trust”, *Registratierechten* 2012-2013, afl. 1, 16.

²¹⁵A.-L. VERBEKE, “De redactie privaats. Trust in België: liaisons dangereuses”, *TPR* 2012, 694-695, nr. 4. Een onderscheid wordt gemaakt tussen een herroepbare en een onherroepelijke *trust*, de macht van de *trustee* verschilt naar gelang de *trust* in meer of in mindere mate discretionair is en bovendien kan de *settlor* al dan niet voor zichzelf in een rol in de *trust* voorzien.

²¹⁶De rechtsleer oordeelt dat de uitkering geen schenking uitmaakt. Deze uitkering voldoet immers niet aan de voorwaarden uit artikel 894 van het Burgerlijk Wetboek. A. VAN HAVERBEKE en F. HERTEN, “De toekenning van een onroerend goed door middel van een trust”, *Registratierechten* 2012-2013, afl. 1, 14.

Evenwel dient deze visie te worden genuanceerd. Bij de aanvaarding van het voordeel, *kan* er sprake zijn van een schenking tussen de *settlor* en de begunstigde. A. BIESMANS en B. STRIJCKERS, “Heffing van schenkingsrechten over uitkeringen door trusts en/of stichtingen?”, *Registratierechten* 2015, afl. 2, 13 en A. VAN HAVERBEKE en F. HERTEN, “De toekenning van een onroerend goed door middel van een trust”, *Registratierechten* 2012-2013, afl. 1, 14.

Hoe dan ook zal de administratie mijns inziens steeds *in concreto* moeten nagaan of er sprake is van *animus donandi* en in voorkomend geval dus evenzeer van een schenking. Het is niet wenselijk en bovendien onmogelijk om de trust zonder meer gelijk te stellen met een Belgische rechtsfiguur. Bijgevolg bestaat in het kader van de *trust* nog steeds onzekerheid.

²¹⁷BIESMANS en SOUFFRIAU brengen de toepassing van artikel 8 van het Wetboek der Successierechten in kaart door de federale en Vlaamse standpunten inzake *trust* na te gaan. A. BIESMANS en P. SOUFFRIAU, “Stichtingen, trusts en erfbelasting: een stand van zaken na de eerste Vlaamse rulingbeslissingen over stichtingen”, *Successierechten* 2017, afl. 1, 5-6.

²¹⁸N. GEELHAND DE MERXEM, “Testaments du grand-parent versus renonciations des parents?”, *Rev.not.b.* 2013, 348-349, nr. 2.

de erfenissprong reeds mogelijk was aan de hand van een testament.²¹⁹ In wat volgt wordt nagegaan of een testamentaire beschikking ten aanzien van de kleinkinderen een evenwaardig of eventueel zelfs een beter alternatief uitmaakt.

Deze generatiesprong bij testament wordt gerealiseerd door middel van een legaat aan de kleinkinderen of een last ten gunste van de kleinkinderen opgelegd aan de kinderen. Het testament onderscheidt zich van de vrijwillige erfenissprong door haar formeel karakter en haar arsenaal aan modaliteiten. Zij verschillen eveneens wat betreft het initiatiefrecht. Daarentegen worden ook op testamentaire beschikkingen progressieve tarieven inzake successierechten geheven, al kan een testament ertoe leiden dat de grondslag wordt opgedeeld. Het testament wordt op fiscaal vlak kritisch onder de loep genomen. Tot slot wordt nagegaan in hoeverre de vrijwillige erfenissprong een nuttige aanvulling kan uitmaken op een testamentaire beschikking.

§1. Rechtsfiguur

A. Algemeen

99. Het Burgerlijk Wetboek omschrijft een testament in artikel 895 als “*een akte waarbij de erflater, voor de tijd dat hij niet meer in leven zal zijn, beschikt over het geheel of een deel van zijn goederen, en die hij kan herroepen*”. De testator duidt de personen aan die zullen erven bij diens overlijden (de ‘legatarissen’). Hij kan dit naderhand nog wijzigen, nu een testament steeds herroepbaar is. Hoewel in ieder geval successierechten verschuldigd blijven, kan de erflater bij het redigeren van het testament fiscaalrechtelijke overwegingen in acht nemen.²²⁰

100. Het testament is een plechtige akte en dient bijgevolg aan enkele vormvereisten te voldoen. Conform artikel 967 van het Burgerlijk Wetboek kan een testament drie vormen aannemen. Ten eerste kan een testament worden opgesteld door de notaris, met name een *notarieel* of *authentiek* testament. Dit vindt plaats voor één notaris in het bijzijn van twee getuigen, dan wel voor twee notarissen. Het testament wordt door de notaris bewaard en

²¹⁹A. VAN HECKE, “Les conséquences fiscales de la substitution. Rappel des principes”, *RTDF* 2013, 679.

²²⁰A.-L. VERBEKE en A. NIJS, *Vermogensplanning: praktisch en eenvoudig*, Antwerpen, Intersentia, 2012, 137.

AFDELING I. TESTAMENT

gemeld aan het Centraal Register voor Testamenten (CRT).²²¹ Daarnaast kan de testator zelf overgaan tot het opmaken van een *eigenhandig* testament. Dit testament moet eigenhandig worden geschreven, gedateerd zijn en een handtekening omvatten om rechtsgeldig te zijn. Tot slot bestaat het *internationaal* testament. Dit wordt ondertekend door de erflater, waarna deze laatste het testament overhandigt aan de notaris. Bij deze overhandiging verklaart de erflater dat het wel degelijk zijn testament betreft en dit in het bijzijn van twee getuigen.

Naast de eventuele vormvereisten, dient het testament ook aan enkele grondvereisten te beantwoorden. De grondvoorwaarden vloeien voort uit het gemeen verbintenissenrecht. Het gaat om de toestemming, de bekwaamheid, een geoorloofd voorwerp en een geoorloofde oorzaak.²²²

B. Soorten uiterste wilsbeschikkingen

101. Uiterste wilsbeschikkingen (legaten en erfstellingen) kunnen algemeen, ten algemene titel of ten bijzondere titel zijn, aldus artikel 1002, lid 1 van het Burgerlijk Wetboek. Een *algemeen legaat* is de uiterste wilsbeschikking waarbij de erflater aan een of meer personen de algemeenheid van de goederen geeft die hij bij zijn overlijden zal nalaten (art. 1003). Een *legaat onder algemene titel* is dat waarbij de erflater een gedeelte van de goederen waarover hij volgens de wet mag beschikken vermaakt, zoals de helft, een derde, of al zijn onroerende goederen, of al zijn roerende goederen, of een bepaald gedeelte van al zijn onroerende goederen of van al zijn roerende goederen (art. 1010, lid 1). Ieder ander legaat is slechts een *beschikking onder bijzondere titel* (art. 1010, lid 2).

C. Modaliteiten

102. *Generation skipping* is niet nieuw binnen het erfrecht, nu grootouder zijn kleinkind(eren) kan begunstigen aan de hand van een testament en dit ook voor de wet van 10 december 2012. Dit alternatief voor de vrijwillige erfenissprong wordt verderop afzonderlijk behandeld (*infra* 74, nr. **105.**). Een bijzondere vorm van *generation skipping* bij testamentaire beschikking is het “Ik-opa-testament”. Ook op deze rechtsfiguur wordt nader ingegaan (*infra* 75, nr. **106.**).

---

²²¹De Koninklijke Federatie van het Belgisch Notariaat (KFBN) staat in voor het beheer van dit register.

²²²C. DECLERCK, W. PINTENS en K. VANWINCKELEN, *Schets van het familiaal vermogensrecht*, Brugge, die Keure, 2015, 358-374, nrs. 901-948.

103. Enkele modaliteiten uit de brede waaier van mogelijkheden inzake testamentaire devolutie worden achtereenvolgens aangestipt.²²³ Zij schetsen de omvang van de vrijheid die de testator kent bij het redigeren van een testament en getuigen van de vele voordelen van een testament die in het achterhoofd moeten blijven bij de bespreking van het testament als alternatief voor de vrijwillige erfenissprong.

Indien de kleinkinderen begunstigd worden bij testament, komen meer erfgenamen tot de nalatenschap. De verdeling van een nalatenschap wordt om die reden bemoeilijkt. De erflater kan deze problematiek verhelpen door zijn vermogen op voorhand bij testament te verdelen. Bovendien wordt de erfrechtelijke taart op deze manier in meer stukken gedeeld, zodat het totaal aan verschuldigde successierechten vermindert.

Het *fidei-commis de residuo* of *restlegaat* is een testamentaire bepaling waarbij twee begunstigten worden aangeduid.²²⁴ De eerste begunstigde (*bezwaarde*) verkrijgt het legaat, maar kan hierover niet ten kosteloze titel beschikken. Bij diens overlijden gaat hetgeen nog rest van dit legaat over naar de tweede begunstigde (*verwachter*), die successierechten verschuldigd is op hetgeen hij of zij verkrijgt. De clause wordt veelal gecombineerd met een uitsluitings-clause, waardoor het legaat niet kan worden ingebracht in de gemeenschap of in rekening kan worden gebracht bij een verrekenbeding.²²⁵ Het restlegaat wordt veelal gebruikt indien een kind gehandicapt is, maar kan ook in de rechte lijn interessant zijn.²²⁶ De reserve is op dit vlak niet per se onoverkomelijk.²²⁷ Het Hof van Beroep te Antwerpen oordeelt dat *“het restlegaat geen verboden erfstelling over de hand is, geen afbreuk doet aan de reserve en evenmin een verboden beding over een nog niet opgevallen nalatenschap is”*.²²⁸

Op fiscaal vlak verloopt de eerste verkrijging van de *fidei-commis de residuo* volgens de normale regels. De tweede begunstigde is successierechten verschuldigd op hetgeen nog rest. Voor de berekening van de successierechten wordt hierbij echter rekening gehouden met de

²²³Het betreft een niet-limitatieve opsomming.

²²⁴Antwerpen 8 april 2015, *Limburgs Rechtsleven* 2015, 226.

²²⁵A.-L. VERBEKE en A. NIJS, *Vermogensplanning: praktisch en eenvoudig*, Antwerpen, Intersentia, 2012, 137.

²²⁶A.-L. VERBEKE en A. NIJS, *Vermogensplanning: praktisch en eenvoudig*, Antwerpen, Intersentia, 2012, 137. Op deze manier kunnen vermogensbestanddelen binnen de bloedlijn behouden blijven, zodat deze niet naar ‘de koude kant’ verdwijnen.

²²⁷M. PUELINCKX-COENE, “Hoe bezwaard is de eerste begunstigde van een fidei-commis de residuo? Is dat anders zo die een reservatair erfgenaam is van de erflater?”, *T.Not.* 2016, 331-335, nrs. 51-59.

²²⁸Antwerpen 8 april 2015, *Limburgs Rechtsleven* 2015, 226.

AFDELING I. TESTAMENT

verwantschapsband tussen de testator en de tweede begunstigde.²²⁹ In rechte lijn vormt dit geen probleem, nu de graad hierbij irrelevant is voor de toepasselijke tarieven (*supra* 52, nr. 76.).

Indien het restlegaat wordt gekoppeld aan een vervreemdingsverbod, is er sprake van een *erfstelling over de hand*.²³⁰ Artikel 896, lid 1 van het Burgerlijk Wetboek bepaalt echter uitdrukkelijk dat “*erfstellingen over de hand verboden zijn.*” Op dit principe bestaan er evenwel enkele uitzonderingen. Hoe dan ook dient men hierbij de reserve indachtig te zijn, nu deze vrij en onbelast moet toekomen aan de reservataire erfgenamen (*supra* 25, nr. 36.).

Aan de hand van een *duolegaat* of *legaat vrij van successierechten* kunnen de successierechten op de algemene legataris of erfgenaam worden afgeschoven.²³¹ De erflater kent een bijzonder legaat toe aan een persoon die hierop geen successierechten verschuldigd is. Deze last voor de algemeen legataris maakt geen legaat uit.²³² De techniek kan binnen de familie worden gebruikt, maar de erflater kan evenzeer een deel aan een goed doel schenken. Hij kan een goed doel aanstellen als algemeen legataris (dat een voordelig tarief geniet inzake successierechten) en een bijzonder legaat vrij van successierechten toekennen aan een familielid, goede buur of verre vriend.

De erflater kan tevens spelen met de *opdeling tussen blote eigendom en vruchtgebruik*. Hij kent bijvoorbeeld de blote eigendom van een bestanddeel in of een deel of geheel van de nalatenschap toe aan zijn kleinkind, maar laat het vruchtgebruik ervan na aan zijn kind. Dit vruchtgebruik kan levenslang zijn, maar ook tijdelijk. Het kan bijvoorbeeld uitdoven bij meerderjarigheid van het kleinkind. Ook de opname van een *termijn* of een *voorwaarde* in het testament behoort tot de mogelijkheden van de erflater.²³³

Kortom, de mogelijkheden zijn uitgebreid en de testeervrijheid reikt bijgevolg ver. Dit leidt

---

²²⁹ A.-L. VERBEKE en A. NIJS, *Vermogensplanning: praktisch en eenvoudig*, Antwerpen, Intersentia, 2012, 138.

²³⁰ De erfstelling over de hand betreft een dubbele beschikking bij schenking of bij testament waarbij op de bezwaarde een bewaarplicht en rust en het geschonkene respectievelijk het gelegateerde bij overlijden van de bezwaarde aan de verwachter toekomt. K. RUYSEN, “De erfstelling over de hand”, *Jura Falconis* 2006-07, 374.

²³¹ A.-L. VERBEKE en A. NIJS, *Vermogensplanning: praktisch en eenvoudig*, Antwerpen, Intersentia, 2012, 139-140

²³² Art. 64 W.Succ. en art. 2.7.1.0.10. VCF.

²³³ Het mag echter niet gaan om een ontbindende termijn van overlijden van de legataris. In dat geval is er immers sprake van een verboden erfstelling over de hand *ex art.* 896 BW.

tot de conclusie dat het testament als alternatief van de erfenissprong een prominente plaats verdient.

D. Successierechten

104. De heffing van successierechten vindt evenzeer plaats op hetgeen men bij testament verkrijgt (*supra* 52, Afdeling II). Artikel 2 van het Wetboek der Successierechten respectievelijk artikel 2.7.1.0.1. bepalen immers dat de rechten eveneens verschuldigd zijn bij uiterste wilsbeschikking. Een goed geredigeerd testament kan echter tot een flinke besparing aanleiding geven. Zelfs legateren aan de wettige erfgenamen kan interessant zijn indien hierdoor een opdeling per hoofd plaatsvindt. Ook bestaat – zoals hierboven reeds besproken – de mogelijkheid om een bijzondere legataris vrij te stellen van successierechten.

§2. Testament als alternatief

A. Burgerrechtelijk

105. De invoering van de vrijwillige erfenissprong stond niet gelijk aan de invoering van *generation skipping* binnen ons erfrecht. Door middel van een testament kan een grootouder reeds lange tijd zijn kleinkind(eren) begunstigen. In tegenstelling tot de vrijwillige erfenissprong, is de uiterste wilsbeschikking van de erflater gebonden door de erfrechtelijke aanspraken van de reservataire erfgenamen. Slechts het grootst beschikbaar deel kan aan de kleinkinderen bij wijze van legaat worden vermaakt.²³⁴ Wordt het voorbehouden erfdeel overschreden, dan kan de inkorting worden gevorderd. De reserve wordt op deze manier gewaarborgd, al gaat deze bescherming ten koste van de testeervrijheid. De legaten zullen slechts worden toegekend wanneer en in de mate dat na aftrek van de schenkingen buiten erfdeel nog een beschikbaar deel overblijft. Ook de vrijwillige erfenissprong is slechts mogelijk indien de erfgenamen hun reservatair erfdeel afstaan aan hun kinderen, maar hier kan met goede afspraken een mouw aan worden gepast (zie ook *infra* 77, nr. **110.**).

Een gedeeltelijke erfenissprong kan aan de hand van een testamentaire beschikking worden gerealiseerd. De drempel ligt bijgevolg een stuk lager dan het geval is bij de vrijwillige

---

²³⁴E. ADRIAENS, “De wet van 10 december 2012 inzake de erfonwaardigheid, de giften, de huwelijksvoordelen en de plaatsvervulling”, *Notariaat* 2013, afl. 7, 7.

AFDELING I. TESTAMENT

erfenissprong. Eventueel in combinatie met andere vormen van successieplanning, is het testament op burgerrechtelijk vlak alleszins een volwaardig alternatief.

106. De begunstiging van de kleinkinderen kan evenzeer gebeuren aan de hand van een last die wordt opgelegd ten aanzien van de kinderen bij testament of bij schenking. Indien een dergelijke begunstiging vorm krijgt aan de hand van een testament, krijgt dit de toepasselijke benaming ‘Ik-opa-testament’. De wettelijke basis bevindt zich in de artikelen 1048 (in de rechte lijn) en 1049 (in de zijlijn) van het Burgerlijk Wetboek.²³⁵ Ook hierbij wordt een gedeeltelijke erfenissprong tot stand gebracht.

107. Ingevolge de wettelijke devolutie gebeurt de verdeling van de nalatenschap onder bloedverwanten bij staken. Grootouders wensen daarentegen veelal hun kleinkinderen gelijk te behandelen, onafhankelijk van de grootte van het gezin waarin het kleinkind zich bevindt. Bij het opstellen van een testament kan de grootouder er dan ook opteren voor een verdeling per hoofd.

108. Wanneer de nalatenschap wordt verdeeld ingevolge de testamentaire devolutie ligt de keuze geheel bij de erflater. Daar waar de grootouders geheel afhankelijk zijn van de wil van hun kinderen om de vrijwillige erfenissprong te realiseren (*supra* 63, nr. 89.), hebben ze bij een testament de touwtjes volledig zelf in handen. Zij zijn op deze manier zeker dat er een (gedeeltelijke) sprong zal plaatsvinden.²³⁶ Hier dient men echter de vooruitzichten van de erfgenamen die ingevolge de wettelijke devolutie tot de nalatenschap komen, indachtig te blijven.

B. Fiscaalrechtelijk

109. Op fiscaal vlak scoort het testament *ogenschijnlijk* opmerkelijk beter dan de vrijwillige erfenissprong. Oud artikel 68 van het Wetboek der Successierechten zal geen invloed hebben op de berekening van de successierechten.²³⁷ De berekening gebeurt bijgevolg per

---

²³⁵Daar *generation skipping* in de zijlijn in deze bijdrage achterwege wordt gelaten, komt art. 1049 verder niet aan bod.

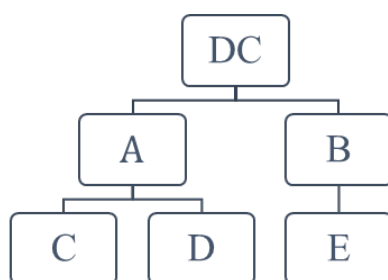
²³⁶K. WILLEMS en S. TAILLIEU, “De recente wijzigingen inzake de erfonwaardigheid, het verval van huwelijksvoordelen, de herroeping van giften wegens ondankbaarheid en de plaatsvervulling”, *T.Not.* 2013, 535-536, nr. 40.

²³⁷K. WILLEMS en S. TAILLIEU, “De recente wijzigingen inzake de erfonwaardigheid, het verval van huwelijksvoordelen, de herroeping van giften wegens ondankbaarheid en de plaatsvervulling”, *T.Not.* 2013, 535-536, nr. 40.

hoofd en leidt tot een onmiddellijk fiscaal voordeel.²³⁸

Onderstaand voorbeeld vergelijkt praktisch de vrijwillige erfenissprong met een testament in het Vlaams Gewest. Aan de hand van dit voorbeeld kan worden aangetoond dat schijn soms bedriegt.

Voorbeeld

Figuur IV.1: Testament als alternatief voor de vrijwillige erfenissprong

De nalatenschap van de overledene omvat 450.000 EUR aan onroerende goederen en 450.000 EUR aan roerende goederen. Ingevolge de vrijwillige erfenissprong verkrijgt de schatkist 69.000 EUR uit deze nalatenschap. Stel echter dat grootvader het beschikbaar deel van 150.000 EUR aan onroerende goederen en 150.000 EUR aan roerende goederen gelijk verdeelt over de drie kleinkinderen bij testament. De berekening gebeurt per hoofd en dus blijven alle kleinkinderen binnen het tarief van 3%, waardoor zij samen slechts 9.000 EUR verschuldigd zijn. De kinderen verkrijgen hun reserve en betalen hierop elk 21.000 EUR aan successierechten. In totaal zijn de erfgenamen en legatarissen gehouden tot betaling van een erfbelasting van 51.000 EUR. Op een nalatenschap van 900.000 EUR realiseert men een onmiddellijk voordeel van 18.000 EUR.

Evenwel zal een tweede maal erfbelasting verschuldigd zijn indien A en B komen te gaan. Het aandeel van A en B in de nalatenschap van DC komt bovenop hun eigen vermogen en wordt dus aan de hoogst toegepaste tarieven belast. In de hypothese waarin A en B geen eigen vermogen hebben, zal zonder fiscale planning reeds 18.000 EUR aan erfbelasting verschuldigd zijn, i.e. de initiële besparing wanneer men niet voor de vrijwillige erfenissprong, maar wel voor het testament opteert.

²³⁸ *Contra supra* 61, nr. 84.

AFDELING I. TESTAMENT

Hoewel het testament waarbij de kleinkinderen worden begunstigd een onmiddellijk fiscaal voordeel oplevert, kan zij op termijn zuur opbreken. Zonder bijkomende successieplanning wint de vrijwillige erfenissprong hoe dan ook de fiscaalrechtelijke race van het testament. Maar zelfs indien men verder nadenkt over successieplanning, hinkt de vrijwillige erfenissprong niet per se achterop. Alles hangt af van de concrete samenstelling van de nalatenschappen van grootouder en ouder.

Voorbeeld

A en B hebben elk 150.000 EUR aan roerend goed en 150.000 EUR aan onroerend goed in handen. De roerende goederen kunnen desgevallend bij handgift vrij van enige rechten worden vermaakt, al zijn hieraan de nodige risico's verbonden (*infra* 81, nr. 117.). Het onroerend goed kan daarentegen onmogelijk zonder heffing overgaan van vermogen. In de ideale situatie slaagt men erin het onroerend goed te schenken aan 3%, zoals *in casu* het geval is. 9.000 euro schenkbelasting zijn op deze overgangen verschuldigd. Deze besparing zal in de praktijk niet steeds worden gerealiseerd.

110. Uiteraard kan de toekomstige erflater in zijn testament (bijna) alles nalaten aan zijn kleinkinderen. Indien de kinderen hun reservataire aanspraken niet inroepen, zal het testament hetzelfde resultaat teweegbrengen als de vrijwillige erfenissprong, maar aan een fiscaal voordeliger tarief. (Oud) artikel 68 van het Wetboek der Successierechten speelt in dat geval immers niet. Ook in geval van de vrijwillige erfenissprong moeten zij bereid zijn afstand te doen van hun reserve. Roepen zij alsnog hun aanspraken in, dan worden de legaten gereduceerd tot het beschikbaar deel (*supra*). Gaat de toekomstige erflater voorbij aan zijn kinderen door hen zonder hun medeweten bij testament te onterven, dan is dit een reëel risico. Een goede communicatie binnen de familie levert dan ook de beste resultaten op vlak van successieplanning. Het testament *kan* een betere uitkomst bieden indien de familiale banden sterk zijn.

111. De legaten kunnen gebeurlijk worden ingekort om de reserve te vrijwaren. Bij de heffing van de successierechten wordt in voorkomend geval rekening gehouden met eventuele inkorting van de legaten.²³⁹

²³⁹R. DEBLAUWE, *Inleiding tot de Successierechten*, Herentals, KnopsPublishing, 2013, 26, nr. 43.

§3. Combinatie van testament met vrijwillige erfenissprong

112. De combinatie van een legaat aan de kinderen en een vrijwillige erfenissprong is perfect mogelijk. De erflater kent in zijn testament zijn kinderen bijvoorbeeld een legaat toe ten belope van hun reserve. Bij het overlijden kunnen de kinderen het legaat aanvaarden, maar de nalatenschap op grond van de wettelijke devolutie verwerpen.²⁴⁰ Een erfgerechtigde die in een testament wordt aangeduid als legataris, kan de rechten die voortvloeien uit deze twee hoedanigheden immers splitsen.²⁴¹

De voordelen van deze werkwijze op burgerrechtelijk vlak zijn noemenswaardig. Ten eerste realiseert men op deze manier een gedeeltelijke vrijwillige erfenissprong. Zoals eerder aangehaald vormt dit een struikelblok om over te gaan tot de vrijwillige erfenissprong (*supra* 62, nr. **86.**). Deze bekommernis met betrekking tot de plaatsvervulling na verwerping wordt aldus verholpen. Aangezien het kind een deel van het vermogen in handen krijgt, ligt de drempel om tot verwerping over te gaan een stuk lager (*supra* 62, nr. **87.**).

Bovendien houdt de erflater de gelden tot aan zijn overlijden in handen, daar waar hij bij een schenking afstand moet doen van een deel van zijn vermogen (*infra* 95, nr. **140.**). Tot slot laat de erflater de keuze in handen van zijn kinderen. Enerzijds leidt dit ertoe dat zij zelf kunnen beslissen of zij de gelden zelf nodig hebben, dan wel een deel wensen af te staan aan hun kinderen. Anderzijds biedt dit de mogelijkheid om op het moment van het overlijden te bepalen of de vererving ten aanzien van de kleinkinderen wenselijk is. Het kind weet immers best of er binnen zijn staak nog kleinkinderen zullen bijkomen en of de kleinkinderen over voldoende maturiteit beschikken om een aandeel in een nalatenschap te verkrijgen (*supra* 63, nr. **90.**).

Uiteraard mogen de nadelen van deze successieplanning niet in de vergetelheid geraken. Deze combinatie is immers niet volledig rozengeur en maneschijn. Het kind kan zich eventueel ‘gepasseerd’ voelen indien het de keuze wordt ontnomen, maar het feit dat de beslissing in diens handen ligt, is een dubbeltje op zijn kant. Het is onzeker of de erfgenamen daadwerkelijk

²⁴⁰A. SCHIKS en A. VANISTERBEEK, *Traité-formulaire de la pratique notariale*, Deel IV, *Droit civil*, Brussel, 1927, 123-125, nr. 635 en A. VAN HECKE, “Les conséquences fiscales de la substitution. Rappel des principes”, *RTDF* 2013, 684.

²⁴¹C. DE WULF, “Nieuwe bevoegdheden voor de notaris. De akten van aanvaarding onder voorrecht van boedelbeschrijving en van verwerping van nalatenschappen”, *T.Not.* 2014, 510, nr. 64.

AFDELING II. SCHENKING

de nalatenschap zullen verwerpen. Wilt de grootouder zeker zijn dat de kleinkinderen een aandeel in zijn nalatenschap verkrijgen, dan zal hij aan hen een legaat moeten toekennen. Op fiscaal vlak is deze methode evenmin een grote winnaar. Zowel bij een testament als bij de vrijwillige erfenissprong zullen de erfgenamen op het volledige vermogen successierechten betalen. Door oud artikel 68 van het Wetboek der Successierechten kunnen deze voor de kleinkinderen bovendien buiten proportie zijn.

113. De erflater kan evenzeer aan de kleinkinderen een legaat toekennen, waarna de kinderen de nalatenschap ingevolge de wettelijke devolutie verwerpen. Op deze manier wordt een volledige erfenissprong gerealiseerd, maar worden de fiscale gevolgen hiervan gereduceerd. De erflater is zeker dat aan zijn kleinkinderen tenminste het beschikbaar deel zal toekomen, en laat de keuze voor het overige in handen van de kinderen.

Afdeling II Schenking

114. Wanneer het vermogen overgaat bij overlijden ingevolge vererving of bij testament, betalen de erfgenamen zich blauw aan successierechten. Een overdracht bij leven is bijgevolg fiscaal een stuk interessanter. De schenking wordt steeds geponeerd als het pronkstuk inzake successieplanning. In wat volgt wordt nagegaan hoe interessant de schenking daadwerkelijk is en waar de eventuele addertjes onder het gras zitten.

Vooreerst wordt nagegaan welke vormen de schenking kan aannemen. Als alternatief voor de vrijwillige erfenissprong worden de modaliteiten eveneens belicht. Ook het fiscale luik kan niet in de analyse ontbreken. Op een schenking zijn geen successierechten, maar wel schenkingsrechten van toepassing. Voor roerende goederen kennen de gewesten een laag en vlak tarief. Voor onroerende goederen hanteren zij progressieve tarieven, die evenwel een stuk lager liggen dan deze inzake successierechten. In de drie gewesten bestaat daarenboven de mogelijkheid om een handgift van roerend goed vrij van belastingen te verrichten. Evenwel dient men op fiscaal vlak rekening te houden met enkele nare gevolgen van een overlijden binnen de drie jaar nadat de schenking heeft plaatsgevonden. De fictiebepaling *ex* (oud) artikel 7 van het Wetboek der Successierechten en het progressievoorbehoud kunnen immers roet in het eten gooien.

Ook de schenking kan als alternatief voor de vrijwillige erfenissprong worden gebruikt. In tegenstelling tot de vrijwillige erfenissprong, dient de schenker onmiddellijk afstand te doen van het geschonkene. Er wordt nagegaan in welke mate hieraan kan worden verholpen, zodat de schenking alsnog een waardig alternatief kan vormen. In deze context kan (oud) artikel 4, 3° van het Wetboek der Successierechten niet over het hoofd worden gezien. Hoe dan ook ligt ook hier het initiatief in handen van de toekomstige erflater. Aan het einde van deze afdeling komen de schenking en de vrijwillige erfenissprong samen.

§1. Rechtsfiguur

A. Algemeen

115. Artikel 894 van het Burgerlijk Wetboek definieert een schenking onder levenden als “*een akte waarbij de schenker zich dadelijk en onherroepelijk van de geschonken zaak ontdoet ten voordele van de begiftigde die ze aanneemt.*” De schenking is – in tegenstelling tot wat de wettelijke definitie doet vermoeden – een overeenkomst, die voor haar totstandkoming de toestemming van schenker en begiftigde vereist.²⁴²

Twee constitutieve bestanddelen liggen de schenking ten grondslag.²⁴³ Enerzijds bestaat de schenking uit een materieel element, met name een dadelijke en onherroepelijke verarming van de schenker en een verrijking van de begiftigde. Tussen deze verarming en verrijking bestaat een causaal verband. Anderzijds dient een intentioneel element aanwezig te zijn, i.e. de *animus donandi* (de formele wil tot schenken). Het bewijs van de werkelijkheid zal in voorkomend geval leiden tot de kwalificatie van ‘schenking’.

B. Soorten schenkingen

116. Een schenking kan plaatsvinden in verschillende vormen en hoedanigheden. Ten eerste is er de rechtstreekse schenking, welke de wetgever voor ogen had met de rechtsfiguur. Daarnaast kan men gebruik maken van een onrechtstreekse schenking. Tot slot kan men zich schuldig maken aan de verboden vorm van schenkingen, met name de vermomde schenking.

---

²⁴²C. DECLERCK, W. PINTENS en K. VANWINCKELEN, *Schets van het familiaal vermogensrecht*, Brugge, die Keure, 2015, 229, nr. 554.

²⁴³M. PUELINCKX-COENE, R. BARBAIX en N. GEELHAND, “Overzicht van rechtspraak. Giften (1999-2011)”, *TPR* 2013, 359-360, nr. 225.

AFDELING II. SCHENKING

De schenking wordt bedrieglijk voorgesteld als een andere rechtshandeling.²⁴⁴ De betrokkenen kunnen hier burgerrechtelijk gezien rechtsgeldig toe overgaan, maar maken zich in een dergelijk geval schuldig aan simulatie, hetgeen fiscaal misbruik uitmaakt.²⁴⁵

117. Bij de *rechtstreekse schenking* of *schenking pur sang* ontdoet de schenker zich dadelijk en onherroepelijk van het geschonken goed en aanvaardt de begiftigde deze schenking.²⁴⁶ Evenwel kan van het onherroepelijk karakter worden afgeweken door het verbinden van een last aan de gedane schenking. Dit is meteen een prerogatief van de rechtstreekse, notariële schenking.

De rechtstreekse schenking dient te worden opgenomen in een notariële akte, tenzij de schenker en de begiftigde gebruik maken van een handgift. Een handgift is (uiteraard) enkel mogelijk voor de schenking van roerende goederen.²⁴⁷ De gift van hand tot hand is een overeenkomst die niet ter registratie dient te worden voorgelegd. Evenwel doet men er goed aan een document op te stellen waarin de schenking wordt opgenomen met het oog op bewijs en eventuele latere registratie.²⁴⁸ De schenking komt echter niet tot stand op basis van dit document. Het betreft louter een buitengerechtigde bekentenis te hebben geschonken door de schenker en een buitengerechtigde bekentenis de schenking te hebben verkregen door de begiftigde. Daarnaast moet de begiftigde indachtig zijn dat de fiscus eventueel belastingen kan heffen ingevolge tekenen en indiciën.²⁴⁹

Aan een rechtstreekse schenking die wordt opgenomen in een notariële akte zijn uiteraard kosten verbonden, met name de notariskosten, de honoraria, de registratierechten en de schenkingsrechten. Om enig idee te krijgen van de kosten verbonden aan een schenking, kan men gebruikmaken van de *tool* op de website notaris.be.²⁵⁰

---

²⁴⁴Men stelt bijvoorbeeld de rechtshandeling voor als een koop van onroerend goed, waarop in het Vlaams Gewest het vlak tarief van 10% verschuldigd is. Vervolgens scheldt de verkoper de schuld van de koper kwijt. Op die manier wordt men niet onderworpen aan de progressieve belasting op de schenking van onroerend goed.

²⁴⁵De vermomde schenking vormt bijgevolg geen volwaardig alternatief en wordt evenmin als dusdanig beschouwd verder in deze bijdrage.

²⁴⁶De schenking tussen echtgenoten is daarentegen altijd herroepbaar, tenzij de schenking in het huwelijkscontract wordt gedaan. Bovendien kan een schenking worden herroepen wegens ondankbaarheid ten aanzien van de schenker.

²⁴⁷De overgang van onroerend goed dient immers altijd te worden geregistreerd.

²⁴⁸Enerzijds is het niet ondenkbaar dat later discussie ontstaat over de vraag of de rechtshandeling al dan niet met begiftigingsinzicht heeft plaatsgevonden. Anderzijds kan de (latere) registratie plaatsvinden met het progressievoorbehoud in het achterhoofd (*infra* 90, nr. 133.).

²⁴⁹Art. 341 WIB 1992.

²⁵⁰Zie www.notaris.be/rekenmodules/schenkings/source

De schenking van een onroerend goed moet steeds bij notariële akte gebeuren en is bijgevolg steeds aan de registratieformaliteit onderworpen. De overgang van een onroerend goed bij schenking zal dus in elk geval leiden tot het heffen van schenkingsrechten (*infra* 87, 1.). In geval van roerende goederen zijn de schenkingsrechten pas verschuldigd bij registratie. Deze registratie is verplicht in geval van een notariële akte. In andere gevallen kunnen de begiftigden hier vrijwillig toe overgaan.

118. De *onrechtstreekse schenking* vindt plaats aan de hand van een neutrale akte en niet door middel van een schenkingsakte. De akte heeft een eigen autonoom en abstract statuut dat definitief is en dat een voordeel toekent, alhoewel dit niet haar specifieke of exclusieve functie is.²⁵¹ Daar waar de onrechtstreekse schenking niet aan de vormvereisten van een rechtstreekse schenking dient te voldoen,²⁵² zullen de grondvoorwaarden *ex* artikel 894 van het Burgerlijk Wetboek wel moeten vervuld zijn.²⁵³

Verschillende rechtshandelingen komen in aanmerking om te fungeren als zijnde de ‘neutrale akte’ in het kader van een onrechtstreekse schenking. Ten eerste kan men gebruikmaken van een kwijtschelding, zonder dat er sprake is van simulatie. Iemand verricht bijvoorbeeld enkele klusjes en als dank wordt hem of haar een schuld kwijtgescholden. Daarenboven kan worden gebruikgemaakt van een beding ten behoeve van een derde. Schoolvoorbeeld hierbij is de levensverzekering. Op deze rechtsfiguur wordt ingegaan in een afzonderlijke afdeling (Afdeling III). Hoewel algemeen gezien als een geldige onrechtstreekse schenking,²⁵⁴ dienen de nodige kanttekeningen hierbij te worden gemaakt. Ten derde kan de bankgift dienen als schenkingsvorm. Een bankoverschrijving is dé manier om een onrechtstreekse schenking te verwezenlijken. Men kan immers onmogelijk achterhalen waarom de overschrijving heeft plaatsgevonden en de schenker kan hier niet op terugkomen. Vervolgens kan ook de afstand van recht een schenking uitmaken. Dit is bijvoorbeeld het geval indien de langstlevende

---

Na het ingegeven van enkele gegevens (o.m. het bedrag van de schenking, het aantal schenkers en begiftigden en de onderlinge verwantschap) geeft de *tool* indicatief aan hoeveel schenkingsrechten, honoraria en overige (administratieve) kosten verschuldigd zullen zijn.

²⁵¹Zie M. PUELINCKX-COENE, R. BARBAIX en N. GEELHAND, “Overzicht van rechtspraak. Giften (1999-2011)”, *TPR* 2013, 585-589, nrs. 525-530.

²⁵²In voorkomend geval zullen de vormvereisten van de gekozen autonome rechtshandeling wel moeten worden voldaan.

²⁵³M. PUELINCKX-COENE, R. BARBAIX en N. GEELHAND, “Overzicht van rechtspraak. Giften (1999-2011)”, *TPR* 2013, 588, nr. 529.

²⁵⁴M. PUELINCKX-COENE, R. BARBAIX en N. GEELHAND, “Overzicht van rechtspraak. Giften (1999-2011)”, *TPR* 2013, 593-594, nr. 538.

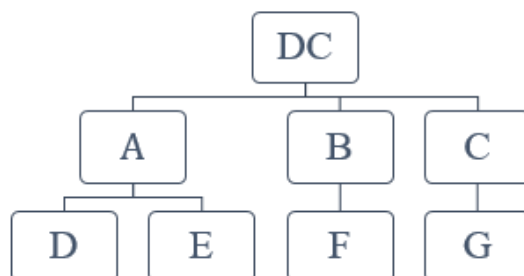
echtgenoot afstand doet van zijn vruchtgebruik ten voordele van de kinderen. Ook de betaling van andermans schuld kan ten slotte een onrechtstreekse schenking uitmaken.

C. Modaliteiten

119. Een schenking kan plaatsvinden als voorschot op erfdeel of buiten erfdeel. Een schenking *als voorschot op erfdeel* kan enkel plaatsvinden ten aanzien van de erfgerechtigden. De schenker heeft hiermee niet de bedoeling de gelijkheid tussen de verschillende erfgerechtigden te verstoren. Aan de hand van de inbreng wordt dit voordeel ten aanzien van de andere erfgenamen rechtgetrokken bij het overlijden.

Een schenking *buiten erfdeel of bij vooruitmaking* kan plaatsvinden zowel ten aanzien van erfgerechtigden als ten aanzien van niet-erfgerechtigden. De erfgerechtigde die een schenking buiten erfdeel verkrijgt, zal niet gehouden zijn tot de inbreng van deze schenking. De gelijkheid tussen de verschillende erfgerechtigden wordt zo doorbroken. Ten aanzien van niet-erfgerechtigden zal er steeds sprake zijn van een schenking buiten erfdeel. Hoewel de begunstigde van een schenking bij vooruitmaking zich geen zorgen moet maken om de inbreng, zal de schenker gebonden zijn door de voorbehouden erfdelen van eventuele reservataire erfgenamen. Gebeurlijk kunnen zij de inkorting vorderen indien hun reserve door deze schenkingen is aangetast. Het onderscheid tussen een schenking als voorschot op erfdeel en buiten erfdeel wordt duidelijk aan de hand van een voorbeeld.

Voorbeeld

Figuur IV.2: Onderscheid tussen de schenking als voorschot op erfdeel en de schenking buiten erfdeel

Decujus overlijdt in 2017 door een hartfalen en laat drie kinderen (A, B en C) en vier kleinkinderen (D, E, F en G) na. De overledene was tijdens het leven welgesteld en laat anderen hier graag in delen. Bij de samenstelling van de fictieve massa moeten bijgevolg de schenkingen in rekeningen worden gebracht. Bij zijn overlijden in 2017 beschikt de grootvader over 2.000.000 EUR aan roerende goederen en een villa ter waarde van 500.000 EUR. In 2003 beslist dochter A een kleine zaak op te starten en hiervoor krijgt zij een schenking van 200.000 EUR van haar vader. Om de gelijkheid binnen de familie te bewaren, doet hij de schenking als voorschot op erfdeel. In 2005 komt hij tot het besluit dat er geen kleinkinderen meer bij zullen komen en schenkt aan zijn vier oogappels D, E, F en G elk een mooie som van 100.000 euro. In 2013 wordt grootvader ernstig ziek. Zoon C geeft zijn job op om voltijds voor zijn zieke vader te kunnen zorgen. Grootvader is zijn zoon C erg dankbaar en doet hem in 2014 een schenking van 400.000 EUR buiten erfdeel. Grootvader komt er opnieuw bovenop en ontmoet in 2016 de liefde van zijn leven. In datzelfde jaar doet hij de vrouw een schenking van 1.000.000 EUR.

De fictieve massa wordt samengesteld en bedraagt 4.500.000 EUR. *Decujus* had drie kinderen, zodat de individuele reserve 1.125.000 EUR bedraagt. De globale reserve loopt op tot 3.375.000 EUR, zodat nog een beschikbaar gedeelte van 1.125.000 EUR rest.

De schenking aan A vond plaats als voorschot op erfdeel en dient bijgevolg te worden ingebracht. De schenking aan de vier kleinkinderen moet worden aangerekend op het beschikbaar deel, zodat grootvader na 2005 nog over 725.000 EUR kon beschikken. De schenking aan C werd gedaan buiten erfdeel en het beschikbaar deel wordt zo tot 325.000 EUR gereduceerd. De grote liefde verkreeg een schenking van 1.000.000 EUR, hetgeen de reserve van de kinderen aantast. A, B en C vorderen de inkorting, waardoor de vrouw in kwestie ‘slechts’ 325.000 EUR overhoudt.

AFDELING II. SCHENKING

A verkrijgt nog 925.000 EUR uit de nalatenschap van haar vader, B en C bekomen hun reserve, met name elk 1.125.000 EUR. Daar waar de schenking van dochter A op haar erfdeel wordt aangerekend, verkrijgt zoon C de schenking bovenop zijn erfdeel.

120. Naast het restlegaat (*supra* 72, nr. **103.**), bestaat evenzeer de *restschenking*. In de schenkingsakte stipuleert de schenker dat hij of zij schenkt aan de bezwaarde en dat hetgeen bij diens overlijden nog overblijft van de schenking naar de verwachter gaat. De beschikingsbevoegdheid van de bezwaarde kan worden beperkt tot beschikkingen ten bezwarende titel. Een restschenking kan op fiscaal vlak worden beschouwd als een restlegaat indien aan de voorwaarden *ex* (oud) artikel 7 van het Wetboek der Successierechten wordt voldaan. De bepaling werd overgenomen in artikel 2.7.1.0.5., §1, eerste lid van de Vlaamse Codex Fiscaliteit en omvat volgend wettelijk vermoeden.

*“De goederen waarvan de bevoegde entiteit van de Vlaamse administratie het be-
wijs levert dat de erflater er kosteloos over beschikte gedurende de drie jaar vóór
zijn overlijden, worden geacht deel uit te maken van zijn nalatenschap, tenzij de
beoordeling onderworpen is aan de schenkbelasting of het registratierecht op de
schenkingen onder de levenden. De erfgenamen of legatarissen hebben een ver-
haalsrecht ten aanzien van de begiftigde voor de successierechten die op die goede-
ren voldaan zijn.”*

Wordt de eerste schenking (naar de eerste begiftigde) als legaat aanzien, dan zal ook de tweede schenking (naar de tweede begunstigde) als dusdanig worden beschouwd. De Vlaamse Rulingcommissie heeft dit reeds uitdrukkelijk bepaald.²⁵⁵

121. Ook bij schenkingen zijn de opties talrijk. Een modaliteit die vaak aan een schenking wordt verbonden is het *beding van conventionele terugkeer*. Het beding fungeert als ontbindende voorwaarde indien de begiftigde voor de schenker komt te overlijden. De bedongen terugkeer kan beperkt worden of aan voorwaarden onderworpen. Het is evenzeer mogelijk

²⁵⁵Vlaamse voorafgaande beslissing van 9 november 2015, nr. 15003.

“Art. 2.7.1.0.5 VCF voorziet dat de erfbelasting van toepassing is als de schenker, (...) overlijdt binnen de drie jaar na de schenking. In dat geval wordt de schenking fiscaal gezien als een legaat met fideïcommis waardoor zowel op de eerste schenking (bij het overlijden van de schenker (...)) als op de tweede schenking (bij het overlijden van de eerste begiftigde) erfbelasting verschuldigd is. Bij het overlijden van de eerste begiftigde zal er opnieuw een aangifte moeten worden ingediend m.b.t. de nalatenschap van de schenker (...).”

Zie in dezelfde zin Vlaamse voorafgaande beslissing van 22 februari 2016, nr. 16007.

de voorwaarde van een *lijfrente* aan een schenking te verbinden. Daarnaast kan een *vervreemdingsverbod* worden opgelegd, al is voorzichtigheid hierbij aangewezen. De rechtspraak en rechtsleer verbinden aan de geldigheid van een vervreemdingsverbod twee cumulatieve voorwaarden. Op straffe van nietigheid moet het verbod een rechtmatig belang dienen en beperkt zijn in de tijd.²⁵⁶ Bovendien dient men hierbij rekening te houden met de reservataire aanspraken, die vrij en onbelast moeten blijven (*supra* 25, nr. 36.). De schenker kan zich ook het *vruchtgebruik* van het geschonken goed voorbehouden. Desalniettemin bestaat deze mogelijkheid niet in geval van een handgift.²⁵⁷

D. Schenkingsrechten in de rechte lijn

122. Opnieuw verschillen de gewesten in terminologie. In Vlaanderen wordt de term ‘schenkelasting’ gehanteerd, terwijl men in Brussel en Wallonië naar oude federale traditie spreekt over ‘registratierechten op schenkingen’. De algemene term die verder wordt gebruikt is ‘schenkingsrechten’.

123. Schenkingsrechten vallen onder de bevoegdheid van de gewesten. Artikel 3, 7° BFW maakt van “*het registratierecht op de schenkingen onder de levenden van roerende of onroerende goederen door een rijksinwoner*” een gewestelijke belasting. Het gewest dat *in concreto* bevoegd is, wordt bepaald aan de hand van dezelfde lokalisatiecriteria als bij de successierechten (*supra* 52, nr. 74.). Op grond van artikel 5 BFW is de fiscale woonplaats van de schenker doorslaggevend.²⁵⁸ Indien de fiscale woonplaats van de schenker tijdens de periode van vijf jaar voor de schenking op meer dan één plaats in België gelegen was, dan worden zij gelokaliseerd “*op de plaats in België waar zijn fiscale woonplaats tijdens de voormelde periode het langst gevestigd was.*”

---

²⁵⁶In Frankrijk heeft de rechtspraak en rechtsleer een nieuwe visie ontwikkeld, die uiteindelijk heeft geleid tot de invoering van artikel 900-1 van de Code civil. De mogelijkheid tot een tijdelijke beperking met een ernstig, legitiem doel is voortaan wettelijk voorzien in Frankrijk. Hoewel de wetgeving nog niet in deze zin is aangepast, besluit SAGAERT dat een meerderheidsstrekking binnen de rechtsleer en rechtspraak inmiddels aanvaardt dat een dergelijke beperking mogelijk is indien zij op straffe van nietigheid een rechtmatig belang dient en beperkt is in de tijd.

V. SAGAERT, “Nieuwe perspectieven op het eigendomsrecht na twee eeuwen Burgerlijk Wetboek” in P. LECOCQ e.a. (eds.), *Zakenrecht*, Brugge, die Keure, 2005, 47 en 49-52, nrs. 6 en 8-11.

²⁵⁷Zie N. GEELHAND, “Handgift met voorbehoud van vruchtgebruik”, *TFR* 2006, 475.

²⁵⁸Voor schenkingen onder de levenden van in België gelegen onroerende goederen door een niet-rijksinwoner bepaalt de ligging van het onroerend goed het bevoegde Gewest (*lex rei sitae*).

AFDELING II. SCHENKING

1. Schenkingsrechten in de drie gewesten

124. De drie gewesten delen roerende goederen en onroerende goederen op voor de berekening van schenkingsrechten. Ze laten hierbij progressieve tarieven los op schenkingen van onroerend goed en een vlak tarief op schenkingen van roerend goed. Zowel het Vlaams Gewest als het Brussels Hoofdstedelijk Gewest maken daarbij vervolgens een onderscheid in tarifiering tussen enerzijds de schenkingen in rechte lijn en tussen partners (1) en anderzijds ten aanzien van anderen (2). Het Waalse Gewest kent voor onroerende goederen vier categorieën, met name in rechte lijn en tussen echtgenoten en samenwonenden (1), tussen broers en zussen (2), tussen ooms of tantes en neven of nichten (3) en een restcategorie (4). De schenking van roerende goederen kent daarentegen een tarifiering met drie onderscheiden categorieën, waarbij de tweede en de derde categorie worden samengenomen. De schenkbelasting in rechte lijn wordt voor de drie gewesten achtereenvolgens behandeld.²⁵⁹ Zij zullen verschuldigd zijn door de begiftigde als belastingplichtige.

a. Vlaams Gewest

125. De schenking van onroerend goed in het Vlaams Gewest is op grond van artikel 2.8.4.3.1 van de Vlaamse Codex Fiscaliteit aan onderstaande tarieven onderhevig. De nieuwe, verlaagde tarieven zijn sinds 1 juli 2015 van toepassing.²⁶⁰

Tabel IV.1: Schenkbelasting in de rechte lijn in het Vlaams Gewest voor onroerend goed

Belastbaar erfdeel (EUR)	Tarief
0,01 - 150.000,00	3 %
150.000,01 - 250.000,00	9 %
250.000,01 - 450.000,00	18 %
Boven de 450.000,00	27 %

Worden tussen dezelfde partijen binnen de drie jaar verschillende onroerende goederen geschonken, dan geldt een progressievoorbehoud inzake de schenkingsrechten conform artikel 2.8.3.0.3., §1, lid 1 van de Vlaamse Codex Fiscaliteit.²⁶¹

²⁵⁹De tarieven in de zijlijn ('anderen') worden ook hier buiten beschouwing gelaten.

²⁶⁰Art. 26 *j*° 61, 4° decreet van 3 juli 2015 houdende bepalingen tot begeleiding van de aanpassing van de begroting 2015, *BS* 15 juli 2015.

²⁶¹Dit geldt evenwel niet indien de schenking werd vrijgesteld als beroepsmatig activa geïnvesteerd in een

126. Voor roerende goederen dient men in principe geen schenkbelasting op te hoesten. Het is perfect mogelijk om een handgift te doen zonder hier rechten op verschuldigd te zijn. Hierbij dient men echter rekening te houden met de fictiebepaling conform (oud) artikel 7 van het Wetboek der Successierechten (*infra* 89 en 92, nrs. **132.** en **138.**). Wordt een schenking van roerend goed geregistreerd, dan geldt in de rechte lijn een vlak belastingtarief van 3% conform artikel 2.8.4.1.1, §2, 1° van de Vlaamse Codex Fiscaliteit.

b. Waals Gewest

127. In de rechte lijn zijn de volgende tarieven *ex* artikel 131 van de Waalse versie van het Wetboek der registratie-, hypotheek- en griffierechten van toepassing.

Tabel IV.2: Registratierechten op de schenkingen in de rechte lijn in het Waals Gewest voor onroerend goed

Belastbaar erfdeel (EUR)	Tarief
0,01 - 25.000,00	3 %
25.000,01 - 100.0000,00	4 %
100.000,01 - 175.000,00	9 %
175.000,01 - 200.000,00	12 %
200.000,01 - 400.000,00	18 %
400.000,01 - 500.000,00	24 %
Boven de 500.000,00	30 %

Indien de schenker zijn woning schenkt in rechte lijn, zullen verlaagde tarieven en een vrijstelling van toepassing zijn op grond van artikel 131*ter* van het Wetboek der registratie-, hypotheek-, en griffierechten. De vrijstelling bedraagt 12.500 EUR en wordt vermeerderd met een bijkomend bedrag van 12.500 EUR indien het bruto-aandeel van de begiftigde het bedrag van 125.000 EUR niet overschrijdt.²⁶²

128. Artikel 131*bis*, §1 van het Wetboek der registratie-, hypotheek-, en griffierechten bepaalt in afwijking van artikel 131 dat de schenkingen onder levenden van roerende goederen aan vlakke tarieven worden onderworpen. In de rechte lijn zullen de begiftigden een evenredig recht van 3,3% verschuldigd zijn.

---

familiale onderneming, aldus het tweede lid.

²⁶²De regeling sluit aan bij eenzelfde regime inzake successierechten (*supra* 55, nr. **79.**).

AFDELING II. SCHENKING

c. Brussels Hoofdstedelijk Gewest

129. De tarieven *ex* artikel 131, §1 van het Wetboek der registratie-, hypotheek-, en griffierechten zoals van toepassing in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest worden losgelaten op een schenking van onroerend goed gelegen in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest die plaatsvindt in rechte lijn. Het gewest hanteert deze tarifiering sinds 1 januari 2016, waardoor het Vlaams Gewest en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest opnieuw dezelfde belasting toepassen.²⁶³

Tabel IV.3: Registratierechten op de schenkingen in de rechte lijn in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest voor onroerend goed

Belastbaar erfdeel (EUR)	Tarief
0,01 - 150.000,00	3 %
150.000,01 - 250.000,00	9 %
250.000,01 - 450.000,00	18 %
Boven de 450.000,00	27 %

130. Net zoals in het Vlaams Gewest betalen de begiftigden in rechte lijn het vlak tarief van 3% op de schenking van roerende goederen. Dit is terug te vinden in artikel 131, §2 van de Brusselse versie van het Wetboek der registratie-, hypotheek-, en griffierechten.

2. Overlijden binnen de drie jaar

131. De grote fiscaalrechtelijke voordelen van een schenking dienen te worden gerelativeerd indien de schenker binnen de drie jaar na de schenking komt te overlijden. Enerzijds zullen de niet-geregistreerde schenkingen ingevolge een fictiebepaling aanleiding geven tot erfbelasting. Anderzijds is het progressievoorbehoud in dat geval van toepassing.

132. Zoals hierboven vermeld, kunnen roerende goederen vrij van belasting worden overgedragen door middel van een handgift, vermomde of onrechtstreekse schenking. Overlijdt de schenker echter binnen een termijn van drie jaar, dan zullen op deze schenking voornamelijk erfrechten worden geheven, die een stuk hoger liggen dan de schenkingsrechten (*supra* 52, Afdeling II). Is men onzeker of de persoon in kwestie nog drie jaar zal leven, of merkt men na verloop van tijd dat hij of zij het einde van de driejarige termijn niet zal bereiken, dan

---

²⁶³Art. 15 *j*° 26 ordonnantie van 18 december 2015 houdende het eerste deel van de fiscale hervorming, *BS* 30 december 2015.

doet men er goed aan de schenking alsnog te laten registreren. De bepaling op grond waarvan een schenking als fictief legaat wordt aanzien, wordt verderop nader besproken (*infra* 92, nr. 138.).

133. Zowel in het Vlaams Gewest als in het Waals Gewest geldt een progressievoorbehoud bij overlijden binnen de drie jaar na schenking. Dit betekent dat wanneer de schenker overlijdt binnen de drie jaar na schenking, de basis die in aanmerking kwam voor de betaling van schenkingsrechten bij de erfgoederen van de begunstigde (thans erfgenaam) wordt gevoegd voor de berekening van het toepasselijk progressief tarief. Er zullen geen successierechten verschuldigd zijn op de geschonken goederen indien schenkingsrechten werden geheven, maar de erfgenaam zal meteen in de hogere tarieven terechtkomen.²⁶⁴ De uitzonderingen op deze bepaling lopen niet gelijk, maar de belangrijkste geldt in de twee gewesten, met name de schenkingen onder de levenden van roerende goederen waarop schenkingsrechten werden geheven.²⁶⁵

Dit progressievoorbehoud werd in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest afgeschaft. Artikel 66*bis* van het Wetboek der Successierechten werd immers geschrapt met de ordonnantie van 18 december 2015 houdende het eerste deel van de fiscale hervorming voor schenkingen gedaan op en na 1 januari 2016.²⁶⁶

§2. Schenking als alternatief

A. Burgerrechtelijk

134. Gezien het dadelijk karakter, kan de schenking *as such* niet worden onderworpen aan een opschortende termijn of een opschortende voorwaarde. Onmiddellijk afstand doen van bepaalde goederen is echter niet steeds wenselijk.²⁶⁷ Bij de vrijwillige erfenissprong gaat het vermogen daarentegen over bij het overlijden. Om als alternatief te kunnen gelden, kan de uitvoering van de schenking evenwel aan een opschortende termijn of voorwaarde worden verbonden.

Met het oog op de begunstiging van de kleinkinderen zal men hoe dan ook buiten erfdeel

²⁶⁴Art. 2.7.3.2.9., lid 1 VCF en art. 66*bis*, lid 1 W.Succ.

²⁶⁵Art. 2.7.3.2.9., lid 2, 2° VCF en art. 66*bis*, lid 2, 1° W.Succ.

²⁶⁶Art. 17 *j*° 26 ordonnantie van 18 december 2015 houdende het eerste deel van de fiscale hervorming, *BS* 30 december 2015.

²⁶⁷A. VAN HECKE, “Les conséquences fiscales de la substitution. Rappel des principes”, *RTDF* 2013, 693.

AFDELING II. SCHENKING

schenken indien de kinderen nog in leven zijn.²⁶⁸ Er bestaat geen wettelijke basis om het geschonken goed aan te rekenen op het erfdeel van de staak waarvan kleinkinderen voortkomen.

135. De grootouder die zijn kleinkind(eren) wilt begunstigen, moet steeds om de hinderpaal van de reservataire aanspraken heen. Zowel bij een vrijwillige erfenissprong als bij een rechtstreekse toebedeling in het testament zal hij afhankelijk zijn van de *goodwill* van zoon- of dochterlief. Wanneer daarentegen een schenking met *generation skipping* tijdens het leven plaatsvindt, kan worden verhinderd dat de reservataire erfgenamen naderhand op hun woord terugkomen. Deze garantie is realiseerbaar aan de hand van artikel 918 van het Burgerlijk Wetboek.

“De waarde in volle eigendom van de goederen die aan een van de erfgerechtigden in de rechte lijn vervreemd zijn, hetzij met last van een lijfrente, hetzij met afstand van het kapitaal, of met voorbehoud van het vruchtgebruik, wordt toegerekend op het beschikbaar gedeelte; en het overschot, indien er een is, wordt in de massa ingebracht.”

Het tweede lid voorziet in de mogelijkheid voor de reservataire erfgenamen om toe te stemmen met een vervreemding op grond van het eerste lid. Dit betekent dat onterving mogelijk is, indien deze erfgenamen afstand doen van hun voorbehouden erfdeel. Artikel 918 (tweede lid) van het Burgerlijk Wetboek vormt dan ook een uitzondering op het verbod van erfovereenkomsten (*supra* 36, nr. 51.).²⁶⁹

“Deze toerekening en deze inbreng kunnen niet worden gevorderd door de erfgenamen aan wie de wet een voorbehouden erfdeel toekent en die in deze vervreemdingen hebben toegestemd, noch in enig geval door de erfgerechtigden in de zijlijn.”

De ‘vervreemdingen’ waarvan sprake betreffen zowel de beschikkingen ten bezwarende titel als de beschikkingen om niet. De wetgever heeft dit uitdrukkelijk bepaald bij interpretatieve wet van 4 januari 1960.²⁷⁰

136. Indien een grootouder zijn minderjarig(e) kleinkind(eren) wilt begunstigen, dan moet hij rekening houden met de rechtsonbekwaamheid van zijn kleinkind(eren). Enerzijds zal de

²⁶⁸Dit is per definitie het geval indien de schenking wordt bekeken als alternatief voor de vrijwillige erfenissprong.

²⁶⁹Daar het een uitzondering betreft, dient de bepaling strikt te worden geïnterpreteerd.

²⁷⁰Wet van 4 januari 1960 tot interpretatie van artikel 918 van het Burgerlijk Wetboek, BS 11 januari 1960.

aanvaarding in dat geval moeten gebeuren door de ouders als wettelijke vertegenwoordigers. Anderzijds kan men in dat geval best nadenken over de vorm die de schenking zal aannemen. Zo kan de schenking worden gecombineerd met een maatschap, waar nader wordt op ingegaan verder in deze bijdrage (*infra* 100, nr. 151.).

B. Fiscaalrechtelijk

137. De schenkingsrechten (*supra* 87, 1.) liggen een stuk lager dan de successierechten (*supra* 52, Afdeling II). Voor wat betreft de roerende goederen kennen de gewesten zelfs een vlak tarief. Vanuit fiscaal oogpunt zal de vrijwillige erfenissprong door de verwerping van de nalatenschap bijgevolg een stuk minder interessant zijn dan de schenking aan de kleinkinderen.

138. Toch dient het bovenstaande te worden genuanceerd op basis van enkele fiscaalrechtelijke artikelen uit de Vlaamse Codex Fiscaliteit respectievelijk de Waalse en de Brusselse versie van het Wetboek der Successierechten. Hoewel een schenking op burgerrechtelijk vlak erg vrijelijk kan plaatsvinden, legt de wetgever deze ongebreidelde mogelijkheden op fiscaal vlak enigszins aan banden. Aan de hand van enkele fictiebepalingen worden bepaalde schenkingen alsnog onder de successierechten getaxeerd. De artikelen die hiermee geïllustreerd worden zijn de (oude) artikelen 4 en 7 van het Wetboek der Successierechten. Deze bepalingen dienen in acht te worden genomen wanneer een schenking wordt gebruikt in het kader van successieplanning.

Conform artikel 4, 3° van het Wetboek der Successierechten worden met het oog op de heffing van de successierechten “*alle schenkingen onder de levenden van roerende goederen die de overledene heeft gedaan onder de opschortende voorwaarde die vervuld wordt ingevolge het overlijden van de schenker*” als legaten beschouwd. De Vlaamse decreetgever heeft deze fictiebepaling opgenomen in artikel 2.7.1.0.3. van de Vlaamse Codex fiscaliteit. Evenwel bepaalt de Vlaamse versie van de bepaling uitdrukkelijk dat een schenking onder opschortende termijn eveneens onder het toepassingsgebied van de fictie valt.²⁷¹

De toepassing van deze fictie vereist vier cumulatieve voorwaarden, die kunnen worden afgeleid

²⁷¹Vlaams administratief standpunt van 26 mei 2015, nr. 15074.

Deze toevoeging in het Vlaams Gewest geldt met ingang van 1 januari 2015. In haar standpunt verduidelijkt de Vlaamse Belastingdienst dat het geen louter interpretatieve wet betrof. De schenkingsrechten geheven op schenkingen voorafgaand aan deze datum worden weliswaar in aftrek gebracht van de erfbelasting.

AFDELING II. SCHENKING

uit de wettekst. Ten eerste moet het gaan om een schenking onder de levenden. Daarnaast slaat de bepaling enkel op de schenking van roerende goederen. Vervolgens moet de schenking uitgaan van de overledene. Tot slot zal de voorwaarde of termijn vervuld worden ingevolge het overlijden van deze laatste. De wet maakt daarentegen geen onderscheid naargelang de datum van de schenkingsakte.²⁷² In het Vlaams Gewest wordt de fictiebepaling bovendien toegepast “*ongeacht de woonplaats op het ogenblik van de schenking.*” Is de nalatenschap van de erflater onderworpen aan de Vlaamse erfbelasting, dan kan artikel 2.7.1.0.3. van de Vlaamse Codex Fiscaliteit doorgang vinden.²⁷³

Een van de meest bekende bepalingen uit het Wetboek der Successierechten is (oud) artikel 7. De bepaling werd door de Vlaamse decreetgever overgenomen bij de invoering van de Vlaamse Codex Fiscaliteit onder artikel 2.7.1.0.5. (Oud) artikel 7 van het Wetboek der Successierechten voert een risicoperiode in van drie jaar voor het overlijden, waarbinnen schenkingen van roerende goederen worden geacht in de nalatenschap te zitten.²⁷⁴ Op dit wettelijk vermoeden wordt een belangrijke uitzondering voorzien, met name wanneer de schenkingen werden onderworpen aan de schenkbelasting respectievelijk het registratierecht op de schenkingen onder de levenden. Deze algemene uitzondering is logisch in het licht van het ‘*non bis in idem*’-beginsel.

Conform de wettekst is de fictiebepaling onderhevig aan drie cumulatieve voorwaarden. Allereerst treft (oud) artikel 7 van het Wetboek der Successierechten enkel schenkingen van roerende goederen. Daarenboven moet deze schenking gebeuren minder dan drie jaar voor het overlijden van de schenker. Als laatste voorwaarde kan worden aangenomen dat de bepaling enkel toepassing vindt indien de begiftigde de schenker overleeft. Het komt aan de administratie toe om te bewijzen dat deze voorwaarden zijn voldaan. De fiscale wet biedt de administratie echter een handig hulpmiddel. Artikel 108 van het Wetboek der Successierechten en artikel 2.7.3.2.5. van de Vlaamse Codex Fiscaliteit leggen een wettelijk vermoeden vast. Wanneer een akte van eigendom met datum binnen de driejarige periode de erflater als eigenaar aanwijst, dan wordt het goed vermoed nog in de nalatenschap te zitten.

Om te ontsnappen aan deze fictie waardoor de schenking als legaat wordt gekwalificeerd,

²⁷²D. DE GROOT, *Handboek successierechten*, Mortsel, Intersentia, 2016, 30.

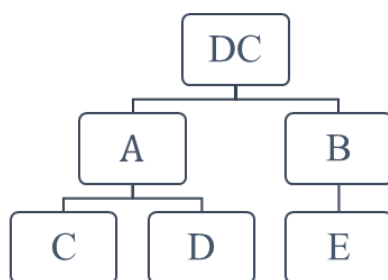
²⁷³Vlaams administratief standpunt van 16 maart 2015, nr. 15048.

²⁷⁴Voor aandelen of activa in familiebedrijven wordt de termijn verlengd tot zeven jaar.

kan men de akte laten registeren. Op deze manier plaatst men zich immers buiten het toepassingsgebied van de bepaling (zie *supra*). Evenwel moet de registratie plaatsvinden vóór het overlijden van de schenker. Bovendien werd in het Vlaams Gewest artikel 26, lid 2 van het Wetboek der registratie-, hypotheek- en griffierechten opgeheven. Dit leidt ertoe dat de akte van neerlegging van een *pacte adjoint* bij een Belgische notaris niet langer het registratierecht verschuldigd maakt.²⁷⁵

139. Een voorbeeld kan de schenking als alternatief duiden. Om enig vergelijk mogelijk te maken, zullen dezelfde gegevens worden gehanteerd als het geval was bij het testament (*supra* 75, nr. 109.). Ook hierbij wordt de vigerende Vlaamse wetgeving toegepast.

Voorbeeld

Figuur IV.3: Schenking als alternatief voor de vrijwillige erfenissprong

DC heeft een vermogen van 450.000 EUR aan onroerende goederen en 450.000 EUR aan roerende goederen. Overlijdt DC en wordt de vrijwillige erfenissprong toegepast, dan zal 69.000 EUR aan erfbelasting verschuldigd zijn. Grootvader wilt zijn kleinkinderen begunstigen aan een fiscaal voordelig tarief. Hij wilt echter nog niet alles wegschenken en ziet twee opties. Ofwel schenkt hij de reserve aan de kinderen als voorschot op erfdeel, ofwel doet hij een schenking aan de kleinkinderen ten belope van het beschikbaar deel.

Stel dat Grootvader het beschikbaar deel van 150.000 EUR aan onroerende goederen en 150.000 EUR aan roerende goederen gelijkelijk aan zijn drie kleinkinderen schenkt. Voor de schenking van het roerend goed geldt een vlak tarief van 3% en ook voor de schenkbelasting op het onroerend goed blijven ze binnen de eerste schijf van 3%. Zij zijn samen slechts 9.000 EUR verschuldigd.

²⁷⁵A. MAELFAIT, "Schenken" in W. PINTENS en C. DECLERCK (eds.), *Patrimonium 2016*, Brugge, die Keure, 2016, (73)87, nr. 115.

AFDELING II. SCHENKING

De kinderen verkrijgen hun reserve bij overlijden en betalen hierop elk 21.000 EUR aan successierechten. In totaal zijn de erfgenamen gehouden tot betaling van 51.000 EUR aan belastingen. Zij betalen in eerste instantie 18.000 EUR minder belasting, maar op 300.000 EUR aan roerende goederen en 300.000 EUR aan onroerende goederen is opnieuw erfbelasting (of eventueel schenkbelasting) verschuldigd wanneer dit vermogen overgaat van A en B op hun kinderen.

Grootvader kan evenzeer een schenking doen aan de kinderen. A en B krijgen elk 150.000 EUR aan roerende goederen en 150.000 EUR aan onroerende goederen geschonken als voorschot op erfdeel. Zij betalen hierop in totaal 18.000 aan schenkbelasting. Bij overlijden van grootvader DC verwerpen zij de nalatenschap, zodat de kleinkinderen de plaats van A respectievelijk B in de nalatenschap vervullen. Ingevolge artikel 2.7.7.0.3. van de Vlaamse Codex Fiscaliteit zal de verwerping de Vlaamse overheid niet kunnen benadelen. Dit betekent eveneens dat wanneer grootvader overlijdt binnen de drie jaar, het progressievoorbehoud een stok voor de wielen kan steken. Zonder progressievoorbehoud zal E 7.500 EUR verschuldigd zijn en ook C en D zullen samen eenzelfde bedrag moeten ophoesten. In totaal gaat nogmaals 15.000 EUR naar de schatkist en uiteindelijk betaalt de familie 33.000 EUR aan belastingen. Dit levert een besparing op van maar liefst 36.000 EUR. Ook hierbij zal men echter rekening moeten houden met latere erfbelasting of schenkbelasting.

§3. Combinatie van schenking met vrijwillige erfenissprong

140. Een parallelle redenering aan de combinatie van het testament met de vrijwillige erfenissprong kan worden ontwikkeld voor het samengaan van de schenking met een vrijwillige erfenissprong (*supra* 78, nr. **112.**). Tijdens het leven schenkt de erflater aan de kinderen, die vervolgens voldoende middelen hebben om een verwerping te overwegen. Wil de grootouder zeker zijn dat een deel in handen komt van de kleinkinderen, dan kan hij evenzeer aan hen schenken en de keuze slechts voor het overige overlaten aan zijn kinderen. Het grote pluspunt ten aanzien van het testament is uiteraard het voordeliger belastingtarief. Een nadeel is dan weer dat de grootouder bij leven afstand moet doen van de gelden, al kan de schenking beperkt worden tot de naakte eigendom (*supra* 85, nr. **121.**).

De schenking aan de kleinkinderen is een beter alternatief, nu het progressievoorbehoud (*supra* 90, nr. **133.**) een stok voor de wielen zou kunnen steken bij een schenking aan de kinderen

(zoals uit bovenstaand voorbeeld blijkt).

Afdeling III Levensverzekering

141. Daar de levensverzekering kadert binnen het verzekeringsrecht en niet binnen het erfrecht, wordt zij vaak in bijdragen met betrekking tot successieplanning over het hoofd gezien. Wanneer het een levensverzekering betreft waarbij een uitkering wordt voorzien bij overlijden, kan men deze rechtshandeling echter niet anders kwalificeren dan een vorm van *estate planning*.

§1. Rechtsfiguur

142. Levensverzekeringen zijn conform artikel 97 van de wet van 25 juni 1992 op de Landverzekeringsovereenkomst “*persoonsverzekeringen waarbij het zich voordoen van het verzekerd voorval alleen afhankelijk is van de menselijke levensduur*”.²⁷⁶ De levensverzekering kan om verschillende redenen worden afgesloten. De verzekeringsnemer kan tot doel hebben een aanvullend pensioen te realiseren. Hij kan bovendien gelden beleggen aan de hand van een levensverzekering. Razend populair is de schuldsaldoverzekering die nabestaanden beschermt tegen de financiële gevolgen van een overlijden. Ook dit maakt een levensverzekering uit. Daarnaast wordt de levensverzekering echter evenzeer gebruikt in het kader van successieplanning. De verzekeringsnemer wenst een kapitaal na te laten en hanteert hiervoor een levensverzekering. In wat volgt wordt de levensverzekering als *tool* van successieplanning bekeken.

143. Om een kapitaal na te laten, duidt men in de levensverzekering een begunstigde bij overlijden aan. Het betreft een beding ten behoeve van een derde *ex* artikel 1121 van het Burgerlijk Wetboek. Net zoals het testament is de levensverzekering herroepbaar, aangezien een verzekering te allen tijde kan worden stopgezet of de verzekeringsnemer een andere begunstigde kan aanduiden in het verzekeringscontract. In voorkomend geval wordt een levensverzekering evenzeer worden gekwalificeerd als een onrechtstreekse schenking (*supra* 82, nr. 118.). Wanneer er sprake is van een aanwijzing van de begunstigde om niet, dan is de levensverzekering een onrechtstreekse schenking die wordt verwezenlijkt aan de hand van

---

²⁷⁶Wet van 25 juni 1992 op de Landverzekeringsovereenkomst, BS 20 augustus 1992 (hierna: WLVO).

AFDELING III. LEVENSVERZEKERING

een beding ten behoeve van een derde.²⁷⁷ Kunnen de bevoorrechte erfgenamen aantonen dat er sprake is van een schenking, dan zullen zij hun reservataire aanspraken kunnen invoeren. Vreemd genoeg lijkt niemand zich vragen te stellen bij het gebrek aan aanvaarding tijdens het leven, hoewel dit een van de grondvoorwaarden van een schenking uitmaakt (*supra* 80, nr. 115.).²⁷⁸

Mogelijks ontstaat een spanning tussen deze levensverzekering en het verbod van erfovereenkomsten.²⁷⁹ Behoudt de verzekeringsnemer het recht om een (deel van) het door hem ingebrachte kapitaal terug te nemen, dan worden louter eventuele rechten toegekend. Dit is evenzeer het geval indien de aanduiding van de begunstigde herroepbaar is, daar de begunstigde tijdens het leven van de verzekeringsnemer niet heeft aanvaard.²⁸⁰ Aldus zou de onrechtstreekse schenking nietig zijn en het uitgekeerde kapitaal tot de nalatenschap behoren, zonder dat er sprake kan zijn van inbreng of inkorting.²⁸¹ Het (nieuwe) artikel 124 WLVO bepaalt evenwel uitdrukkelijk dat de verzekeringsprestatie onderworpen is aan inkorting of eventueel aan inbreng, hetgeen de kwalificatie als onrechtstreekse schenking bevestigt.

§2. Levensverzekering als alternatief

A. Burgerrechtelijk

144. De begunstigten van een levensverzekering kunnen de wettige erfgenamen zijn, maar hiertoe is de verzekeringsnemer niet verplicht. Ook de kleinkinderen kunnen bijgevolg als begunstigten in een levensverzekeringscontract worden ingeschreven. Artikel 124 van de WLVO bepaalde daarenboven dat de premies die de levensverzekeringnemer heeft betaald, in geval van diens overlijden, niet aan inbreng of inkorting onderworpen zijn, behalve voor zover het betaalde kennelijk buiten verhouding staat tot zijn vermogenstoestand. Vermogensplanners dachten dan ook het ei van Columbus te hebben gevonden om reservataire erfgenamen een

---

²⁷⁷C. DE WULF, "Levensverzekeringsovereenkomsten, huwelijksvermogensrecht en erfrecht – Enkele aandachtspunten", *De Verz.* 2008, 93-94 en D. PIGNOLET, "Vermogensplanning door middel van levensverzekeringen", *AFT* 2008, afl. 2, 15, nr. 26.

²⁷⁸De begunstigde moet de schenking "aannemen" volgens de definitie in het Burgerlijk Wetboek.

²⁷⁹K. VANDENBERGHE, "Levensverzekering en erfrecht", *NJW* 2011, 110.

²⁸⁰J. BAEL, "Artikel 124 van de wet landverzekeringsovereenkomst in het licht van de recente rechtspraak", *T.Not.* 2004, 677-678, nr. 26.

²⁸¹J. BAEL, "Artikel 124 van de wet landverzekeringsovereenkomst in het licht van de recente rechtspraak", *T.Not.* 2004, 677-680, nrs. 26-27.

hak te zetten.²⁸² Het Grondwettelijk Hof heeft een einde gemaakt aan deze uitholling van ons wettelijk erfrecht met haar arrest van 26 juni 2008.²⁸³

“Artikel 124 van de wet van 25 juni 1992 op de landverzekeringsovereenkomst schendt de artikelen 10 en 11 van de Grondwet, in zoverre het ertoe leidt dat, in geval van een spaarverrichting door de erflater in de vorm van een gemengde levensverzekering, de reserve niet kan worden aangevoerd ten aanzien van het kapitaal.”

In navolging van dit arrest werd dit artikel uitdrukkelijk opgeheven door artikel 347, derde streepje van de wet van 4 april 2014 betreffende de verzekeringen.²⁸⁴ In tegenstelling tot de vrijwillige erfenissprong is de toekomstige erflater in geval van een levensverzekering ingevolge deze wetswijziging gebonden door het reservatair erfdeel van bepaalde erfgenamen.

145. Het initiatief ligt bovendien opnieuw in handen van de grootouder in plaats van bij de kinderen. Of dit een goede dan wel een slechte zaak is, hangt af van de concrete omstandigheden (*supra* 63, nr. **89.**). Wilt de erflater zelf beslissen, dan verdient de levensverzekering op dit vlak de voorkeur. Vertrouwt hij daarentegen op zijn kinderen om de juiste beslissing te nemen, dan laat hij beter de keuze in hun handen liggen.

146. Niemand zal zijn volledige vermogen in een levensverzekering stoppen, waardoor automatisch een gedeeltelijke sprong wordt gerealiseerd indien de grootouder zijn kleinkind(eren) aanduidt als begunstigde(n). Op burgerrechtelijk vlak sluiten de vrijwillige erfenissprong en de levensverzekering elkaar dan ook niet uit (*infra* 99, nr. **149.**).

B. Fiscaalrechtelijk

147. Een uitkering van een levensverzekering wordt ingevolge een fictie van de wet geacht een legaat te zijn. Deze fictie was voorheen terug te vinden in (oud) artikel 8 van het Wetboek der Successierechten. Ook nu de successierechten onder de bevoegdheid van de gewesten vallen, blijft deze regel intact. Artikel 2.7.1.0.6. van de Vlaamse Codex Fiscaliteit stipuleert dat *“de sommen, renten of waarden die kosteloos aan een persoon kunnen toekomen bij het*

²⁸²Zie o.m. K. BERNAUW, “Verzekeringen en erfrecht”, *De Verz.* 2008, 27 en J. BAEL, “Artikel 124 van de wet landverzekeringsovereenkomst in het licht van de recente rechtspraak”, *T.Not.* 2004, 662, nr. 1.

²⁸³GwH 26 juni 2008, nr. 2008/96.

²⁸⁴Wet van 4 april 2014 betreffende de verzekeringen, *BS* 30 april 2014.

AFDELING III. LEVENSVERZEKERING

overlijden van de erflater, ingevolge een contract dat een door de erflater of door een derde in het voordeel van die persoon gemaakt beding bevat, worden geacht als legaat te zijn verkregen door die persoon".²⁸⁵ Het artikel bepaalt verder dat het toepassing vindt indien *“de sommen of waarden (...) kosteloos aan een persoon kunnen toekomen bij het overlijden van degene die een levensverzekering (...) is aangegaan”*.²⁸⁶

De kapitalen die worden uitbetaald bij het overlijden komen zodoende in de nalatenschap terecht. Bijgevolg zullen hierop successierechten verschuldigd zijn conform de normale regels inzake successierechten.²⁸⁷

148. De ‘verzekeringsgift’ houdt de schenking van de polis door de verzekeringsnemer aan de begunstigde of een derde in. Hierop zijn in voorkomend geval schenkingsrechten verschuldigd. De doctrine ging dan ook van de veronderstelling uit dat de bovenstaande fictiebepaling niet van toepassing was op deze situatie, aangezien schenkingsrechten worden betaald. In Vlaanderen heeft Vlabel in 2015 echter een nieuwe stelling geponoerd. Volgens de Vlaamse Belastingadministratie is artikel 2.7.1.0.6. van de Vlaamse Codex Fiscaliteit ook van toepassing indien de polis werd overgedragen, nu het nog steeds een beding in het voordeel van de begunstigde betreft.²⁸⁸ De Vlaamse regering heeft dit inmiddels uitdrukkelijk in de wet ingeschreven.²⁸⁹ Om een economische dubbele belasting te vermijden, laat zij anderzijds wel toe dat de betaalde schenkbelasting (of schenkingsrechten) in mindering kan (kunnen) worden gebracht van de verschuldigde erfbelasting.²⁹⁰

§3. Combinatie van levensverzekering met vrijwillige erfenissprong

149. Op burgerrechtelijk vlak vullen de levensverzekering en de vrijwillige erfenissprong elkaar perfect aan. Er zijn twee opties denkbaar. In een eerste situatie sluit de grootouder een levensverzekering af met zijn kleinkinderen als begunstigden. Op het moment dat de grootouder overlijdt, krijgen de kleinkinderen alvast een kapitaal in handen. Of zij ook tot

---

²⁸⁵Art. 2.7.1.0.6, §1, lid 1 VCF.

²⁸⁶Art. 2.7.1.0.6, §2, lid 1 VCF.

²⁸⁷De tarieven in rechte lijn staan opgelijst in Hoofdstuk II (*supra* 52, Afdeling II).

²⁸⁸Vlaams administratief standpunt van 14 november 2016, nr. 15133.

²⁸⁹Art. 34 decreet van 23 december 2016 houdende diverse fiscale bepalingen en bepalingen omtrent de invordering van niet-fiscale schuldvorderingen, *BS* 30 december 2016.

²⁹⁰Art. 35 decreet van 23 december 2016 houdende diverse fiscale bepalingen en bepalingen omtrent de invordering van niet-fiscale schuldvorderingen, *BS* 30 december 2016.

diens nalatenschap komen, hangt af van de keuze van elk van de kinderen afzonderlijk. Zij kunnen de nalatenschap verwerpen en op deze manier een volledige, vrijwillige erfenissprong realiseren. De grootouder is in dat geval zeker dat een deel van zijn vermogen naar de kleinkinderen gaan.

In een tweede situatie zijn de begunstigten van het levensverzekeringscontract niet de kleinkinderen, maar wel de kinderen. Om een *de facto* gedeeltelijke erfenissprong te realiseren, zullen de kinderen de nalatenschap moeten verwerpen. In dit geval laat de grootouder de keuze in handen van zijn kinderen en zal nooit een algehele sprong plaatsvinden. Ook de combinatie tussen een levensverzekering en de vrijwillige erfenissprong vertoont sterke gelijkenissen met het samenspel van het testament met de vrijwillige erfenissprong.

Afdeling IV Maatschap

150. Om successierechten te vermijden zonder de controle over het vermogen te verliezen, doen vermogensplanners veelal een beroep op de figuur van de maatschap. Het gaat om een gestructureerd samenwerkingsverband met een zuiver contractuele basis.²⁹¹ Op deze wijze wordt het vermogen buiten de nalatenschap gehouden. Inzake successieplanning wordt de maatschap voor bepaalde duur opgericht. Veelal stipuleren de statuten dat de maatschap wordt ontbonden bij overlijden van de (langstlevende van de) schenker(s).

151. De burgerrechtelijke maatschap wordt veelal gecombineerd met een schenking, waarbij ofwel deelbewijzen worden geschonken, ofwel de geschonken goederen worden ingebracht in de maatschap.²⁹² De schenkers stellen zichzelf statutair aan als zaakvoerders van de burgerlijke maatschap, zodat zij (in principe) niet kunnen worden afgezet.²⁹³ Op deze manier behouden zij de volledige controle over het vermogen, daar waar de schenking deze mogelijkheid niet (aan een fiscaal voordelig tarief) biedt. (Oud) artikel 4, 3° van het Wetboek der Successierechten leidt er immers toe dat in geval van een schenking onder opschortende voorwaarde of termijn, de begiftigde wordt belast alsof hij een legaat verkreeg (*supra* 92, nr.

²⁹¹A.-L. VERBEKE en A. NIJS, *Vermogensplanning: praktisch en eenvoudig*, Antwerpen, Intersentia, 2012, 163 en S. NELIS, G. DEKNUDT en M. DELBOO, *Vermogensplanning en burgerlijke maatschap: uw 65 antwoorden*, Morstel, Intersentia, 2010, 92.

²⁹²S. NELIS, G. DEKNUDT en M. DELBOO, *Vermogensplanning en burgerlijke maatschap: uw 65 antwoorden*, Morstel, Intersentia, 2010, 106-107.

²⁹³Art. 256 W.Venn.

138.).

152. Een maatschap is aan weinig formaliteiten gebonden en kan zelfs onderhands worden opgericht.²⁹⁴ Gebeurt de oprichting aan de hand van een notariële akte of laat men de onderhandse oprichtingsakte registreren, dan zijn registratierechten verschuldigd. Het tarief voor de inbreng van roerende goederen werd echter herleid tot 0%. Zoals steeds vereist de overgang van een onroerend goed een notariële akte die onderworpen wordt aan registratierechten en overgeschreven wordt op het hypotheekkantoor. De oprichting is bovendien niet aan publicatieverrichtingen onderhevig.²⁹⁵ Sinds de invoering van de *Kaaimantaks* moet dit enigszins worden genuanceerd.²⁹⁶ Het doel van deze transparantiewetgeving in de personenbelasting is de belasting van inkomsten behaald via een juridische constructie bij de oprichters of derdebegunstigen.²⁹⁷ Naast de eigenlijke doorkijkbelasting voert de programmawet eveneens een meldingsplicht in voor juridische constructies.²⁹⁸ Voortaan zullen certificaathouders-volle eigenaars of certificaathouders-vruchtgebruikers in de personenbelasting melding moeten maken van juridische constructies, met inbegrip van de maatschap. De fiscus zal bijgevolg kennis hebben van het bestaan ervan.

153. Het opstellen van de statuten van de maatschap komt neer op een contract tussen de verschillende maten. De statuten zijn aan weinig restricties onderworpen. In deze statuten worden de zaakvoerder(s) aangeduid. Het gaat in deze situatie om de personen die hun vermogen willen overdragen zonder de controle te verliezen. De maatschap heeft geen rechtspersoonlijkheid, zodat de maten allen onverdeelde eigenaars zijn van het vermogen en er dus sprake is van fiscale transparantie.

154. De maatschap is als techniek voor successieplanning mijns inziens slechts in bepaalde gevallen interessant. Wanneer een dergelijke juridische constructie op poten wordt gezet, dienen de deelnemers zich bewust te zijn van juiste draagwijdte ervan. Inzake successieplanning bestaan er zoveel rechtsfiguren, dat de vraag zich stelt of *estate planners* werkelijk nood

²⁹⁴A.-L. VERBEKE en A. NIJS, *Vermogensplanning: praktisch en eenvoudig*, Antwerpen, Intersentia, 2012, 163.

²⁹⁵A.-L. VERBEKE en A. NIJS, *Vermogensplanning: praktisch en eenvoudig*, Antwerpen, Intersentia, 2012, 163.

²⁹⁶Programmawet 10 augustus 2015, *BS* 18 augustus 2015.

²⁹⁷G. GOYVAERTS en K. MOSER, "Kaaimantaks" in A. TIBERGHIE, *Tiberghien. Handboek voor Fiscaal Recht 2016-2017*, Mechelen, Kluwer, 2016, (2237)2240.

²⁹⁸G. GOYVAERTS en K. MOSER, "Kaaimantaks" in A. TIBERGHIE, *Tiberghien. Handboek voor Fiscaal Recht 2016-2017*, Mechelen, Kluwer, 2016, (2237)2251.

hebben aan dit vehikel. Desalniettemin kan de flexibiliteit van de maatschap niet worden ontkend. Zij heeft aanzienlijke voordelen en kan in bepaalde concrete omstandigheden zeker haar nut bewijzen.

Als alternatief voor de vrijwillige erfenissprong staat de eenvoud van de vrijwillige erfenissprong in schril contrast met de oprichting van een maatschap, al zal ook dit relatief ongecompliceerd blijken. De maatschap heeft echter nog enkele streepjes voor op de vrijwillige erfenissprong. Zo kan zij zeker op fiscaal vlak nuttig zijn. Ook zal met de leeftijd van de kleinkinderen rekening kunnen worden gehouden door de maatschap te laten bestaan totdat de kleinkinderen voldoende matuur zijn.

Afdeling V Gesplitste aankoop

155. Vader belegt zijn geld, waarbij de blote eigendom wordt toegekend aan de kinderen en hijzelf het vruchtgebruik voor zich houdt. Bij zijn overlijden wast het vruchtgebruik aan, zonder dat hierop successierechten verschuldigd zullen zijn. Dit klassieke voorbeeld van de gesplitste aankoop werd door de wetgever aangekaart en aangepakt door de invoering van een fictiebepaling, met name artikel 9 van het Wetboek der Successierechten.

156. In het Vlaams Gewest bepaalt het eerste lid van artikel 2.7.1.0.7. van de Vlaamse Codex Fiscaliteit dat *“de roerende en onroerende goederen die wat betreft het vruchtgebruik door de erflater en wat betreft de blote eigendom door een derde onder bezwarende titel zijn verkregen, voor de heffing van de erfbelasting worden geacht in volle eigendom in zijn nalatenschap aanwezig te zijn en als legaat door die derde te zijn verkregen. (...)”*.²⁹⁹ Wanneer de verkrijging geen bedekte bevoordeling van de derde uitmaakt, zal het eerste lid echter geen toepassing vinden.³⁰⁰ Het artikel is gebaseerd op (oud) artikel 9 van het Wetboek der Successierechten, hetgeen nog steeds van kracht is in het Waals en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.³⁰¹

²⁹⁹Het eerste lid stipuleert verder dat hetzelfde geldt ten aanzien van effecten aan toonder of op naam. Hierbij wordt geen onderscheid gemaakt tussen de verkrijging om niet en de verkrijging ten bezwarende titel.

³⁰⁰Art. 2.7.1.0.7, lid 2 VCF.

³⁰¹*“De roerende of onroerende goederen, verkregen ten bezwarende titel voor het vruchtgebruik door de overledene en voor de blote eigendom door een derde, alsmede de effecten aan toonder of op naam, ingeschreven voor het vruchtgebruik op naam van de overledene en voor de blote eigendom op naam van een derde, worden, voor de heffing van het uit hoofde van de nalatenschap van de overledene eisbaar successierecht en recht van overgang bij overlijden, geacht in volle eigendom in dezes nalatenschap voorhanden te zijn en door de derde als legaat te zijn verkregen, tenzij het bewezen wordt dat de verkrijging of de inschrijving niet een bedekte*

AFDELING V. GESPLITSTE AANKOOP

De verkregen goederen worden voor de waarde van de volle eigendom op fiscaal vlak als een fictief legaat beschouwd. Deze grondslag kan echter worden gemilderd conform artikel 12 van het Wetboek der Successierechten respectievelijk artikel 2.7.3.2.11. van de Vlaamse Codex Fiscaliteit indien de erflater daadwerkelijk het vruchtgebruik heeft genoten.

157. De notie ‘bedekte bevoordeling’ is niet zonder belang. De fictiebepaling houdt immers een weerlegbaar vermoeden in. Kunnen de erfgenamen, de legatarissen dan wel de begunstigten het tegenbewijs leveren (met alle middelen van gemeen recht) door aan te tonen dat *in casu* geen bedekte bevoordeling heeft plaatsgevonden, dan zal de bepaling niet toepasselijk zijn. Voorheen losten vermogensplanners dit op door de begunstigten door middel van een voorafgaande schenking eigen gelden te verschaffen. Deze investeerden zij vervolgens in de blote eigendom, zodat er geen bedekt voordeel meer was in hun hoofde.³⁰² Deze praktijk werd destijds eveneens door de fiscale administratie aanvaard, maar na de inwerkingtreding van de vernieuwde antimisbruikbepaling kwam de administratie tot het besluit dat de gesplitste aankoop met voorafgaande schenking op de zwarte lijst diende te worden opgenomen.³⁰³

Inmiddels bestaat inzake de gesplitste aankoop een definitief standpunt, dat uiteindelijk ook door de Vlaamse belastingdienst wordt gevolgd.³⁰⁴ Is er geen sprake van een voorafgaande schenking, dan zal de begiftigde moeten aantonen dat voor de blote eigendom een juiste prijs werd betaald met eigen middelen. In dat geval is de gesplitste aankoop civielrechtelijk en fiscaalrechtelijk uitermate interessant. Veelal wordt een gesplitste aankoop daarentegen voorafgegaan door een schenking. De kinderen krijgen de gelden van hun ouder om die te investeren in de blote eigendom. *De facto* komt bijgevolg het geheel uit het vermogen van hun ouder, het voordeel is ‘bedekt’. Deze schenking vormt geen beletsel om aan de fictiebepaling te

---

bevoordeling ten behoeve van de derde is.”

³⁰²M. GIELIS, “Techniek van successieplanning: de gesplitste aankoop in vruchtgebruik en blote eigendom”, *OGP* 2016, afl. 288, 334.

³⁰³Federale beslissing van 19 april 2013, nr. EE/98.937, *Rep.RJ* S9.06.07. De administratie komt tot het besluit dat haar eerder ingenomen standpunt van 13 december 2007 tot gevolg heeft dat de initiële bedoeling van de wetgever bij de invoering van artikel 9 W.Succ. wordt miskend. In lijn hiermee vaardigde de administratie reeds een circulaire uit die de “*gesplitste aankoop (blote eigendom en vruchtgebruik) van goederen voorafgegaan door een al of niet geregistreerde schenking van de benodigde gelden door de verkrijger van het vruchtgebruik aan de verkrijger van de blote eigendom mits er éénheid van opzet aanwezig is*” op de zwarte lijst plaatste. Deze gesplitste aankoop frustreert art. 9 W.Succ.

³⁰⁴E. SPRUYT, “Antimisbruikbepaling in registratie- en successierecht: nieuwe ontwikkelingen”, *TEP* 2013, 45. SPRUYT haalt aan dat de reden voor deze ‘wispelturigheid’ vanwege de fiscus moeilijk te achterhalen valt. Mijns inziens vloeit deze ommekeer voort uit een gebrek aan logica die voorheen bestond.

ontsnappen indien een van volgende situaties wordt aangetoond.³⁰⁵ Ofwel toont de begiftigde aan dat er geen causaal verband bestaat tussen de schenking en de gesplitste aankoop. Ofwel levert hij bewijs van de betaling van registratierechten respectievelijk van schenkbelasting.³⁰⁶

158. Een schenking die plaatsvindt onder de opschortende voorwaarde of termijn van vooroverlijden, wordt op fiscaal vlak als legaat beschouwd (*supra* 92, nr. **138.**). De gesplitste aankoop met voorafgaande schenking kan echter tot eenzelfde resultaat leiden op fiscaal vlak en vormt zo een uiterst geschikt alternatief. Mits betaling van schenkingsrechten kunnen schenker en begiftigde een gesplitste aankoop realiseren die naderhand niet als legaat zal worden aanzien door de fiscale administratie (*supra* 103, nr. **157.**).

Als alternatief voor de vrijwillige erfenissprong kan grootvader een gesplitste aankoop met zijn kleinkind(eren) op poten zetten. Grootvader houdt het vruchtgebruik in handen en kent aan zijn kleinkinderen de blote eigendom toe. Op het moment dat grootvader overlijdt, zal zijn vruchtgebruik fiscaal neutraal aanwassen bij de naakte eigendom. Hebben de kleinkinderen voldoende gelden om de waarde van de blote eigendom te betalen, dan zijn geen belastingen verschuldigd en zal de reserve geen beletsel vormen. Is een voorafgaande schenking vereist, dan betaalt men een vlak tarief. In dat geval zal de schenking in rekening worden gebracht bij de samenstelling van de fictieve massa.

Daarnaast kunnen ook de grootouders en de ouders een gesplitste aankoop realiseren. De kans dat de ouders over voldoende vermogen beschikken om de aankoop te financieren, ligt een stuk hoger. Op deze manier gaat vermogen vrij van belasting over op de kinderen. Zij verkrijgen op deze manier een deel van het vermogen van hun ouder, waardoor de drempel voor de vrijwillige erfenissprong lager ligt en een gedeeltelijke sprong *de facto* kan worden gerealiseerd.

159. De fictiebepaling treft een opsplitsing tussen de blote eigendom en het vruchtgebruik. Wanneer de schenker zich daarentegen een ander recht voorbehoudt, zoals een recht op bewoning, vindt (oud) artikel 9 van het Wetboek der Successierechten geen toepassing.

³⁰⁵Federale beslissing van 18 juli 2013, nr. E.E./98.937, *Rep.RJ* S9.06.07 en Vlaams administratief standpunt van 3 oktober 2016, nr. 15004.

³⁰⁶Het tegenbewijs kan in het Vlaams Gewest op dezelfde manier worden geleverd ten aanzien van gesplitste inschrijvingen. De FOD Financiën verklaarde hun beslissing daarentegen expliciet niet van toepassing op gesplitste inschrijvingen.

Federale beslissing van 28 april 2014, nr. *Parl. 284*, *Rep.RJ* S9.06.07.

AFDELING VI. SCHENKING EN TESTAMENT

Toch is een dergelijk advies niet aangewezen in het licht van de antimisbruikbepaling *ex* artikel 3.17.0.0.2. van de Vlaamse Codex Fiscaliteit en artikel 18, §2 van het Wetboek der registratie-, hypotheek- en griffierechten.

160. De gesplitste aankoop is in mijn ogen een zeer degelijke *tool* voor vermogensplanners.³⁰⁷ Hoewel de toekomstige erflater juridisch gezien ‘slechts’ over een vruchtgebruik en niet over een volle eigendom beschikt, wijzigt deze opsplitsing tussen het vruchtgebruik en de blote eigendom nagenoeg niets in realiteit. Dit geldt des te meer wanneer deze techniek wordt toegepast binnen de rechte lijn. Van oudsher is de gesplitste aankoop populair, en dit is in mijn ogen zeker gerechtvaardigd. Zowel civielrechtelijk als fiscaalrechtelijk kan de gesplitste aankoop correct en zonder al te hoge kosten worden verwezenlijkt. Enig minpunt is dat de blote eigenaar de regeling met betrekking tot de aftrek voor de enige eigen woning en de woonbonus in het achterhoofd moeten houden.³⁰⁸

Afdeling VI Schenking en testament

161. De combinatie van verschillende rechtsfiguren kan leiden tot een oplossing op maat. Opvallend is dat de meeste mechanismen gepaard gaan met een schenking, zoals de maatschap en de gesplitste aankoop. De levensverzekering op zich wordt op burgerrechtelijk vlak dan weer beschouwd als een onrechtstreekse schenking. Het enige alternatief dat in deze bijdrage aan bod is gekomen zonder verband te houden met de schenking, is het testament. Om een gedeeltelijke erfenissprong te realiseren, is het samengaan van een uiterste wilsbeschikking met een schenking evenwel een droomoplossing.

De erflater schenkt aan zijn kinderen bij leven als voorschot op erfdeel en maakt een testament op ten voordele van de kleinkinderen en de kinderen. Op fiscaal vlak zal deze methode ongetwijfeld zegevieren. Het vermogen wordt op die manier in kleinere delen opgesplitst. Ook wordt zo een gedeeltelijke erfenissprong gerealiseerd. Daartegenover staat echter dat de erflater bij leven reeds afstand moet doen van een deel van zijn vermogen. Bovendien vereist deze methode een dubbele planning met de nodige bezoeken aan de notaris hieraan

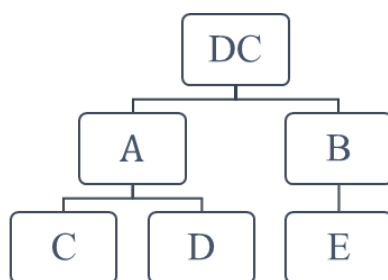
---

³⁰⁷Zie ook E. SPRUYT “Antimisbruikbepaling in registratie- en successierecht: nieuwe ontwikkelingen”, *TEP* 2013, 32, nr. 56.

³⁰⁸Zie M. GIELIS, “Techniek van successieplanning: de gesplitste aankoop in vruchtgebruik en blote eigendom”, *OGP* 2016, afl. 288, 339-344.

verbonden, in tegenstelling tot de vrijwillige erfenissprong die eenvoudig wordt gerealiseerd na overlijden door een verwerping (*supra* 64, nr. 92.).

Voorbeeld

Figuur IV.4: Schenking en testament als alternatief voor de vrijwillige erfenissprong

Opnieuw wordt uitgegaan van dezelfde gegevens en valt de nalatenschap open in het Vlaams Gewest. DC beschikt over 450.000 EUR aan onroerende goederen en 450.000 EUR aan roerende goederen. Bij toepassing van de vrijwillige erfenissprong vloeit 69.000 EUR naar de overheid.

Grootvader schenkt aan zijn kinderen A en B elk 100.000 EUR aan roerende goederen en 100.000 EUR aan onroerende goederen als voorschot op erfdeel. Zij betalen hierop in totaal 12.000 aan schenkbelasting. Bij testament kent hij nogmaals 50.000 EUR aan roerende en 50.000 EUR aan onroerende goederen toe aan A en B. Hetgeen nog rest wordt bij testament gelijk verdeeld over de drie kleinkinderen. Er wordt door de kinderen en kleinkinderen 15.000 EUR aan erfbelasting betaald. Aan het einde van de rit zijn de begunstigden/erfgenamen 27.000 EUR aan belasting kwijt op de overgang van een vermogen van 900.000 EUR. De kinderen verkregen hun reserve, zodat hierover alvast later geen discussie kan ontstaan. Naderhand kunnen zij hun aandeel aan hun kinderen schenken aan 3%. Fiscaal gezien is dit uitermate interessant. Ten opzichte van een vrijwillige erfenissprong wordt initieel een besparing van 42.000 EUR gedaan. De overgang van de kinderen naar de kleinkinderen kan een stuk voordeliger gebeuren dan aan een belasting ten belope van deze besparing.

Hoofdstuk V

Besluit

162. OPZET - De doctrine oordeelde reeds lange tijd dat er nood was aan een mechanisme dat toestaat een vrijwillige erfenissprong te realiseren. De wetgever is met de invoering van de plaatsvervulling na verwerping bij wet van 10 december 2012 tegemoetgekomen aan deze vraag. Desalniettemin is de toepassing van deze nieuwe vorm van *generation skipping* gering. In deze bijdrage werd nagegaan of de vrijwillige erfenissprong haar plek verdient tussen andere belangrijke erfrechtelijke figuren.

163. LESSEN UIT HET VERLEDEN - Het erfrecht bestaat reeds eeuwenlang en deze oubollige rechtstak is dan ook dringend aan modernisering toe. Behoudens de invoering van een wettelijke bescherming voor de langstlevende echtgenoot en later ook voor de wettelijk samenwonende partner, blijven de Romeinsrechtelijk geïnspireerde principes uit de *Code Napoléon* doorleven. Een eerste stap in de hervorming is de wet van 10 december 2012. Enkele archaïsche wetsbepalingen worden hiermee stevig onder handen genomen. Zo wordt plaatsvervulling voortaan mogelijk in iedere situatie waarin een plaats ‘vacant’ is, dus ook wanneer de oorspronkelijk erfgerechtigde de nalatenschap verwerpt. Op deze manier verschijnt de vrijwillige erfenissprong ten tonele.

De figuur is echter niet nieuw, daar zij ook tijdens de Franse Revolutie heeft bestaan. In de wens naar verjonging hebben de revolutionairen de erfenissprong zelfs tot hoofdregel gebombardeerd. Door de sprong verplicht te stellen, omwille van de levensverwachting en door het statisch karakter van de maatschappij, is de erfenissprong een snelle dood gestorven. Vandaag is hij echter vrijwillig, leven mensen een stuk langer en is onze samenleving erg individua-

listisch. Het erfdeel zorgt in tegenstelling tot vroeger niet langer voor een levensstandaard, maar louter voor een verbetering ervan. Het falen van de erfenissprong ten tijde van de Franse Revolutie is dan ook geen reden tot paniek.

Het maatschappelijk kader wordt gekleurd door de vergrijzing van de bevolking en het steevaste succes dat de successieplanning kent. In de context van de vrijwillige erfenissprong is de vergrijzing een tweesnijdend zwaard. Enerzijds zal het ertoe leiden dat de kinderen van de erflater reeds tegen de pensioenleeftijd aankijken op het moment dat ze tot de nalatenschap van hun ouder komen. De grote investeringen zijn op dat moment reeds gebeurd. Anderzijds leidt dit fenomeen ertoe dat ouderenzorg duurder wordt en ook lang aansleept.

Bij de invoering van de vrijwillige erfenissprong hebben de voordelen duidelijk gewonnen van de nadelen. De vrijwillige erfenissprong wordt voortaan niet langer gerealiseerd aan de hand van een schenking na aanvaarding van de nalatenschap. Als bijkomend argument haalt de memorie van toelichting aan dat het gebrek aan plaatsvervulling na verwerping van oudsher als moeilijk te verantwoorden wordt bestempeld.

164. RELEVANT KADER - De bijdrage heeft de vrijwillige erfenissprong vervolgens geplaatst binnen haar erfrechtelijk kader. Plaatsvervulling maakt een uitzondering op de prioriteit der graden in wettelijk bepaalde gevallen. Bij plaatsvervulling in rechte lijn vervullen de afstammelingen van de oorspronkelijk erfgerechtigde diens plaats in de nalatenschap. De bepaling maakt deel uit van de wettelijke devolutie en betreft dus slechts aanvullend recht. Bij het opstellen van een testament dient de toekomstige erflater de regels inzake plaatsvervulling uitdrukkelijk van toepassing te verklaren. Met het oog op het waarborgen van gelijkheid binnen de familie en de reservataire aanspraken van de afstammelingen, valt dit enigszins te betreuren. Nu plaatsvervulling geen burgerrechtelijke fictie meer uitmaakt, ontbreekt hierbij ook enige logica. Hoewel het Hof van Cassatie reeds lang aanvaardt dat de plaatsvervullende erfgenaam een eigen recht uitoefent, heeft de wettekst steeds gestipuleerd dat plaatsvervulling een fictie uitmaakt.

Plaatsvervulling vindt plaats in de rechte, nederdalende lijn enerzijds en in de zijlijn anderzijds. Deze bijdrage heeft zich toegespitst op plaatsvervulling in de rechte lijn. Op vlak van vermogensplanning faalt plaatsvervulling in de zijlijn, aangezien zij fiscaalrechtelijk geen door-

BESLUIT

gang vindt. Het gebrek aan fiscale plaatsvervulling wordt echter fel bekritiseerd, aangezien er geen sprake meer is van een burgerrechtelijke fictie. De rechtsfiguur omvat sinds de wet van 10 december 2012 niet alleen de situatie waarin de erfgerechtigde vooroverleden of gelijktijdig overleden is. Ook indien hij onwaardig is om te erven uit de nalatenschap van de erflater of hij de nalatenschap verwerpt, wordt plaatsvervulling toegepast. De plaatsvervullende erfgenaam zal hierbij hetgeen hijzelf of de vooroverleden, gelijktijdig overleden, onwaardige of verwerpende erfgenaam reeds heeft verkregen, in de nalatenschap moeten inbrengen.

Inzake successieplanning vormt de reserve een groot struikelblok, al zal de nakende hervorming de reserve van de afstammelingen wellicht reduceren en deze van de ascendenten omzetten in een onderhoudsverplichting in geval van behoefte. Het gaat om een deel in de fictieve massa die vrij en onbelast moet toekomen aan welbepaalde erfgenamen, voor zover zij ingevolge de wettelijke devolutie tot de nalatenschap komen. Daar waar dit weinig problematisch is voor de langstlevende echtgenoot en de kinderen van de erflater, is het voorbehouden erfdeel van de ascendenten en de plaatsvervullers hierdoor eerder precair. Hoewel afstammelingen een reserve hebben, vereist de uitoefening van de reservataire aanspraken dat de plaatsvervulling in de rechte lijn doorgang vindt. De reserve wordt beschermd aan de hand van de figuren ‘inbreng’ en ‘inkorting’. Overschrijden giften het voorbehouden erfdeel, dan kunnen de reservataire erfgenamen hiertegen opkomen.

Op grond van artikel 1130, lid 2 van het Burgerlijk Wetboek is het verboden erfovereenkomsten te sluiten. Een erfovereenkomst is *‘een beding waardoor louter eventuele rechten op een niet opengevallen nalatenschap of een bestanddeel ervan worden toegekend, gewijzigd of afgestaan’*. Het Hof van Cassatie heeft zich bij deze definiëring aangesloten. Het verbod heeft lange tijd deel uitgemaakt van de openbare orde, waarop slechts enkele restrictief te interpreteren wettelijke uitzonderingen bestonden. Vandaag zijn de uitzonderingen een stuk talrijker geworden, zodat de meerderheid in de rechtsleer tot het besluit komt dat het niet langer om een kwestie van openbare orde gaat. Zij zoeken hierbij steun in Cassatierechtspraak.

De politiek bevestigt deze strekking door een algemene uitzondering voorop te stellen. Bij de hervorming wenst minister GEENS de globale erfovereenkomst in te voeren. Het testament is het instrument bij uitstek voor de toekomstige erflater om te beslissen wat er met zijn vermogen gebeurt na zijn overlijden. Het is herroepbaar en staat vrij van manipulatie.

De toevoeging van deze mogelijkheid een globale erfovereenkomst te sluiten is dan ook niet wenselijk, al valt de concretisering nog af te wachten.

165. DE VRIJWILLIGE ERFENISSPRONG - Door de invoering van plaatsvervulling na verwerping heeft de vrijwillige erfenissprong opnieuw zijn intrede gevonden binnen het erfrecht. Voorheen beschikte de toekomstige erflater reeds over de mogelijkheid een erfenissprong te realiseren aan de hand van een testament. Voortaan kan ook de erfgerechtigde hiertoe het initiatief nemen door middel van een verwerping. Er is echter geen sprake van een verwerping ten voordele van de kinderen.

Hoewel niet algemeen aanvaard, maakt de verwerping evenmin een onrechtstreekse schenking uit. Voorstanders van de kwalificatie argumenteren dat er sprake is van een verzaking aan een recht met *animus donandi*. De voorbereidende werken sluiten deze *animus donandi* evenwel uit. Het betreft nog steeds een abdicatieve daad, waarbij de subjectieve redenen irrelevant zijn. Daarenboven maakt plaatsvervulling deel uit van de wettelijk devolutie, zodat de rechtsfiguur los staat van de regels met betrekking tot schenkingen. Bovendien gaat het om de nalatenschap van de grootouder. De kwalificatie als onrechtstreekse schenking kan in voorkomend geval aanleiding geven tot een inbreng bij het overlijden van de verwerpende ouder. Dit wringt op juridisch vlak met de vereiste 'bestaan' en leidt tot rechtsonzekerheid. Vervolgens moet steeds een beoordeling *in concreto* gebeuren van de aanwezigheid van *animus donandi*. Tot slot zorgt de kwalificatie voor praktische problemen.

Om een nalatenschap te verwerpen, moet de erfgerechtigde voortaan niet langer naar de rechtbank. Ook voor de notaris kan hij een verklaring afleggen. Toch is de plaatsvervulling na verwerping een ongelukkig gekozen mechanisme om de vrijwillige erfenissprong te realiseren. Een betere suggestie uit de rechtsleer is de aanvaarding met doorgeefrecht, waarbij het kind van de erflater aanvaardt en de mogelijkheid heeft binnen een bepaalde termijn de nalatenschap fiscaal vrij door te geven. Dit mechanisme biedt meer mogelijkheden, waaronder een gedeeltelijke erfenissprong.

De plaatsvervullende erfgenamen zijn progressief berekende successierechten verschuldigd. In rechte lijn worden de successierechten berekend per erfgenaam. In Vlaanderen wordt bovendien een opdeling gemaakt tussen roerend en onroerend goed. Artikel 68 van het Wetboek der

BESLUIT

Successierechten – thans opgenomen in artikel 2.7.7.0.3. van de Vlaamse Codex Fiscaliteit – bepaalt echter dat een verwerping de Staat geen nadeel mag berokkenen. De plaatsvervullende erfgenamen zullen met andere woorden minimaal het bedrag moeten ophoesten dat aan de verwerpende erfgenaam zou worden aangerekend. Hierdoor biedt de vrijwillige erfenissprong geen onmiddellijk fiscaal voordeel en wordt hij om deze reden geridiculiseerd als *tool* van successieplanning. Het vermogen zit echter een generatie verder, waardoor geen tweede maal successierechten verschuldigd zijn.

Een aantal aspecten van de vrijwillige erfenissprong spelen mee in de toepassing van deze relatief nieuwe rechtsfiguur. Allereerst ligt de drempel hoog, aangezien het mechanisme van een verwerping een gedeeltelijke erfenissprong onmogelijk maakt. Dit impliceert dat de vermogenspositie van de potentiële verwerper behoorlijk moet zijn. Ook het gebrek aan een dadelijk fiscaal voordeel zet een rem op de toepassing. Hoewel de vrijwillige erfenissprong wel degelijk fiscaal interessant is, ontbreekt een langetermijnvisie veelal op dit vlak. Het initiatief voor de vrijwillige erfenissprong ligt in handen van de oorspronkelijk erfgerechtigde. De erflater kan de verwerping niet op voorhand afdwingen van zoon- of dochterlief. Hij blijft steeds gebonden door het voorbehouden erfdeel. Dit is eerder een voordeel, nu de vrijwillige erfenissprong het enige mechanisme uitmaakt dat het keuzerecht in handen van de erfgenaam en niet in handen van de erflater legt. Dit geldt des te meer indien de kleinkinderen onvoldoende matuur zijn of het aantal kleinkinderen onzeker is. De erfgenaam is het best in staat om deze twee criteria te beoordelen. Zijn de kleinkinderen van de erflater klaar om een nalatenschap te verkrijgen? De erfgenaam dient de nalatenschap evenwel te verwerpen. Dit mechanisme houdt weinig rekening met de gemengde aard van een erfenis. De nalatenschap is niet alleen vermogensrechtelijk van aard, maar is evenzeer sterk emotioneel getint. Een laatste factor speelt dan weer sterk in het voordeel van de sprong. De eenvoud waarmee de sprong kan worden gerealiseerd staat in schril contrast met andere vormen van successieplanning.

De vrijwillige erfenissprong wordt van bij haar ontstaan overspoeld met kritiek. In de doctrine wordt de rechtsfiguur bestempeld als een lapmiddel, dat weinig uitstaans heeft met de successieplanning. De verwerping van de nalatenschap met plaatsvervulling als gevolg is in mijn ogen echter de term ‘successieplanning *in extremis*’ waard. Op het moment dat de erfgenaam ingevolge de wettelijke devolutie tot de nalatenschap komt, komen de alternatieven van de

erfenissprong hoe dan ook te laat. Op dat ogenblik is de enige successieplanning die nog kan plaatsvinden de vrijwillige erfenissprong. Het betreft geen lapmiddel, maar een werkelijke *tool* voor *estate planning*. Enerzijds zit het vermogen reeds een generatie verder, waardoor geen tweede maal successierechten verschuldigd zullen zijn. Anderzijds worden de gelden in de nalatenschap van het kind mogelijks hoger belast dan in de nalatenschap van de erflater. De kleinkinderen verkrijgen de gelden immers bovenop het vermogen van het kind. Dit hangt uiteraard af van de omstandigheden *in concreto*.

Hoewel de vrijwillige erfenissprong geen onmiddellijk fiscaal voordeel oplevert, doet zij dit op termijn wel degelijk. Wanneer de erflater niets geregeld heeft, is het de ideale manier om alsnog belastingen te vermijden. Blijft men door de geringe omvang van de nalatenschap of het aantal kinderen hoe dan ook binnen de laagste schijf van 3%, dan is de vrijwillige erfenissprong bovendien uitermate geschikt om op een voordelige en veilige wijze het vermogen over te dragen.

166. ANDERE VORMEN VAN SUCCESSIEPLANNING - Vele mechanismen komen in aanmerking om te fungeren als alternatief voor de vrijwillige erfenissprong. Uit dit scala aan mogelijkheden is deze bijdrage allereerst kort ingegaan op de natuurlijke verbintenis en de *trust*-figuur. Hoewel uitermate bijzondere rechtsfiguren, blijken deze alsnog niet geschikt als alternatieven.

Van de onderzochte rechtsfiguren is het testament als het interessantste alternatief voor de vrijwillige erfenissprong naar voren getreden. Deze plechtige akte kan aan vele modaliteiten worden onderworpen, zoals het duolegaat of de *fidei-commis de residuo*. Bovendien kan de erflater wegens het herroepbaar karakter op zijn beslissing terugkomen. Op burgerrechtelijk vlak kan aan de hand van een testament de toekomstige erflater een gedeeltelijke erfenissprong realiseren. Ook een volledige erfenissprong behoort tot de mogelijkheden indien de reservataire erfgenamen hun erfdeel niet vorderen. Daarnaast biedt artikel 1048 van het Burgerlijk Wetboek de testator de mogelijkheid een last op te leggen aan zijn kinderen ten gunste van zijn kleinkinderen. Daarenboven biedt het testament de kans de kleinkinderen per hoofd en niet bij staak te begunstigen. Op fiscaal vlak zal het testament met zekerheid zegevieren indien een volledige sprong wordt gerealiseerd. Wordt de generatiesprong daarentegen beperkt tot het beschikbaar deel, dan zal de winst in de fiscaalrechtelijke race tussen de testamentaire

BESLUIT

en de vrijwillige erfenissprong afhangen van de concrete situatie. Tot slot kunnen de beide elkaar aanvullen. Door middel van een legaat aan de kinderen krijgen zij de mogelijkheid te kiezen tussen geen, een gedeeltelijke of een volledige erfenissprong. Aan de hand van een legaat aan de kleinkinderen wordt hoe dan ook een gedeeltelijke erfenissprong gerealiseerd en krijgen de kinderen enkel de mogelijkheid dit tot een volledige erfenissprong om te vormen.

Beschikken onder de levenden levert een aanzienlijke belastingbesparing op, recentelijk ook bij overgang van onroerend goed. De schenking kent net als het testament een overvloed aan mogelijkheden, zoals een restschenking en onder bepaalde voorwaarden een vervreemdingsverbod. Wegens het dadelijk karakter dient de schenker evenwel onmiddellijk afstand te doen van het geschonkene, en dit op onherroepelijke wijze. Enkele technieken zoals het voorbehoud van vruchtgebruik kunnen deze realiteit echter milderen. Een schenking onder opschortende voorwaarde behoort in theorie eveneens tot deze technieken, maar door de fictiebepaling uit (oud) artikel 4, 3° van het Wetboek der Successierechten zullen de partijen in kwestie bot vangen. De tarieven inzake schenkingsrechten liggen in de drie gewesten een stuk lager dan deze inzake successierechten. Roerend goed kan aan de hand van een handgift of onrechtstreekse schenking zelfs vrij van belastingen worden overgedragen. Overlijdt de schenker binnen de drie jaar, dan zullen vooralsnog successierechten verschuldigd zijn ingevolge een fictiebepaling *ex* (oud) artikel 7 van het Wetboek der Successierechten. Ook dient het progressievoorbehoud in rekening te worden gebracht. Hoewel de schenking een uiterst interessante techniek voor vermogensplanning uitmaakt, kan zij de vrijwillige erfenissprong niet volledig substitueren. Een samenspel tussen de beide blijkt daarentegen wel mogelijk te zijn.

Als derde wordt de levensverzekering aangereikt als alternatief voor de vrijwillige erfenissprong. Door een derde-begunstigde aan te duiden bij overlijden, kadert de levensverzekering niet alleen binnen de verzekeringswereld, maar ook binnen een erfrechtelijk kader. Op burgerrechtelijk vlak maakt de levensverzekering een beding ten behoeve van een derde *ex* artikel 1121 van het Burgerlijk Wetboek uit. De kwalificatie van een levensverzekeringscontract is niet evident. Een kosteloos beding ten behoeve van een derde wordt aanzien als onrechtstreekse schenking. Een verzekeringscontract kan echter worden stopgezet en bovendien dient de begunstigde van dit beding niet bij leven te aanvaarden. Het herroepbaar karakter en het gebrek aan aanvaarding zijn in strijd met de grondvoorwaarden voor een schenking enerzijds

en met het verbod van erfovereenkomsten anderzijds. Op dit vlak dient dringend duidelijkheid te worden verschaft. Het Grondwettelijk Hof heeft alvast in haar arrest van 26 juni 2008 beslist dat de reserve van een aantal bevoorrechte erfgenamen niet kan worden uitgehouden aan de hand van een levensverzekering. Dit heeft geleid tot een wijziging van de wet op de landverzekeringsovereenkomsten. Op fiscaal vlak is er alvast meer duidelijkheid. De gelden die worden uitgekeerd ingevolge een beding gemaakt door de erflater met uitwerking bij diens overlijden maken een fictief legaat uit conform (oud) artikel 8 van het Wetboek der Successierechten. De combinatie met de schenking van de polis aan de begunstigde of aan een derde (i.e. de zogenaamde ‘verzekeringsgift’), doet hier volgens de Vlaamse belastingadministratie geen afbreuk aan. Evenwel zal een belastingvermindering worden toegestaan om een economische dubbele belasting te vermijden. De Federale belastingadministratie aanvaardt deze praktijk daarentegen wel. In elk geval kan de vrijwillige erfenissprong eveneens worden gecumuleerd met een levensverzekering, eventueel met een (gedeeltelijke) erfenissprong tot gevolg.

De figuur van de maatschap is van oudsher een manier om een vermogen af te zonderen van de nalatenschap, zonder de controle over de gelden te verliezen. In deze maatschap wordt de schenker als zaakvoerder aangesteld. Daarnaast worden de deelbewijzen geschonken of worden de geschonken goederen ingebracht in de maatschap. De oprichting komt simpelweg neer op een contract tussen de verschillende maten en de statuten zijn aan weinig restricties onderworpen. Op deze manier kan de leeftijd van de kleinkinderen in rekening worden gebracht. De flexibiliteit is enorm en de oprichting is relatief eenvoudig. Toch vereist een goed gebruik van dit vehikel een handelen met kennis van zaken.

De gesplitste aankoop wordt aan een fictiebepaling onderworpen. (Oud) artikel 9 van het Wetboek der Successierechten beschouwt de verkregen goederen voor de volle eigendom als fictief legaat, mits aftrek van het eventueel genoten vruchtgebruik, indien het voordeel bedekt is. Het voordeel is bedekt indien de gelden voor de aankoop van zowel het vruchtgebruik als de blote eigendom uit het vermogen van de erflater voortkomen. Dit kan op rechtstreekse wijze, maar evenzeer onrechtstreeks aan de hand van een schenking met het oog op de verwerving van de blote eigendom. Om te ontsnappen aan de fictiebepaling zal de blote eigenaar moeten aantonen dat hij enerzijds een juiste prijs heeft betaald met eigen middelen en anderzijds dat

BESLUIT

er geen causaal verband tussen de schenking en de aankoop aanwezig is of schenkingsrechten werden betaald op de schenking. Al bij al kan de gesplitste aankoop zowel burgerrechtelijk als fiscaalrechtelijk op een uiterst voordelige wijze verlopen. Hoewel de gesplitste aankoop weinig gelijkenissen met de vrijwillige erfenissprong vertoont, maakt zij een degelijk alternatief uit.

De erfenissprong aan de hand van een testament kan aan fiscaal voordeliger tarief plaatsvinden dan de erfenissprong door middel van plaatsvervulling na verwerping. Deze besparing kan nog hoger liggen indien een testament wordt gecombineerd met een schenking. Door het vermogen nog meer op te delen, gaan de gelden over aan de laagst mogelijke tarieven. Deze methode vereist een aanzienlijke planning, maar vertaalt zich eveneens in een enorm belastingvoordeel.

167. DE MEERWAARDE VAN DE VRIJWILLIGE ERFENISSPRONG - Kortom, de vrijwillige erfenissprong kent enkele waardige alternatieven. Het testament kan tot eenzelfde resultaat aan een fiscaal gunstig tarief aanleiding geven, mits de nodige communicatie binnen de familie. De schenking kan in voorkomend geval eveneens een stuk voordeliger uitkomen, al dient de erflater bij leven afstand te doen van zijn vermogen. Dit betekent echter niet dat de vrijwillige erfenissprong geen meerwaarde uitmaakt in een modern erfrecht.

Allereerst is zij uiterst interessant als aanvulling op andere *tools* van successieplanning. In combinatie met diverse technieken kan zij leiden tot een vermogensplanning op maat. Daarnaast schittert de rechtsfiguur in haar eenvoud. Alvorens de nalatenschap openvalt dient geen enkele regeling te worden getroffen. De alternatieven kunnen dan wel beter klinken in theorie, maar bieden weinig soelaas indien de nalatenschap openvalt en geen enkele alternatieve vorm van successieplanning heeft plaatsgevonden. De plaatsvervulling na verwerping distantieert zich van haar alternatieven doordat zij *in extremis* kan plaatsvinden. Tot slot ligt het initiatiefrecht bij de erfgenaam en niet bij de erflater. In het volledige arsenaal aan alternatieven (met inbegrip van de schenking en het testament) moet het initiatief uitgaan van de toekomstige erflater, waardoor de vrijwillige erfenissprong zich ook in dit opzicht onderscheidt. Er wordt op deze manier niet voorbijgegaan aan het kind van de erflater, dat zelf best geplaatst is om te beslissen waar de gelden nodig zijn.

Er is zeker en vast nog ruimte voor verbetering. Hoewel de verwerping een stuk eenvoudiger is geworden, is het mechanisme onwenselijk voor de verwezenlijking van een vrijwillige

erfenissprong. *De lege ferenda* implementeert de nakende hervorming de aanvaarding met doorgeefrecht. Als bijkomend voordeel kan op die wijze een gedeeltelijke erfenissprong worden gerealiseerd. De voordelen blijven behouden en de minpunten worden grotendeels weggevoerd. De keerzijde van de medaille is dat het gebrek aan een onmiddellijk fiscaal voordeel overeind blijft. Daartegenover staat dat de invoering vanuit politiek oogpunt om deze reden als weinig problematisch zal worden ervaren.

Aanvankelijk zag het er weinig rooskleurig uit voor de vrijwillige erfenissprong. Na een grondige analyse blijken dan wel enkele minpunten, maar de voordelen van de vrijwillige erfenissprong mogen evenmin worden onderschat. Het is een unieke *tool* van successieplanning die haar plek met recht en rede verdedigt. De tijd is dan ook rijp om Jan met de pet kennis te laten maken met deze onbekende parel. Mits een kleine hervorming kan deze vorm van *generation skipping* immers uitgroeien tot een enorm succes.

Bibliografie

Afdeling I Wetgeving

§1. Interne normen

Programmawet 10 augustus 2015, *BS* 18 augustus 2015.

Wet van 25 april 2014 houdende diverse bepalingen betreffende Justitie, *BS* 14 mei 2014.

Wet van 4 april 2014 betreffende de verzekeringen, *BS* 30 april 2014.

Wet van 10 december 2012 tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek, het Strafwetboek en het Gerechtelijk Wetboek met betrekking tot de onwaardigheid om te erven, de herroeping van giften, het verval van huwelijksvoordelen en de plaatsvervulling, *BS* 11 januari 2013.

Wet van 28 maart 2007 tot wijziging, wat de regeling van het erfrecht van de langstlevende wettelijk samenwonende betreft, van het Burgerlijk Wetboek en van de wet van 29 augustus 1988 op de erfregeling inzake landbouwbedrijven met het oog op het bevorderen van de continuïteit, *BS* 8 mei 2007.

Wet van 16 juli 2004 houdende het Wetboek van Internationaal Privaatrecht, *BS* 27 juli 2004.

Wet van 22 april 2003 tot wijziging van enkele bepalingen van het Burgerlijk Wetboek in verband met het erfrecht van de langstlevende echtgenoot, *BS* 22 mei 2003.

Wet van 25 juni 1992 op de Landverzekeringsovereenkomst, *BS* 20 augustus 1992.

Bijzondere wet van 16 januari 1989 betreffende de financiering van de Gemeenschappen en de Gewesten, *BS* 17 januari 1989.

Wet van 14 mei 1981 tot wijziging van het erfrecht van de langstlevende echtgenoot, *BS* 27 mei 1981.

Wet van 4 januari 1960 tot interpretatie van artikel 918 van het Burgerlijk Wetboek, *BS* 11 januari 1960.

Decreet van 23 december 2016 houdende diverse fiscale bepalingen en bepalingen omtrent de invordering van niet-fiscale schuldvorderingen, *BS* 30 december 2016.

Ordonnantie van 18 december 2015 houdende het eerste deel van de fiscale hervorming, *BS* 30 december 2015.

Decreet van 3 juli 2015 houdende bepalingen tot begeleiding van de aanpassing van de begroting 2015, *BS* 15 juli 2015.

§2. Voorbereidende documenten

Wetsvoorstel (M. TAELEMAN c.s.) tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek met betrekking tot het onbetamelijk gedrag van een begunstigde en teneinde plaatsvervulling van de verwerpende erfgenaam toe te laten, *Parl.St.* Senaat 2010-11, nr. 5-550/1.

Wetsvoorstel (G. SWENNEN) tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek inzake het erfrecht teneinde de inbreng en inkorting niet meer in natura, maar in waarde te bepalen en teneinde het tijdstip van de schenking als uitgangspunt voor de waardebepaling vast te leggen voor zowel roerende als onroerende goederen, *Parl.St.* Senaat 2007-2008, nr. 4-776/1.

Wetsvoorstel (M. TAELEMAN) tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek teneinde plaatsvervulling van de verwerpende erfgenaam toe te laten, *Parl.St.* Senaat BZ 2007, nr. 4-131/1.

Amendement nr. 12 (M. TAELEMAN c.s.) op het wetsvoorstel tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek met betrekking tot het onbetamelijk gedrag van een begunstigde en teneinde plaatsvervulling van de verwerpende erfgenaam toe te laten, *Parl.St.* Senaat 2011-12, nr. 5-550/3.

Vr. en Antw. Kamer 2015-16, 30 maart 2016 (Vr. nr. 223 K. SCHRYVERS).

Vr. en Antw. Kamer 2009-10, 17 februari 2010 (Vr. nr. 233 K. SCHRYVERS).

AFDELING II. RECHTSPRAAK

Vr. en Antw. Kamer 2009-10, 13 oktober 2009 (Vr. nr. 30 K. SCHRYVERS).

§3. Administratieve beslissingen en standpunten

Federale beslissing van 28 april 2014, nr. *Parl. 284, Rep.RJ*, S9.06.07.

Federale beslissing van 18 juli 2013, nr. *E.E./98.937, Rep.RJ*, S9.06.07.

Federale beslissing van 19 april 2013, nr. *EE/98.937, Rep.RJ* S9.06.07.

Vlaams administratief standpunt van 14 november 2016, nr. 15133.

Vlaams administratief standpunt van 3 oktober 2016, nr. 15004.

Vlaams administratief standpunt van 26 mei 2015, nr. 15074.

Vlaams administratief standpunt van 16 maart 2015, nr. 15048.

Vlaamse voorafgaande beslissing van 22 februari 2016, nr. 16007.

Vlaamse voorafgaande beslissing van 9 november 2015, nr. 15003.

Afdeling II Rechtspraak

GwH 7 november 2013, nr. 151/2013.

GwH 26 juni 2008, nr. 2008/96.

Arbitragehof 15 juli 1999, nr. 82/1999, *RTDF* 1999, 723-743.

Cass. 31 oktober 2008, AR C.06.0445.N, www.cass.be.

Cass. 27 juni 2008, *RTDF* 2009, 583-596.

Cass. 9 december 1993, *Pas.* 1993, 1040-1048.

Cass. 11 april 1980, *Arr.Cass.* 1979-80, 996-997.

Cass. 28 september 1956, *Pas.* 1957, 64-65.

Cass. 7 februari 1952, *Pas.* 1952, 320-321.

Cass. 28 november 1946, *Arr. Cass.* 1946, 414-417.

Cass. 8 maart 1934, *Pas.* 1934, 211-212.

Cass. 27 maart 1879, *Pas.* 1879, 188-200.

Antwerpen 8 april 2015, *Limburgs Rechtsleven* 2015, 226-234.

Gent 10 februari 2015, *TFR* 2015, 484-495, noot V. VERCAUTEREN.

Brussel 26 juni 2012, *T.Not.* 2013, 121-129.

Gent 16 december 2004, *T.Not.* 2006, 126-134, noot F. BOUCKAERT.

Rb. Brugge 10 december 2013, *Fiscoloog* 2014, 13 (samenvatting SVC).

Afdeling III Rechtsleer

§1. Boeken

BARBAIX, R., *Handboek familiaal vermogensrecht*, Mortsel, Intersentia, 2016, 976 p.

BARBAIX, R., *Familiaal vermogensrecht in essentie*, Mortsel, Intersentia, 2015, 422 p.

BARBAIX R. en VERBEKE, A.-L., *Beginselen erfrecht*, Brugge, die Keure, 2013, 329 p.

CASMAN, H., *Wet Erfonwaardigheid en Plaatsvervulling*, Mechelen, Kluwer, 2012, 90 p.

DEBLAUWE, R., *Inleiding tot de Successierechten*, Herentals, KnopsPublishing, 2013, 998 p.

DECLERCK, C., PINTENS, W. en VANWINCKELEN, K., *Schets van het familiaal vermogensrecht*, Brugge, die Keure, 2015, 466 p.

DE GROOT, D., *Handboek successierechten*, Mortsel, Intersentia, 2016, 218 p.

DE PAGE, H., *Traité élémentaire de droit civil belge*, Deel VIII, *Les libéralités (Généralités), les donations*, Brussel, Bruylant, 1944, 879 p.

AFDELING III. RECHTSLEER

DE PAGE, H. en DEKKERS, R., *Traité élémentaire de droit civil belge*, Deel IX, *Les Successions*, Brussel, Bruylant, 1974, 1128 p.

DE WULF, C., BAEL, J. en DEVOS, S., *Notarieel familierecht en familiaal vermogensrecht: het opstellen van notariële akten*, Mechelen, Kluwer, 2011, 1341 p.

DU MONGH, J., *De erfovergang van aandelen*, Mortsel, Intersentia, 2003, 550 p.

GALOPIN, G. en WILLE, M., *Les successions: cours de droit civil*, Luik, Vaillant-Carmanne, 1925, 232 p.

HEIRBAUT, D., *Privaatrechtsgeschiedenis van de Romeinen tot heden*, Gent, Academia Press, 2013, 428 p.

NELIS, S., DEKNUDT, G. en DELBOO, M., *Vermogensplanning en burgerlijke maatschap: uw 65 antwoorden*, Morstel, Intersentia, 2010, 192 p.

RIVIER, A., *Traité élémentaire des successions en droit Romain*, Brussel, Mayolez, 1878, 556 p.

SCHIKS, A. en VANISTERBEEK, A., *Traité-formulaire de la pratique notariale*, Deel IV, *Droit civil*, Brussel, 1927, 969 p.

VERBEKE, A.-L. en BARBAIX, R., *Kernbegrippen erfrecht en giften*, Mortsel, Intersentia, 2013, 200 p.

VERBEKE, A.-L. en NIJS, A. *Vermogensplanning: praktisch en eenvoudig*, Mortsel, Intersentia, 2012, 173 p.

VERSCHELDEN, G., *Handboek Belgisch Familierecht*, Brugge, die Keure, 2010, 840 p.

VOET, L., *Art. 7 W.Succ.: schenking of natuurlijke verbintenis?*, Gent, Larcier, 2010, 79 p.

WILLEMS, K., *De natuurlijke verbintenis*, Brugge, die Keure, 2012, 573 p.

§2. Bijdragen in tijdschriften

ADRIAENS, E., “De wet van 10 december 2012 inzake de erfonwaardigheid, de giften, de huwelijksvoordelen en de plaatsvervulling”, *Notariaat* 2013, afl. 7, 1-8.

- BAEL J., “Artikel 124 van de wet landverzekeringsovereenkomst in het licht van de recente rechtspraak”, *T.Not.* 2004, 662-680.
- BARBAIX, R., “Commentaar bij art. 739 BW”, *OEST* 2015, 3-15.
- BARBAIX, R., “Commentaar bij art. 743 BW”, *OEST* 2015, 21-25.
- BARBAIX R., en VERBEKE, A.-L., ”Onwaardigheid, plaatsvervulling en huwelijksvoordelen”, *TEP* 2013, 14-53.
- BERNAUW, K., “Verzekeringen en erfrecht”, *De Verz.* 2008, 11-51.
- BIESMANS, A. en SOUFFRIAUX, P., “Stichtingen, trusts en erfbelasting: een stand van zaken na de eerste Vlaamse rullingbeslissingen over stichtingen”, *Successierechten* 2017, afl. 1, 1-7.
- BIESMANS, A. en STRIJCKERS, B., “Heffing van schenkingsrechten over uitkeringen door trusts en/of stichtingen?”, *Registratierechten* 2015, afl. 2, 11-13.
- BIQUET-MATHIEU, C., “Les fictions en droit”, *Rev.dr.ULg* 2013, 25-51.
- BOONE, K., “Wet van 10 december 2012 tot wijziging van het Burgerlijk Wetboek, het Strafwetboek en het Gerechtelijk Wetboek met betrekking tot de onwaardigheid om te erven, de herroeping van giften, het verval van huwelijksvoordelen en de plaatsvervulling”, *Not.Fisc.M.* 2013, 102-116.
- CASIER, H., GEELHAND DE MERXEM, N., SCHUERMANS, I. en VERDICKT B., “De erfovereenkomst is niet langer strijdig met de openbare orde”, *TEP* 2010, 1-20.
- CAUFFMAN, C., “Is er plaats voor de plaatsvervulling van de verwerpende erfgenaam?”, *RW* 2005-06, 1241-1250.
- CULOT, A., “La théorie des comourants”, *Rec.gén.enr.not.* 2007, 159.
- DE GROOTE, B. en VAN BREE, S., “Successierechten bij plaatsvervulling - bedenkingen bij een mogelijke hervorming”, *AFT* 2012, 26-40.
- DE RAEDT, S. en TRAEEST, M., “Trust or not to trust?”, *TFR* 2001, 951-968.

AFDELING III. RECHTSLEER

DE WULF, C., “Nieuwe bevoegdheden voor de notaris. De akten van aanvaarding onder voorrecht van boedelbeschrijving en van verwerping van nalatenschappen”, *T.Not.* 2014, 480-527.

DE WULF, C., “Levensverzekeringsovereenkomsten, huwelijksvermogensrecht en erfrecht – Enkele aandachtspunten”, *De Verz.* 2008, 93-109.

DILLEMANS, R. en VERSTRAETE, J., “Erfenissen”, *TPR* 1968, 371-400.

GEELHAND, N., “Handgift met voorbehoud van vruchtgebruik”, *TFR* 2006, 475-512.

GEELHAND DE MERXEM, N., “Testaments du grand-parent versus renonciations des parents?”, *Rev.not.b.* 2013, 348-354.

GIELIS, M., “Techniek van successieplanning: de gesplitste aankoop in vruchtgebruik en blote eigendom”, *OGP* 2016, afl. 288, 333-368.

GORET, H., “Waag u niet aan verboden erfovereenkomsten: denk aan alternatieven” (noot onder Antwerpen 11 oktober 2010), *Not.Fisc.M.* 2012, 97-101.

LABEEUW, N., “Enkele belangrijke nieuwigheden in het Erfrecht”, *NNK* 2013, 15-17.

LALIÈRE, F., “L’indignité successorale, la révocation des donations, la déchéance des avantages matrimoniaux et la substitution - Loi du 10 décembre 2012 modifiant le Code civil, le Code pénal et le Code judiciaire”, *JT* 2013, 533-541.

PIGNOLET, D., “Vermogensplanning door middel van levensverzekeringen”, *AFT* 2008, afl. 2, 5-25.

PUELINCKX-COENE, M., “Hoe bezwaard is de eerste begunstigde van een fideï-commis de residuo? Is dat anders zo die een reservatair erfgenaam is van de erflater?”, *T.Not.* 2016, 308-336.

PUELINCKX-COENE, M., BARBAIX, R. en GEELHAND, N., “Overzicht van rechtspraak. Giften (1999-2011)”, *TPR* 2013, 175-946.

RUYSEN, K., “De erfstelling over de hand”, *Jura Falconis* 2006-07, 371-400.

SPRUYT, E., “Antimisbruikbepaling in registratie- en successierecht: nieuwe ontwikkelingen”, *TEP* 2013, 6-38.

TAINMONT, F., “Premier volet de la réforme du droit successoral - La loi du 10 décembre 2012 relative à l'indignité successorale, la résolution des donations, la déchéance des avantages matrimoniaux et la substitution”, *RTDF* 2013, 655-678.

VANDENBERGHE, K., “Levensverzekering en erfrecht”, *NJW* 2011, 110.

VAN GEEL, A., “Actuele planningstechnieken in vraag gesteld”, *Not.Fisc.M.* 2011, 178-198.

VAN HAVERBEKE, A. en HERTEN, F., “De toekenning van een onroerend goed door middel van een trust”, *Registratierechten* 2012-2013, afl. 1, 10-16.

VAN HECKE, A., “Les conséquences fiscales de la substitution. Rappel des principes”, *RTDF* 2013, 679-695.

VAN HIMME, N., “Het verbod van erfovereenkomsten – Quo vadimus? – Rechtsvergelijkende studie over de toekomst van het verbod en mogelijke oplossingen voor het Belgische erfrecht”, *Not.Fisc.M.* 2011, 254-281.

VAN OEVELEN, A., CATTOIR, B., COLPAERT, A., VAN LOON, M., VINCKX, R. en VAN VALKENBORGH, L., “De nietigheid van overeenkomsten wegens strijdigheid met de openbare orde of de goede zeden: algemene beginselen en een grondslagenonderzoek”, *TPR* 2011, 1355-1420.

VAN SINAY, T., “Trouwen en (niet) erven. Over de vermogensrechtelijke positie van de overlevende echtgenoot in het oude recht (I).”, *Jura Falc.* 1982-83, 85-99.

VAN SINAY, T., “Trouwen en (niet) erven. Over de vermogensrechtelijke positie van de overlevende echtgenoot in het oude recht (II).”, *Jura Falc.* 1982-83, 259-283.

VERBEKE, A.-L., “De redactie privaats. Trust in België: liaisons dangereuses”, *TPR* 2012, 693-704.

VERCAUTEREN, V., “Het glazen plafond bij plaatsvervulling in de zijlijn” (noot onder Gent 10 februari 2015), *TFR* 2015, 593-595.

AFDELING III. RECHTSLEER

VERSTRAETE, J., “Overeenkomsten over niet-opengevallen nalatenschappen”, *T.Not.* 1990, 243-265.

WILLEMS, K. en TAILLIEU, S. “De recente wijzigingen inzake de erfonwaardigheid, het verval van huwelijksvoordelen, de herroeping van giften wegens ondankbaarheid en de plaatsvervulling”, *T.Not.* 2013, 515-551.

§3. Verzamelwerken en reeksen

ADRIAENS, M., “Vaders wil is wet, of toch niet helemaal? Over het de facto onterven van reservataire erfgenamen door middel van giften” in VERBEKE, A.-L. en BARBAIX, R. (eds.), *Actuele knelpunten familiaal vermogensrecht*, Mortsel, Intersentia, 2014, 179-207.

BAEL, J., “Naar een afschaffing van het verbod van erfovereenkomsten? Enkele bedenkingen de lege ferenda betreffende het verbod...” in BUYSENS, F., GEENS, K., TILLEMANN, B., VERBEKE, A. en WEYTS, L. (eds.), *Over naar familie: liber amicorum Luc Weyts*, Brugge, die Keure, 2011, 43-89.

BAEL, J., “Wat kan wel en wat kan niet bij bedingen betreffende een toekomstige nalatenschap? Naar een andere opvatting inzake het verbod van bedingen betreffende toekomstige nalatenschappen?” in CASTELEIN, C., VERBEKE, A. en WEYTS, L. (eds.), *Notariële actualiteit 2010-2011*, Brussel, Larcier, 2011, 177-241.

GOYVAERTS G. en MOSER, K., “Kaaimantaks” in TIBERGHIE, A., *Tiberghien. Handboek voor Fiscaal Recht 2016-2017*, Mechelen, Kluwer, 2016, 2237-2252.

MAELFAIT, A., “Schenken” in PINTENS, W. en DECLERCK, C. (eds.), *Patrimonium 2016*, Brugge, die Keure, 2016, 73-96.

PUELINCKX-COENE, M., “Hoe verouderd is ons erfrecht?” in ALOFS, E., BYTTEBIER, K., MICHELENS, A. en VERBEKE, A.-L., *Liber Amicorum Hélène Casman*, Mortsel, Intersentia, 2013, 367-382.

SAGAERT, V., “Nieuwe perspectieven op het eigendomsrecht na twee eeuwen Burgerlijk Wetboek”, in LECOCQ, P. e.a. (eds.), *Zakenrecht*, Brugge, die Keure, 2005, 43-85.

Afdeling IV Overige bronnen

statbel.fgov.be/nl/statistieken/cijfers/bevolking/geboorten_vruchtbaarheid

statbel.fgov.be/nl/statistieken/cijfers/bevolking/sterfte_leven/tafels/

www.notaris.be/rekenmodules/schenkeningen/source

Lijst van figuren

I.1	Evolutie levensverwachting	4
I.2	Evolutie geboortecijfer	5
II.1	Plaatsvervulling bij staken en bij takken	13
II.2	Wettelijke devolutie in de rechte lijn	16
II.3	Plaatsvervulling in rechte lijn ingevolge vooroverlijden	16
II.4	Plaatsvervulling in rechte, nederdalende lijn vindt plaats tot in het oneindige en bij staken en takken	17
II.5	Gevolgen van het automatisme van plaatsvervulling	22
II.6	Reserve van de afstammelingen (bij plaatsvervulling)	26
II.7	Fictieve massa: invloed van de reserve op schenkingen	31
III.1	Belang kwalificatie van plaatsvervulling na verwerping als ‘onrechtstreekse schenking’ (1)	46
III.2	Belang kwalificatie van plaatsvervulling na verwerping als ‘onrechtstreekse schenking’ (2)	47
III.3	Erfbelasting in het Vlaams Gewest: wettelijke devolutie in de rechte lijn	54
III.4	Erfbelasting in het Vlaams Gewest: plaatsvervulling in rechte lijn	54
III.5	Erfbelasting in het Vlaams Gewest: plaatsvervulling in rechte lijn ingevolge verwerping	55
III.6	Successierechten in het Waals Gewest: wettelijke devolutie in de rechte lijn	56
III.7	Successierechten in het Waals Gewest: plaatsvervulling in rechte lijn	57
III.8	Successierechten in het Waals Gewest: plaatsvervulling in rechte lijn ingevolge verwerping	58
III.9	Successierechten in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest: wettelijke devolutie in de rechte lijn	59

LIJST VAN FIGUREN

III.10 Successierechten in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest: plaatsvervulling in rechte lijn	59
III.11 Successierechten in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest: plaatsvervulling in rechte lijn ingevolge verwerping	60
IV.1 Testament als alternatief voor de vrijwillige erfenissprong	76
IV.2 Onderscheid tussen de schenking als voorschot op erfdeel en de schenking buiten erfdeel	84
IV.3 Schenking als alternatief voor de vrijwillige erfenissprong	94
IV.4 Schenking en testament als alternatief voor de vrijwillige erfenissprong . . .	106

Lijst van tabellen

II.1	Reserve van de afstammelingen	29
III.1	Erfbelasting in de rechte lijn in het Vlaams Gewest	53
III.2	Successierechten in de rechte lijn in het Waals Gewest	56
III.3	Successierechten in de rechte lijn in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest . . .	58
IV.1	Schenkbelasting in de rechte lijn in het Vlaams Gewest voor onroerend goed	87
IV.2	Registratierechten op de schenkingen in de rechte lijn in het Waals Gewest voor onroerend goed	88
IV.3	Registratierechten op de schenkingen in de rechte lijn in het Brussels Hoofd- stedelijk Gewest voor onroerend goed	89